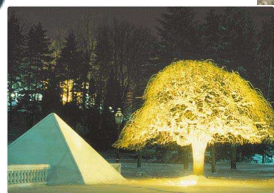

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
Републички завод за развој

Програм развоја општине
Врњачка Бања

2005

2015

Београд, јун 2005.

Програм развоја општине Врњачка Бања 2005-2015.

Издавач:

Републички завод за развој

За издавача:

Мр Едвард Јакопин

Рецензенти:

Мр Едвард Јакопин, директор
Соња Тонтић, помоћник директора

Експертски тим:

Мр Едвард Јакопин, руководилац пројекта
Соња Тонтић, координатор
Соња Радосављевић
Лепосава Нинковић
Јасмина Јотев
Миодраг Трајковић
Луција Симеуновић
Драгана Лазић
Јана Илић

Информациона основа:

Злата Митић

Технички уредник:

Наташа Чокорило

Техничка обрада материјала:

Горгина Станић

Штампа ...

ОПШТИНА ВРЊАЧКА БАЊА

Скупштина општине Врњачка Бања на 6-тој седници одржаној 22. об. 2005. године својом одлуком бр.02-1/05 усвојила је "Програм развоја општине Врњачка Бања 2005-2015." на основу чл. 30., став 1. тачка 3. Закона о локалној самоуправи (Сл. гласник РС, бр. 9/02, 33/04 и 133/04) и чл. 23., став 1. тачка 3. Статута општине Врњачка Бања (Сл. гласник општине Краљево, бр. 24/04).

Председник општине
Родољуб Цамић, дипл.правник

Председник СО
Дане Станојчић, дипл.политиколог

Уводна реч

Министра за трговину, туризам и услуге

Као резултат прилагођавања туристичке индустрије светским, економским, технолошким, комуникационим, информационим, климатским, социопсихолошким и другим променама, у овом привредном сектору догађају се фундаменталне промене. Мењају се кључни фактори успеха у туристичкој индустрији, што показује појава нових дестинација на глобалној карти туризма. Промене у трајању живота, радном времену, животним стилевима, начину избора и куповања туристичких путовања, а посебно цена транспортних услуга, револуционарно мењају до јуче преовлађујућу парадигму једнократних путовања због годишњих одмора. Диверзификација и стална иновација производа, доживљаја и емоција, потрага за новим искуствима, путовања због културе и образовања, постали су нови стандарди и тржишне чињенице без којих више није могуће учествовати у глобалној туристичкој индустрији.

Србија је на историјској прекретници, на шта упућује низ убрзаних демократских, политичких, економских и институционалних промена у правцу прикључивања европским интеграцијама. Посредством идентификације свог привредног потенцијала, јаким и слабим страна привредних сектора, Србија ће сопственим снагама, али и уз помоћ и подршку међународне заједнице изградити и извести стратегије развоја и раста конкурентности у секторима с објективним шансама за успех.

Традиционално разумевање туризма нестаје. Не може се, заправо, више говорити о туризму као о јединственој категорији, будући да се процес размена вредности за новац у туризму остварује на различите начине у различитим облицима путовања. Данас говоримо о пословним секторима туризма, тј. о туристичким производима у којима постоје различити вредности системи. У свима њима вреде сасвим специфична правила игре и сасвим различити кључни фактори успеха. Република Србија има неколико традиционалних пословних сектора у туризму са шансама за глобалну конкурентност, међу којима бањски туризам игра кључну улогу.

Приступањем Србије Европском удружењу бања (2003.г.) добили смо могућност да активно учествујемо у раду ове организације и добијемо информације о начину функционисања и стандардима које би применили код српских бања по угледу на бање развијене Европе. Делимично је промењена маркетиншка политика и организациона структура у бањама Србије. То је допринело повећању прихода од бањског туризма, првенствено захваљујући свеприсутнијим домаћим гостима, али и гостима из бивших југословенских република. Измењена је структура инвестирања, више него раније се поклања пажња комерцијалном сектору у бањским и здравственим центрима, док се медицински сектор иновира и усавршава. Постоји велики број изузетно профитабилних пројеката, уводе се стандарди квалитета, проширује понуда у бањском туризму. Кроз подстицајна средства Министарство трговине, туризма и услуга подржава и доприноси прогресивнијем развоју овог вида туризма који је вековима у Србији био најзаступљенији у туристичкој понуди.

Врњачка Бања је туристичко место са шансом да постане најзначајнији туристичко-здравствени центар Србије, који би своју понуду заснивао на развоју медицинске репутације, али и на изградњи понуда које би се заснивале на рекреацији, релаксацији, спортским, културним и другим атрактивностима. Претпоставке успеха неке дестинације у туризму пре свега се стварају на локалном нивоу. Овај програм развоја представља развојну визију Врњачке Бање, која ће се интегрисати у целовит план развоја туризма Србије.

МИНИСТАР

Проф. др Бојан Димитријевић

Предговор

*Не оптужуј Природу!
Она је своје учинила, а сада ти учини своје!
(Милтон)*

Године 1868., оснива се у Врњачкој Бањи «Основателно друштво лековите кисело-врुће воде». «Павле Мутавцић, начелник крушевачког округа, у име друштва упутио је захтеве влади који се односе на услове експлоатације минералне воде. ``На извешће од 18. о.м. ... препоручује се том начелству, да од лекара трстеничког г. Фемана извешће о дејству минералне воде, ... а од г. Павла Мутавцића и осталих одборника као пуномоћника за подизање минералне воде у Врњцима да изиште **програм**, прво за хватање воде и уређење купатила, друго **програм** за подизање зданија, за квартире и склоништа, и треће за услове под којима друштво мисли ту воду издржавати и продавати ... `` (Заступник министра унутрашњих дела, министар војени, пуковник Ј. Белимарковић)»¹

Том историјском чињеницом озваничен је почетак развоја туризма у Србији. Почело је значи у Врњачкој Бањи – најтипичнијем и најрепрезентативнијем туристичком месту Србије. Реч је о периоду у којем су створени туристички просторни амбијенти, навике па и туристичка култура, али не и довољна свест о туризму као изванредној развојној могућности Србије.

Те далеке године, истовремено су «стартовали» Хвар и Врњачка Бања. И док се приморје брже развијало, Врњачка Бања и Србија неразумљиво су много заостали у свом туристичком ходу. Туризам је од краја XIX века почео развој захваљујући интересовању за море и бање, где су природа, а пре свега вода, окупљивали изнемогле и пружале задовољство здравима. Данас, 137 година касније, туристичка «жеђ» за бањским изворима и даље расте, али је још увек недовољно сазнање о туризму као цивилизацијској терапији.

Тешко се привикавамо на појам «здравственог туризма», али је у стварности све теже правити разлику између балнеотерапије и бањског туризма или између бањских санаторијума и бањских хотела. Србија је током скоро века и по све боље користила своје пољопривредне и енергетске могућности, али се могло неупоредиво више постићи у саобраћају и туризму. Небо (клима) и земља (воде, шуме), нису само природни «капацитети», већ када је у питању Врњачка Бања, «привредни» капацитети, незаменљиви. И на крају, оно што мислим да је приоритет првог ранга за Бању: перманентно улагање у знање и образовање, јер што више учених људи је кључни фактор развоја и иницијатор друштвене трансформације. Јединог тако можемо приближити будућност која је већ морала доћи.

Директор РЗР
Мр Едвард Јақопин

¹ Огњан Топаловић, Бенерал Белимарковић, Народна библиотека «Др Душан Радић», 1998., стр. 253

С А Д Р Ж А Ј

	<i>Страна</i>
Уводна разматрања	1
I Ех post и SWOT Анализе	4
1. Развојне природне предиспозиције	4
2. Економска кретања и привредни развој	7
2.1. Општи услови пословања у периоду 1990-2004. године	7
2.2. Структурне карактеристике привреде општине Врњачка Бања	10
2.2.1. Пољопривредна производња	13
2.2.2. Шумарство и ловство	15
2.2.3. Индустија	15
2.2.4. Грађевинарство	16
2.2.5. Саобраћај	17
2.2.6. Трговина	17
2.2.7. Туризам	18
2.3. МСП и предузетништво	29
2.4. Приватизација	31
2.5. Рурални развој	32
3. Људски ресурси	35
3.1. Старосна структура становништва	37
3.2. Образовна структура становништва	38
3.3. Економска структура становништва	39
3.4. Запосленост и незапосленост	39
4. Инфраструктура	41
4.1. Друмски саобраћај и путна инфраструктура	41
4.2. Железнички саобраћај	48
4.3. Електроенергетска инфраструктура	50
4.4. Водопривредна инфраструктура	53
4.5. Поштанска и телекомуникациона мрежа	53
4.6. Комунално-стамбена инфраструктура	54
4.7. Организација и коришћење простора	57
4.8. Заштита и унапређивање животне средине	58
5. Друштвене делатности	64
5.1. образовање	65
5.2. Здравство	66
5.3. Социјална заштита	68
5.4. Култура	68
5.5. Физичка култура	69
5.6. Информисање	70
II SWOT анализа општине	73

III	Стратешка усмерења развоја	75
1.	Визија, циљеви и стратегије	75
2.	Приоритети, циљеви и мере за унапређење	78
2.1.	Привреда	78
2.2.	Рурални развој	80
2.3.	Инфраструктура и заштита животне средине	82
2.4.	Туризам	88
2.5.	Људски ресурси и социјална питања	90
IV	Имплементација програма	95
1.	Институционална решења	96
1.1.	Нови инвестициони оквир	96
1.2.	Обавезе и надлежности локалне самоуправе	100
1.3.	Активности и мере општине	101
2.	Систем програмског мониторинга и оцене програма развоја	103

Уводна разматрања

Програм развоја Врњачке Бање, као стратешки план развоја општине Врњачка Бања резултат је идентификације «мапе ресурса» општине, која је поред општине Краљево, најважнији културни, привредни и туристички центар у Рашком округу.

Циљ и сврха израде стратешког плана био је да се у савременим условима пословања, које карактерише улазак Србије у другу фазу транзиционог процеса, партиципирају сви потенцијали Врњачке Бање и визија њеног даљег развоја. Остваривање овог циља подразумевало је дијагностирање постојећих али и скривених потенцијала општине, с једне стране, као и обезбеђивање подршке локалној администрацији у даљим процесима планирања, с друге стране. Топографија потенцијала омогућила је да се изради профил општине Врњачка Бања. У ту сврху као најважније методолошко средство послужила је SWOT анализа, парцијална и укупна.

Као аналитичко-документациона основа коришћени су статистички подаци за период од 1990-2004. године. Прва година је узета као последња статистички валидна година у економском и опште друштвеном смислу за земљу у целини а тиме и саму општину. Велики број индикатора (демографских, показатеља животног стандарда и сл.), односи се на статистичку 2002. годину, док су економски и социјални показатељи (из области запослености, процеса приватизације, туризма) дати и за 2003. и 2004. годину. Циљ је био да се уједначеном статистичком матрицом створи што квалитетнија и обухватнија подлога за Ex post анализу (пресек стања).

Неопходну компоненту у изради Програма развоја општине Врњачка Бања представља чињеница да његова легитимност лежи у процесу елаборације заснованом на партнерству. У том циљу Републички завод за развој организовао је радне групе које су сачињавали експерти Завода и представници локалне власти, привреде и непривредног сектора. Иницијални састанци су искоришћени за консултације и утврђивање стања у свим областима, дефинисани су приоритети и посебни циљеви. Програмом је дата комбинација визије, дугорочних стратешких циљева, средњорочних приоритета и мера за њихово остварење. Годишњи оперативни програми треба да произађу из Програма, као вид имплементације дефинисаних циљева и задатака, а према методологији Локалне Агенде 21. Утврђени програмско-развојни приоритети и мере за њихову реализацију морају да буду (а) конкретизовани, (б) квантификовани и (в) квалификовани.

Програмом је посебно наглашена неопходност јачања међуопштинске сарадње са контактним општинама Краљево, Трстеник и Александровац.

У фази реализације, Програм ће бити праћен сталним подизањем капацитета локалне власти, у циљу потпуне стручне и техничке опремљености.

Опис процеса израде Програма развоја општине Врњачка Бања

А. Ех-post анализа

- Анализа друштвено-економске ситуације на основу расположивих података

Б. SWOT анализа

- Сумарни приказ («скенер») основних потенцијала, предности, недостатака и опасности развоја општине.

В. Приоритети

- Приоритети су главни циљеви који се желе постићи.

Г. Оперативни програм

- Оперативни програм дефинише стратегију и главне циљеве.

Д. Додаци

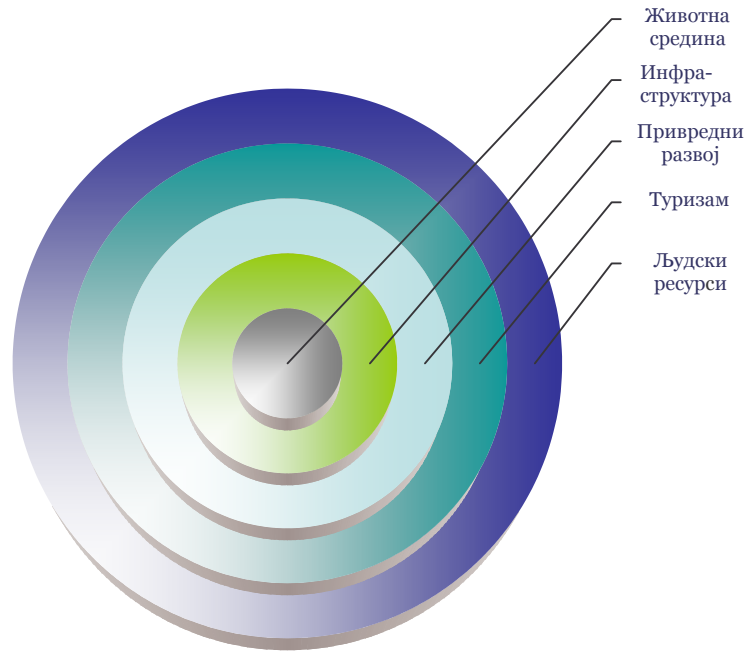
- Додаци постављају мере, активности и одговорности (практичне смернице).

Ђ. Процедуре

- Процедуре дефинишу процес имплементације сваке мере засебно.

Графикон 1

Концентрични кругови одрживог развоја Врњачке Бање

I Ex post и SWOT Анализе

1. Развојне природне предиспозиције

У долини западне Мораве, на северним падинама Гоча (1.147 мнв), у залеђу јужних обронака Гледићких планина (Црни врх 819 мнв, Палеж 853 мнв), Копаоника (2.017 м), Жељина (1.785 м) и Столова (1.376 м) простире се општина Врњачка Бања, **најпознатије бањско лечилиште у Србији**, бања првог степена, међународног ранга, центар интегралне туристичке регије. На простору од 239 км², у 14 насеља, по попису из 2002. године, живи 26.492 становника.

Обухватајући простор средњег поља Западног поморавља, општина Врњачка Бања се налази **на инфраструктурном коридору Краљево - Крушевац**. Просторно, општина Врњачка Бања припада групи мањих општина у Србији. У непосредном је територијалном контакту са општинама Краљево, Трстеник и Александровац, са којима је **инфраструктурно веома добро повезана**. Магистралним железничким и путним правцем повезана је преко Краљева и Крушевца са свим осталим подручјима у Србији, а путем преко Гоча и непосредно са Александровцем.

Рељеф је мешовитог равничарског и брдско-планинског карактера. Просечна надморска висина Врњачке Бање је 230 мнв. Сами топли извори Бање леже на 255 мнв. Бања лежи на крајњим северним огранцима Гоча, са кога се ка северу пружају многобројне косе, које се спуштају према моравској долини. Између две овакве косе, а скоро према највишем врху, лоцирана је Бања. У орографском погледу најинтересантнији је Борјак шумски комплекс, са израженим свим експозицијама, заравњеним гребенима и стрмим падинама према водотоцима.

Геолошки склоп је разноврстан. Највиши делови планине Гоч су серпентински, док се у нижим деловима, у сливу Врњачке реке све до насеља, пружа зона кристалних шкриљаца и филита. Потез од ушћа Липовачке реке у Врњачку реку, све до Западне Мораве, садржи алувијални нанос и покривен је иловачом и хумусом. Местимично између првобитних стена утиснуле су се и стене магматског порекла.

Хидрографска мрежа је разграната, постоји велики број извора и издани. Комплетно подручје општине богато је водом. Водотоци (Грачачка, Новоселска, Врњачка, Липовачка и Попинска река) припадају сливу Западне Мораве, Ибра и Расине. **Сви токови имају бујични карактер**, после отапања снега и повећаног прилива падавина долази до вишеструког повећања протицаја у њима. То је веома неповољно са аспекта резерви воде за пиће и због последица поплава, али су позитивни ефекти у погледу обнављања вода и испирања евентуалних загађења. Сама Бања поседује три врсте воде: топлу и хладну минералну воду и планинску пијаћу воду, доведена са више извора планине Гоч. До сада је истражено шест извора минералних вода Врњачке Бање, од којих су четири извора позната широм Европе: **топли извор и три хладна извора** (Снежник, Језеро, Слатина). Сви ови извори су истог вулканског порекла и имају скоро исте минералне састојке, али у различитим односима. Хидрографски оквир, својом атрактивношћу, допуњују језерца у Подунавцима, поред Западне Мораве - "Моравска језера".

Због специфичне конфигурације терена и бујне вегетације подручје општине Врњачке Бање има карактеристике континенталне и умерено континенталне климе (температурне амплитуде нису велике, кратак сушни период, просечно дуготрајан кишни период). Средња годишња температура од 10,6⁰С (најхладнији је јануар са средњом температуром од 0,7⁰С, најтоплији август са средњом температуром од 20,2⁰С, средња температурна разлика најтоплијег и најхладнијег месеца је 19,5⁰С). У Врњачкој Бањи нема јачих врућина (средње максималне температуре крећу се око 28⁰С). Метеоролошки подаци са три станице (Краљево 255 мнв, Врњачка Бања 235 мнв и Гоч 990 мнв) забележили су да је апсолутни максимум 38,4⁰С, а апсолутни минимум -27,1⁰С; средња вредност температуре у вегетационом периоду (април-септембар) је 17,8⁰С. Ветрови нису карактеристични за ово подручје (конфигурацијом терена и богатом вегетацијом Бања је заштићена од ветрова), најчешћи су северозападни и северни ветар уз Западну Мораву, јужни ветар дува углавном ван вегетационог периода и средње је јачине. Просечна годишња влажност ваздуха прилично је висока (78%). Најсувљи је август (71%), највлажнији је децембар (86%). Просечна годишња облачност је мала (5,5 десетине површине неба), а просечна годишња сума сунчевог зрачења је сасвим задовољавајућа (1.922 часа).

Просечне годишње количина падавина у Врњачкој Бањи су 928 мм, у долини Западне Мораве 650 мм; док у вишим пределима падне између 1.000 и 1.200 мм, што повољно утиче на вегетацију. У току вегетационог периода количина падавина је 382 мм. Најкишовитији месец је јун, док је најмање падавина у септембру. Магле има врло ретко. Карактеристични су краткотрајни рани јесењи и касни пролећни мразеви, који су без опасности за вегетацију. Једном речју, **климатски предуслови, пре свега у долини Западне Мораве, погодују квалитетној пољопривредној производњи. Једини лимитирајући фактори су годишње осцилације температуре и количине падавина.**

Археолошки налази на локалитетима сведоче о насељености овог краја још из праисторије. У атару села Врњци, на месту **Лађариште**, налази се вишеслојно археолошко налазиште, већег значаја (откривени су остаци кућа, фрагменти посуђа, радионица за израду каменог оруђа, медијална керамика). Најзначајнији налази су остаци из римског периода. Долином реке Angros (Западна Морава) ишао је мост којим је кичма Балкана **via militaris**, преко Крушевца и Краљева, Чачка и Ужица била повезана са Босном и даље са Јадраном. Такође, **via regis** (краљев пут) од Краљева, долином Ибра, води ка Косову. У околини Врњачке Бање саграђено је неколико утврђења: у Грачацу, Чукојевцу и на улазу у Трстеничку сутеску, при ушћу Попинске реке. Највећи подстицај настајању бања дао је нагли развитак рударства на падинама *Argentaria* (Копаоника). С обзиром да су у провинцији Горњој Малезији рударство и пратећи занати изузетно напредовали у подгорју Копаоника, на неким минералним изворима настале су бање, међу којима и Врњачка. Пресудну улогу за настанак римске бање (**aqae**) на топлом минералном врелу у Врњцима имале су војне посаде оба оближња каструма, у Грачацу и у Стражби². Тако су у Врњачкој Бањи откривена два извора римске аqве (један за пиће и други, топао, за купање). Римљани су минералну воду користили 300 година (од краја I до друге половине IV века) под називом

² По мишљењу научника и врсног путописца Феликса Каница Римљани су користили врњачку топлу минералну воду ("*Пручавање римских споменика у Краљевини Србији*", Бечка краљевска академија, Беч 1892.).

Aquae Orcinae (Оркусове воде, Воде подземља, етимолошки по богу Оркусу). Након тога, услед бурних историјских промена, ратова и поделе Римског Царства, бројних освајача (Визигота, Атилиних Хуна, Словена, Гепида, Авара) минерални извори су запуштени, прекривени речним наносом и забором пуних XV века. **Бања није постојала ни током византијске управе, нити у доба средњевековне државе, ни за време турске владавине.**

На позив кнеза Милоша Обреновића 1835. године рударски стручњак **барон Хердер**, управник краљевских рудника у Фрајбургу, обишао је геолошке, балнеолошке и рударске локалитете Србије (70 дана истраживања) и након анализе врњачке топле воде записао да је: вода млака и кисела што се ретко у природи јавља и упоредио је са лековитом водом Шлосбурн у Карлсбаду у Чешкој, односно са Карловим Варима, најчувенијом бањом Европе³. Оцену квалитета и лековитости врњачке топле минералне воде дао је и 1856. године **др. Емерих Линденмајер** ("веома је добра за пијење и купање, заслужује велику пажњу, обећава велику будућност и пожељно је да се уреди")⁴.

После 1860. године почиње њен развој, чему је највише допринео **Павле Мутавцић који је, те године, формирао Одбор грађана из Краљева, Крушевца и Трстеника за уређење Бање**. Први базен изграђен је 1882. године, и био је у функцији све до 1925. године. Прва званична бањска сезона отворена је 1870. године, кад је Бању посетило око 100 гостију. **Министарство за здравље је 1924. године прогласило Врњачку Бању за природно лечилиште првог реда.**

---

³ Милан Д. Сотировић "Врњачка Бања и околина, од најстаријих времена до 1941", Народна библиотека "Др. Душан Радић", Врњачка Бања, 1996., на основу W.S.A. Хердер, Bergmanische Reise in Serbien, Budapest, 1846.

⁴ Исто, на основу: Е.Линденмајер, "Опис минералних вода у Кнежевини Србији", 1856.;

2. Економска кретања и привредни развој

2.1. Општи услови пословања у периоду 1990-2004. године

Привреда Србије налази се у процесу транзиције, реструктурирања и развоја националне економије у отворену тржишну привреду. Након деценије изоловања и блокираног развоја, Република Србија је прихватила концепт отварања, кооперације са светом и убрзаног развоја. Кључна ограничења развоја која карактеришу привреду Србије, односе се и на Рашки округ и општину Врњачка бања, а то су, пре свега: структурална неравнотежа, низак ниво привредне активности, проблеми дуговања, недостатак тржишности, неразвијеност приватног сектора, предузетништва, менаџмента и маркетиншких вештина, нетранспарентност правних и регулаторних оквира, као и висок степен незапослености и социјалних тензија. Привреда је израубована вишегодишњим дезинвестирањем, технолошки заостала, неприлагођена условима савременог тржишта и због тога је њен стабилан и динамичан раст условљен претходним инвестирањем, приватизацијом и укупним структурним прилагођавањем.

Макроекономска нестабилност и спољна неравнотежа биле су доминантне карактеристике српске привреде у периоду од 1990-2000. године, условљене привредним системом и економском политиком. Главни извори макроекономске нестабилности били су велики буџетски и квазибуџетски дефицити и последично висока инфлација.

Табела 1: Просечне годишње стопе раста основних макроекономских показатеља у%

	Народни доходак			Инвестиције у основна средства		
	Србија	Рашки округ	Врњачка Бања	Србија	Рашки округ	Врњачка Бања
1991 - 2000	-6,8	-7,1	-4,9	-13,2	-11,9	-5,2
2001 - 2003*	3,7	-0,8	-0,7	-2,5	-37,7	-47,9
	Запосленост			Незапосленост		
	Србија	Рашки округ	Врњачка Бања	Србија	Рашки округ	Врњачка Бања
1991 - 2000	-2,8	-2,6	-2,2	4,2	4,1	7,3
2001 - 2004	1,8	5,5	15,7	7,3	9,9	8,7

* Инвестиције се односе на период 2001-2002. година

Народни доходак у 2000. износио је 50% нивоа дохотка из 1990. године. Инвестиције у основна средства су драстично смањене и у 2000. износе 24,4% остварених у 1990. години. Низак ниво инвестиционе активности неповољно се одражава на основна средства у функцији, која имају висок степен отписаности око 60%, а опрема преко 80%. Евидентно је да са постојећом опремом већи део привредних субјеката не може постићи потребан ниво конкурентности у погледу квалитета и асортимана производа или услуга. Ограничавајући фактор ниског нивоа инвестиција је недостатак финансијских средстава.

Основни макроекономски оквир

Тешко стање привреде земље у 2000. години када је започео период транзиције и стабилизације, манифестовало се:

- фискалним дефицитом,
- растућом инфлацијом, која је достигла годишњи ниво од преко 100%, упркос ригидној контроли цена,
- огромним дисторзијама цена, насталим стављањем политике цена у функцију социјалне заштите (посебно су биле депресиране цене електроенергије, комуналних услуга, лекова и основних прехранбених производа),
- нестациама основних прехранбених производа, изазваних контролом цена,
- енергетским дефицитом и лошим функционалним стањем капацитета за производњу енергената, изазваним недостатком средстава за ремонт и увоз,
- убрзаном номиналном и реалном депресијацијом динара,
- проблемима у погледу екстерне ликвидности,
- огромним акумулираним и текућим губицима у привреди и унутрашњим дуговима међу предузећима, између предузећа и банака, између предузећа и државе, између државе и становништва и дуговања становништва према јавним предузећима,
- редукованом производњом и укупном привредном активношћу са сегментима привреде који су потпуно замрли,
- великим бројем регистрованих незапослених и прикривено незапослених.

Имајући у виду изузетно неповољна кретања на свим сегментима привреде и друштва, још половином 2000. године приступило се изради комплексних стабилизационих економских програма. Потом је крајем 2000. посебним документима дефинисана реформска и у оквиру ње, стабилизациона политика нових власти, а половином 2003. године, у посебном документу Светске банке детаљно су пројектоване структурне реформе.

Привреда Републике Србије је у 2001. години остварила почетну макроекономску стабилност и иницирала основне структурне реформе. Инфлација је након потпуне либерализације и пратеће експлозије цена, смањена са 113% у 2000. на 13,7% у 2004. години. Девизни курс динара је све време био стабилан, уз стални пораст девизних резерви. Макроекономска стабилност је била омогућена извршеном фискалном реформом и монетарном политиком, које су за резултат имале смањење фискалног дефицита и стабилизацију валуте. Структурне реформе у реалном сектору започете су приватизацијом, стварањем институционалног оквира и првим тендерским и аукцијским продајама.

Остварена макроекономска стабилизација и започете структурне реформе треба да поставе темеље брзог и одрживог привредног раста. Политика и даља реформа јавних финансија треба да одиграју кључну улогу у томе.

Међутим, и даље су присутна бројна ограничења која отежавају пословање привреде:

- технолошко-економско заостајање значајног броја инсталираних капацитета – смањена оперативна способност (само 12-15% оне из 1989. године), опрема израубована и непримерена текућим, технолошким и производним захтевима тржишта,
- доминантна заступљеност традиционалне индустријске производње,
- заостајање у процесу приватизације,
- неразвијеност привредне инфраструктуре,
- неразвијеност тржишних институција,
- висок спољно-трговински дефицит,
- проблем дезинвестирања – мањак инвестиција у односу на отпис основних средстава и евидентна потреба за великим инвестиционим улагањима,
- изражена неликвидност и недостатак краткорочних и дугорочних средстава за финансирање производње, извоза и нових инвестиционих програма,
- недостатак капитала за улагања у нову опрему и технологију,
- отежан повратак на тржишта изгубљена дугогодишњим санкцијама,
- неповољна старосна структура становништва и интензиван одлазак у иностранство стручне, креативне младе радне снаге.

Актуелна институционална основа политичког, социјалног и привредног система је недовољно прилагођена тржишним условима. Тржишна структура је неразвијена, а функционисање тржишног механизма је под утицајем различитих и бројних чинилаца неекономске природе.

Процес приватизације је окосница структурних реформи, али предстоје главни проблеми везани за питање прикривених вишкова радне снаге запослене у великим предузећима, као и за велики број радних места које треба укинути у процесу реструктурирања. ***Развојна оријентација привреде општине Врњачка Бања у савременим условима подразумева, пре свега позитивно оријентисану предузетничку културу, висок степен знања у домену маркетинга и примене савремених информационих технологија, као и висок ниво пословне сарадње са предузећима развијених региона у земљи и иностранству.***

Стога, остваривање неизбежних структурних и неопходних дугорочних ефеката на привреду Србије, самим тим и привреду општине Врњачка Бања, нужно претпоставља:

- стварање нових институција система,
- одржавање макроекономске стабилности,
- интензивирање процеса приватизације,
- итегрисање у светску привреду,
- изградњу финансијских и других институција, као компатибилне инфраструктуре.

То су кључне претпоставке за активирање **расположивих основних развојних потенцијала** општине:

- . ***повољан географски положај,***
- . ***релативно богатство у радној снази, са знањима и вештинама за производњу интермедијарних производа у пољопривреди, разним индустријским гранама и у сектору услуга, посебно у туризму,***

- скромни производни фондови и домицилни капитал, који су у претходном периоду физички, морално и монетарно девастирани или делимично уништени, али у којима и поред тога постоје значајне резерве за продуктивније ангажовање и повећање производње,
- природна богатства, где посебан значај има изналажење могућности за економски ефикаснију валоризацију ресурса за развој туризма.

2.2. Структурне карактеристике привреде општине Врњачка бања

Услови привређивања у Републици одразили су се и на пословну активност и финансијске резултате пословања привреде општине Врњачка Бања. Основни проблеми са којима је суочена привреда општине су: застарела технологија и неадекватан квалитет производа и услуга (због недовољног улагања у ревитализацију постојећих капацитета и скоро замрзлим развојно-инвестиционих активности), недовољна пословна ефикасност са директним економским последицама, ниска економичност и продуктивност рада, висок ниво технолошког вишка радне снаге, неликвидност и висок ниво задужености.

Генерално посматрано, привреда општине је нето губиташ (у 2003. години укупан губитак у привреди је већи од добитка за 1,6 пута), а на ниску рентабилност указују и подаци о висини остварених стопа добити и губитка према капиталу као и добити и губитка по запосленом. Исказани губитак знатно је већи од остварене добити у односу на приход, капитал и по раднику, што указује на присуство повећаног фактора укупног пословног ризика и недовољну пословну активност и искоришћеност унутрашњих ресурса.

Привредна основа

Општина Врњачка Бања се може сврстати у ред привредно релативно развијених општина у Републици.

Поред доминантно заступљене индустријске производње, присутна је у мањој мери пољопривредна производња, затим саобраћајне услуге и туризам као традиционална делатност општине, грађевинарство, трговина и друге услужне делатности.

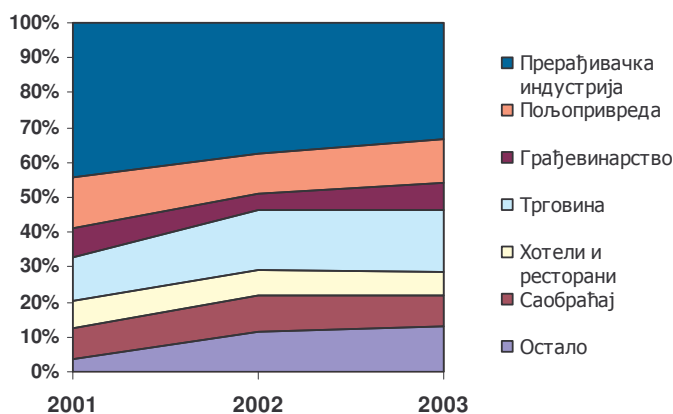
Графикон 2

Реална вредност народног дохотка оствареног у општини Врњачка Бања у 2003. години достигла је тек половину вредности дохотка из 1990. године (85,9% просека Републике). У периоду 1990-2000. године на нивоу општине забележен је реалан пад НД/становнику за око 70%, да би се 2003. године вредност НД/становнику повећала око 40%.

Графикон 3

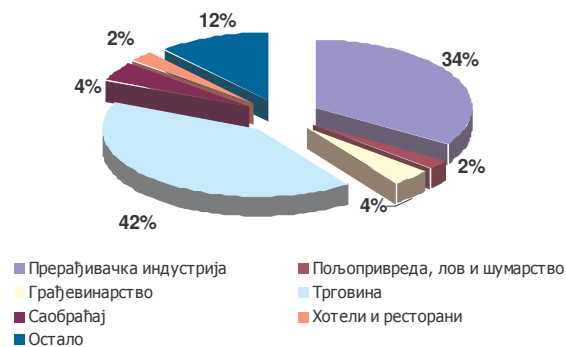
Структура НД општине по секторима

У структури народног дохотка општине (2003.) обрађивачка индустрија учествује са 33%, пољопривреда са 12%, трговина 18%, саобраћај 9%, грађевинарство 8%, хотели и ресторани 7%, док остали сектори партиципирају са 19%. Општина Врњачка Бања учествује са 15% у стварању народног дохотка Рашког округа. Посматрајући структуру привредних сектора према броју активних предузећа у општини Врњачка Бања је у 2003. години од укупно 281 предузећа, процентуално највећи број предузећа из сектора трговина (42%) и обрађивачке индустрије (34%), док остали сектори учествују маргинално.

Графикон 4

Структура броја предузећа по секторима привреде

У МСП запослено је 1.789 запослених, односно 49,9%, док пет великих предузећа запошљава 1.794 радника, од којих 28,1% ради у приватном предузећу *Тодор*.

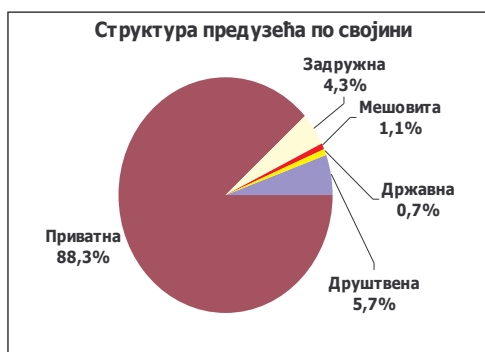
Према типу власништва у овој години пословало је 248 приватних предузећа, 18 друштвених и 3 мешовита предузећа. Структура предузећа према величини показује да су у општини пословала 272 мала, 4 средња и 5 великих предузећа.

У 2004. године регистровано је 1.322 предузећа и 1.324 радње.

Графикон 5

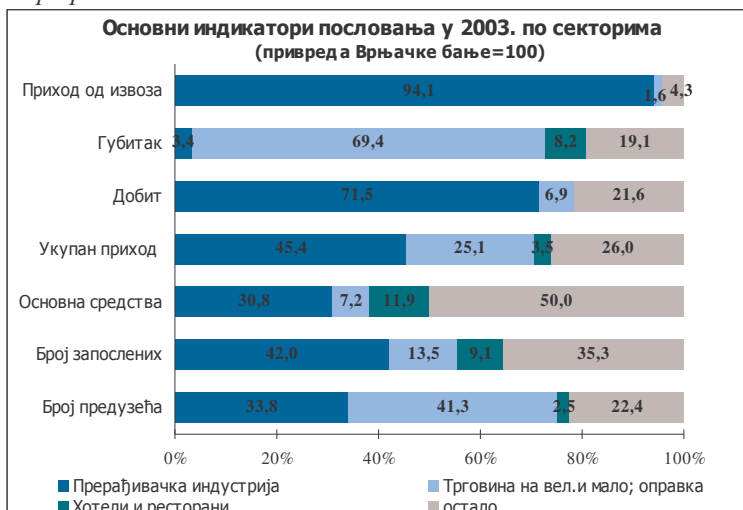

Графикон 6

Привредна активност општине Врњачка Бања одвија се у **11 сектора**, али највећи утицај на привредна кретања имају предузећа из прерађивачког сектора и трговине, која запошљавају 55,5% укупно запослених, располажу с 38,0% основних средстава, остварују 70,5% укупног прихода, 78,4% добити, 72,7% губитка и 95,7% прихода од извоза.

Графикон 7

Као значајан развојни потенцијал општине издвајају се четири велика предузећа: «Тодор», «Аутопревоз», «Вода Врњци» и «Фонтана».

Табела 2: Основни индикатори пословања великих предузећа

Р. бр.	Назив предузећа	Делатност	Број запослених	Структура, у %				
				Основна средста	Приход	Добит	Губитак	Запосл.
1.	Тодор – Врњци	Производња одеће	505	6,4	10,1	12,5	0,0	14,3
2.	Аутопревоз – Врњачка Бања	Превоз путн. у град. и пригр. саобраћају	400	9,1	7,8	0,0	15,2	11,3
3.	Вода Врњци – Врњачка Бања	Производња минералне воде	272	9,8	14,1	42,9	0,0	7,7
4.	Фонтана – Врњачка Бања	Хотели, мотели, панс. и тур. нас. са сезон. посл.	261	10,3	2,5	0,0	4,6	7,4
Привреда укупно			3.535	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Ова предузећа представљају значајан ослонац даљем друштвено-економском развоју и добру основу за увођење нових програма и ширење асортимана производа.

2.2.1. Пољопривредна производња

Пољопривредна производња се већим делом обавља на индивидуалним газдинствима, а пољопривредне површине омогућују разноврсну ратарску производњу и развој сточарства.

Пољопривредно земљиште као најзначајнији ресурс за развој пољопривредне производње обухвата 43% територије општине (10.273 ха), од чега је 9.712 ха власништво индивидуалног сектора. У структури пољопривредног земљишта доминирају ливаде и пашњаци који се простиру на 4.731 ха (46%), затим оранице и баште које заузимају 39% површине (4.052 ха), док су воћњаци заступљени са око 14% (1.474 ха).

Ораничне површине се највећим делом користе за гајење жита (64%) и то пре свега кукуруза и пшенице. Поврће се гаји на око 670 ха (17%), што је за скоро 300 ха више него у 1990. Од сточног крмног биља које заузима 18% обрадивог земљишта најзаступљеније су луцерка (укупан принос 1.683 т) и детелина (укупан принос 1.396 т).

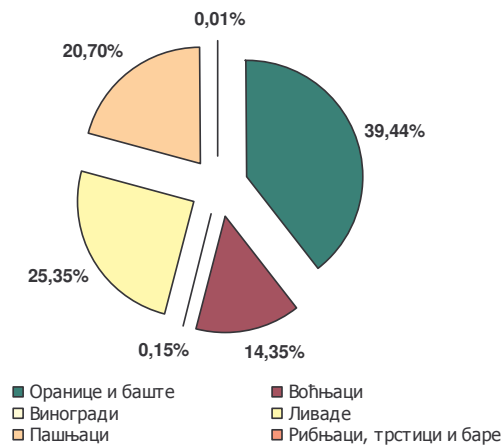
Воћарство је релативно слабо развијено и поред повољних природних услова (просечан принос јабука 4,5 кг и шљива 1,1 кг по једном стаблу).

Под виноградима је свега 15 ха (највише у Рашком округу), засађено је 76 хиљада чокота са укупним приносом од 145 т, односно 1,9 кг по чокоту.

Кретања у области сточарства у последњој деценији бележе негативан тренд и поред веома повољних услова за развој ове пољопривредне гране.

Графикон 8

**Структура пољопривредне површине
према начину коришћења (ха)**

Укупни сточни фонд (2003.) чини 4.227 грла говеда, 4.784 свиња, 6.845 оваца и 38.355 живине. У последњој деценији сточни фонд је значајно смањен и то највише број живине који се готово преполовио у односу на 1991. годину.

Остварена примарна производња у свим гранама пољопривреде битан је предуслов за бржи развој како бањско-услужних функција тако и прерађивачких капацитета у оквиру прехранбеног комплекса.

У области пољопривреде регистровано је осам привредних субјеката. Значајнији напредак у пољопривредној производњи се може очекивати након власничке трансформације ЗЗ «Врњци» (Врњачка Бања) и ЗЗ «Јединство» (Подунавци) и стављања у функцију постојећих производних капацитета који се не користе.

Према подацима из годишњих обрачуна за 2003. годину привредни субјекти из области пољопривреде располажу са свега 2% основних средстава привреде општине Врњачка Бања, запошљавају само 4% запослених у привреди, остварују 2% прихода и послују са губитком од 1%.

2.2.2. Шумарство и ловство

Подручје општине Врњачка Бања богато је шумама. Шуме захватају површину од 12.090 ха, односно око 50% укупне територије, чиме се општина сврстава у ред најшумовитијих општина у Србији. Највећи шумски комплекси налазе се на падинама Гоча. Шумама газдује **Јавно предузеће «Борјак»**.

Дрвни потенцијал се интензивно експлоатише, што показује велики број отворених индустријских предузећа за производњу резане грађе (8 предузећа) и за прераду дрвета (7 предузећа).

Подручје општине располаже изузетним условима за живот различитих врста дивљачи, што је утицало на развој ловства које има дугу традицију. Треба поменути ловишта:

- (1) **«Врњачка река»** (13.775 ха) којим управља Ловачко удружење Врњачке Бање. У ловишту је заступљена следећа дивљач: срна, дивља свиња, зец, вук, лисица, фазан, пољска јаребица, препелица, голуб гривњаш, и
- (2) **«Бели извор»** (8.768 ха) којим управља ЈП «Борјак». На отвореном ловишту заступљене су следеће врсте: јелен, дивља свиња и срна, зец, фазан, шумска шљука, дивљи голуб, куна, јазавац, а од незаштићених врста лови се вук, лисица, дивља мачка, сврака и сива врана.

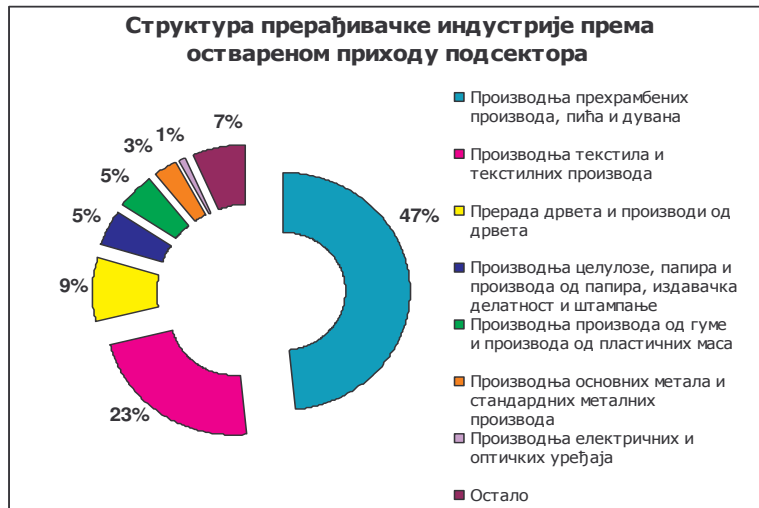
Поред коришћења дивљачи у спортско-рекреативне сврхе од стране чланова Ловачког удружења Врњачке Бање, основни циљ оснивања ловишта «Бели извор» и узгајања дивљачи је интензиван развој ловног туризма, који подразумева продају трофеја јелена, срндаћа и вепрова, као и живе дивљачи за насељавање других ловишта.

Шумско земљиште пружа и друге могућности за развој, као сто су скупљање шумских плодова и лековитог биља, отварање специфичних фарми за специјалне намене, обезбеђење и регулација подземних и површинских вода у функцији развоја туризма и за друге намене. Шумско земљиште објективно пружа извесне могућности за развој једног броја привредних активности поред класичне експлоатације шума.

2.2.3. Индустрија

Индустрија се одликује разноврсном производњом. У области индустрије највеће је учешће **производње пића и производње готових текстилних производа**, док су заступљене и: производња прехранбених производа, прерада хемијских производа, машиноградња, производња резане грађе и плоча и производња финалних производа од дрвета, прерада каучука, металопрерада и др. Индустрија запошљава 42% укупно запослених у привреди. У овој области регистрована су 84 предузећа која послују у 21 индустријској грани.

Графикон 9

- ❖ Доминантно место у индустрији заузима **«Вода Врњци» Врњачка Бања**. Експлоатација минералних извора Врњачке Бање почела је 1970. године. Популарна вода у стакленим боцама почела је веома брзо да осваја тржиште и да проноси славу места из ког потиче. Минерална вода «Врњци» најбоље асоцира на Врњачку Бању. »Вода Врњци» успешно производи и сокове, а од 2000. године асортиман сокова проширен је са новим освежавајућим пићем (ФИЗ3).
- ❖ **«Шумадија»** послује успешно од 1946. године. Основна делатност предузећа је производња хлеба и пецива;
- ❖ Приватно предузеће, односно модна кућа **«Тодор» Д.О.О. Врњци**, основана је 1989. године и данас представља једног од водећих источноевропских произвођача одеће за децу и тинејџере. «Тодор» располаже најсавременијом технологијом за дизајн и производњу конфекције и трикотаже и мрежом од 50 сопствених малопродајних објеката у Србији и осталим републикама бивше Југославије.

2.2.4. Грађевинарство

У области грађевинарства послује 11 предузећа која располажу са свега 5% основних средстава привреде општине Врњачка Бања, запошљавају само 5% запослених у привреди, остварују 7% прихода и послују са губитком од 2%.

Носиоци у овој области су:

- **«Интерклима»** приватно предузеће за инжењеринг и промет, основано је 1989. године. Основна делатност предузећа су инжењерски радови из области централног грејања, климатизације и гасних постројења. Поред послова основне делатности у оквиру предузећа послује и штампарија.
- и остали предузећа из ове области у приватној својини.

2.2.5. Саобраћај

У области саобраћаја послује 9 предузећа, која запошљавају 414 радника, односно 12% запослених у привреди општине. Носилац услуга у области саобраћаја је «Аутопревоз» **Врњачка Бања**, које се бави превозом робе и путника у друмском саобраћају.

2.2.6. Трговина

Трговина је једна од релативно развијених привредних делатности на подручју општине Врњачка Бања. У овој области послује 110 субјеката са својством правног лица, која остварују 25% прихода привреде и запошљавају 14% запослених у привреди.

На територији општине Врњачка Бања регистровано је 538 трговинских радњи. **Развој трговине и развој туризма потребно је што више ускладити. Без напретка трговине нема напретка ни у туризму.** Трговина на велико «учествује» у туристичкој понуди тако што снабдева угоститељска предузећа и малопродајне објекте. За несметано одвијање процеса репродукције угоститељских предузећа треба их снабдети пољопривредним производима, пићима, средствима за одржавање хигијене и др.

Трговина у туристичким местима и подручјима има битну улогу не само у снабдевању становништва, него и у комплетирању понуде, с обзиром да је реч о привредној делатности кроз коју се може значајно повећати туристичка потрошња. Реализација ове могућности је у уској вези са развијеношћу трговинске мреже и њеном организованошћу у туристичком месту. У складу са развојем туризма неопходно је **упоредо развијати и пратеће делатности које треба да допринесу комплетирању понуде и да значајно повећају туристичку потрошњу. Пре свега, реч је о организовању трговине у Врњачкој Бањи** у складу са савременим захтевима развоја бањско-лечилишног туризма и убрзања укупног развоја туризма.

У циљу јачања терцијарног сектора, приоритет у развоју трговине имаће **специјализовани капацитети** намењени задовољавању разноврсних потреба становништва и домаћих и страних посетилаца. Акценат треба дати бољој организацији и модернизацији продајне мреже и јачању њене материјално-техничке и кадровске основе у правцу изградње специјализованих објеката са савременим капацитетима намењеним ексклузивној продаји и дистрибуцији карактеристичних производа привреде Врњачке Бање (производи који ће имати етикету здраве хране, производи пчеларства, лековито биље и др.). За развијени туризам потребне су и специјализоване трговинске продавнице са специфичним туристичким артиклима, као што су продавнице туристичких сувенира, литературе, спортских, културних, козметичких и других потреба туриста, производа од коже, дрвета, прућа, разне домаће радиности (хеклани и вежени столњаци, одевни предмети од платна и вуне, таписерије, ћилими и др.).

Активном урбанистичком политиком малопродајна мрежа треба да се приближи туристима, а поготово оним сегментима којима издаци за куповину представљају значајну ставку у структури личне потрошње.

2.2.7. Туризам

Најзначајнији развојни приоритет општине Врњачка Бања је туризам и то првенствено бањско-здравствени туризам са великим потенцијалом у комплементарним облицима туризма: спортско-рекреативан, културно-манifestациони, транзитни и ловни туризам, који својим садржајима доприносе диверзитету туристичке понуде.

Табела 3: Одлике турстичких потенцијала

Туристички потенцијал	Подручје/капацитет	Напомена
Бањско-здравствени капацитети	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Специјална болница за лечење и рехабилитацију болести органа за варење и шећерне болести "Врњачка Бања"</i> 	Специјална болница располаже са 9 стационара ("Меркур", "Шумадија", "Мирко Томић", "Романија"); Специјалној болници припадају 4 бивете са изворима термоминералних вода ("Топла вода", "Језеро") и минералних вода ("Снежник" и "Слатина").
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Хотелско-туристичко предузеће "Фонтана"</i> 	Хотелско-туристичко предузеће "Фонтана" располаже са 5 хотела ("Фонтана", "Звезда", "Слобода", "Парк" и "Бели извор") и 4 пансиона, 2 ресторана, 4 млечна ресторана и 1 кампом.
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Угоститељско-туристичко предузеће "Славија"</i> 	Постојећи капацитети су лоцирани у градском центру, уз бањски парк и шеталиште дуж Бањске реке.
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Апартманско насеље "Језеро"</i> 	
Спортско-рекреативни центри	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Комплекс спорта и рекреације "Рај", "Олимпијски базен", Хиподром" и "Врњци", Стадион малих спортова "Коцка"</i> 	Комплекс "Рај": спортски центар, тениски центар и јахачки центар.
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>СПЦ Писковац</i> 	Паниран за коњичке спортове (хиподром).
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Излетничко-шетни простор</i> 	Појас зеленог шетно-излетничког простора се протеже из правца планине Гоч долином Бањске реке кроз високо-комерцијалну зону Врњачке Бање поред спортско-рекреативног центра и долином реке до ушћа у Западну Мораву.
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Скијашка стаза "Крст"</i> 	Ски центар на Гочу и развој северне субрегије Копаоник-Жељин-Врњачка Бања повезује два вида туристичке понуде.

<p style="text-align: center;">Културно-историјско наслеђе</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Археолошко налазиште Фонс Романус</i> ▪ <i>Јужни део општине Врњачка Бања (стари државни центар)</i> ▪ <i>Северни део општине (моравска долина)</i> ▪ <i>Архитектонско наслеђе на територији целе општине</i> 	<p>Археолошки локалитети у самом граду, насељу Врњци, Ново Село, Руђинци и Липова (из праисторијског периода, периода римске доминације, средњег века и турске доминације).</p> <p>Сакрални објекти (манастири рашко-моравске баштине: Студеница, Жича, Градац, Турђеви ступови, Сопоћани и црква Светих апостола Петра и Павла, Љубостиња, Велуће, Каленић и Лазарица).</p> <p>Тврђаве: Рас, Маглич, Брвеник и Козник.</p> <p>Неколико типолошки група градње (23 мале виле и 10 великих бањских вила, једно културно добро од великог значаја «Дворац Белимарковић» и културно-историјска и просторна целина - Чајкино брдо).</p>
<p style="text-align: center;">Култура и манифестације</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Културни центар, Замак културе, Народна Библиотека "Др. Душан Радић"</i> ▪ <i>КУД "Абрашевић"</i> ▪ <i>КУД "Извор"</i> ▪ <i>ТСЦ "Врњачка Бања"</i> ▪ <i>Послови простор Хотела "Звезда"</i> ▪ <i>Туристичко предузеће "Фонтана"</i> 	<p>Фестивал филмског сценарија и Летња школа филмске драматургије, Међународни фестивал ТВ драме, Графичка радионица "Азбучник графике", Књижевно лето, Међународни фестивал музике "Врњци", Позоришни дани Српског театра, Вечери класике и Врњачке културне свечаности.</p> <p>Организује Међународни фестивал дечјих фолклорних ансамбала.</p> <p>На Дан општине организује се "Врњачки карневал".</p> <p>Конгресни центар са 5 дворана (1200 седишта) са савременом аудио-видео опремом.</p> <p>Сала за семинаре и пословне састанке (450 места).</p>
<p style="text-align: center;">Ловишта</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>"Бели извор " на Гочу</i> ▪ <i>"Врњачка река"</i> 	<p>"Бели извор " је ловиште које се простире на крајњим северним и североисточним обронцима планине Гоч. Унутар ловишта се налази и ограђени резерват.</p> <p>"Врњачка река" је ловиште на подручју планине Гоч и пределима поред Западне Мораве.</p>
<p style="text-align: center;">Транзит</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Коридор М-5 и међународни транзитни правац Е-75</i> ▪ <i>Железничка пруга Сталаћ-Краљево-Пожега</i> 	<p>Транзитни пунктови - Центар Бање, Гоч и Подунавска језера.</p>

Кључне поруке кретања туристичког промета Врњачке Бање:

- пад посете домаћих туриста и позитивна кретања посете страних туриста;
- туристички токови зависе од посете домаћих туриста;
- број ноћења туриста износи свега 50% ноћења оствареног 1990. године;
- недовољна ванпансионска потрошња;
- просечно задржавање туриста је опало;
- у укупном туристичком промету Рашког округа партиципира са скоро 50%.

Туристичку активност општине Врњачка Бања у периоду 1990-2002. година карактерише пад посете туриста. Оваквом обиму туристичких токова првенствено су допринеле санкције што је утицало на пад животног стандарда, недовољне инвестиције, ниску привредну активност и изражене социјалне проблеме (долазак великог броја избеглих и расељених лица).

Табела 4: Показатељи туристичке активности у општини Врњачка Бања

	1990.	2000.	Индекс 2000/1990	2001.	Индекс 2001/1990.	2002.	Индекс 2002/1990.
Туристички промет							
Број туриста	139154	95232	68	101781	73	107984	78
<i>Домаћи туристи</i>	134868	90496	67	97935	73	104395	77
% домаћих туриста	96,9	95,0		96,2		96,7	
<i>Страни туристи</i>	4286	4736	110	3846	90	3589	84
% страних туриста	3,1	4,9		3,8		3,3	
Ноћења туриста	954638	520019	54	511368	54	531823	56
<i>Домаћи туристи</i>	939777	501908	53	496009	53	519482	55
% домаћих туриста	98,4	96,5		97,0		97,7	
<i>Страни туристи</i>	14861	18111	122	15359	104	12341	83
% страних туриста	1,6	3,5		3,0		2,3	
Просечно задржавање туриста	6,9	5,5	80	5,0	73	4,9	72
<i>Домаћи туристи</i>	7	5,5	79	5,1	73	5,0	71
<i>Страни туристи</i>	3,5	3,8	109	4	114	3,4	97

И поред свих природних предности и створених материјалних капацитета, резултати туристичких кретања су већ дуже време на ниском нивоу.

Временска серија индикатора броја туриста, њихова структура и просечно задржавање, уз основне економске индикаторе туристичке привреде, указују на ретроградне процесе у протеклом периоду.

Генерално посматрано, туристички токови после 2000. године у општини Врњачка Бања бележе благи раст (од 5% просечно годишње). Иако страни туристи бележе позитивна кретања на скали броја туриста, просечно задржавање у Бањи у посматраном периоду, ово не може да компензира драстично опадање посете домаћих туриста, који су доминантни тржишни сегмент у укупном туристичком промету општине. То је допринело да, на пример, туристички промет у 2002. години буде мањи за 22% од промета реализованог 1990. године.

Табела 5: Агрегати туристичке привреде

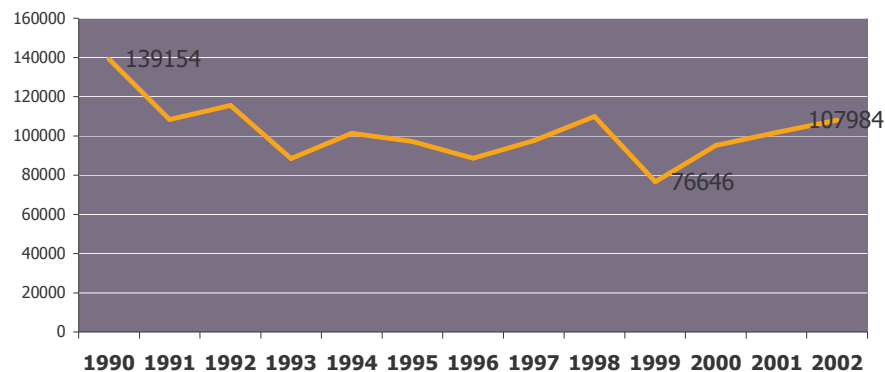
	1990.	2000.	Индекс 2000/1990	2001.	Индекс 2001/1990.	2002.	Индекс 2002/1990.
НД (хиљ. €))	6959	1464	21	1848	27	2029	29
Запослени	715*	491	67	518	72	517	72
Зараде (у €)	311	47	15	95	31	138	44
Промет у угоститељству (хиљ.€)	17.752	4.597	26	5.694	32	7.468	42
Просечна потрошња туриста у угоститељству (€)	127,6	48,3	38	55,9	44	69,2	54

*1990. запослени у друштвеном сектору

У протеклој деценији туризам као привредна грана, делио је судбину укупне друштвено-економске стагнације и рецесије. Поред тога и бројни други фактори су успоравали развој туризма (недовољна инфраструктурна опремљеност, недовољне инвестиције, пад животног стандарда итд). Тако је период константног раста и развоја туристичке активности до 1990. године, замењен периодом драстичног смањења свих показатеља пословања туристичке привреде. Број туриста се у протеклој деценији постепено смањивао, тако да је у 2002. години остварено 78% обима посете реализоване у 1990. години.

Графикон 10

Промет туриста у Врњачкој Бањи

Табела 6: Број предузећа и радњи

	1990.	2000.	Индекс 2000/1990	2001.	Индекс 2001/1990.	2002.	Индекс 2002/1990.
Број предузећа			-	42	-	45	107,1
Број радњи	79 ^о	110	-	118	107,3	122	103,4

^о број радњи у угоститељству

У периоду 1990-2002. година бележи се благи али константан пораст броја предузећа и радњи у области туризма. Међутим, агрегати туристичке привреде указују да поред смањења броја запослених за 30% у последњих 15 година, туристичка привреда остварила је и ниске економске перформансе - ниво

народног дохотка, зарада, обима промета у угоститељству као и просечна потрошња по туристи – кретале су се испод 50% остварних вредности у 1990. години.

Учешће дохотка туризма у укупном дохотку општине се у посматраном периоду смањило за 38,5% (са 11,7% у 1990. години на 7,2% у 2002.). Међутим, треба напоменути да туризам индиректно доприноси формирању укупног дохотка општине кроз развој других области, а пре свега, трговине, саобраћаја, грађевинарства и агроиндустрије.

У сектору туризма послује 7 угоститељско-туристичких предузећа, која остварују 3% прихода привреде и запошљавају 9% запослених у привреди. Поред предузећа, на подручју општине Врњачка Бања, у угоститељству послује 90 приватних угоститељских радњи и 4 туристичке агенције.

Носиоци развоја туризма и угоститељства су:

- ❖ **Предузеће за хотелијерство и здравствено-рекреативни туризам «Фонтана»**, у чијем саставу послује хотел «Фонтана», хотел «Звезда», «Парк», «Слобода», «Бели извор» Гоч и вила «Сан», као и ресторани: «Шумадија», «Снежник», «Србија», «Швајцарија», «Гоч» и «Кики»;
- ❖ **Специјална болница за лечење и рехабилитацију болести органа за варење и шећерне болести «Врњачка Бања»**
- ❖ **«Апартмани Језеро» Врњачка Бања**
- ❖ **Домаћа радиност**

На ефекте пословања највише је утицао обим и монолитна структура гостију. Наиме, смањен број туриста утицао је да њихово просечно задржавање буде преполовљено – домаћи гост је свој боравак у Бањи свео на скромних 5 дана (1975. године задржаво се 9,4 дана), а ино-туриста на 3,4 дана (1981. - 7,3 дана). За 30 година Врњачка Бања није успела да повећа прилив страних туриста – овај тржишни сегмент у периоду 1974-2003. година учествовао је са просечних 1,8% у укупном броју туриста.

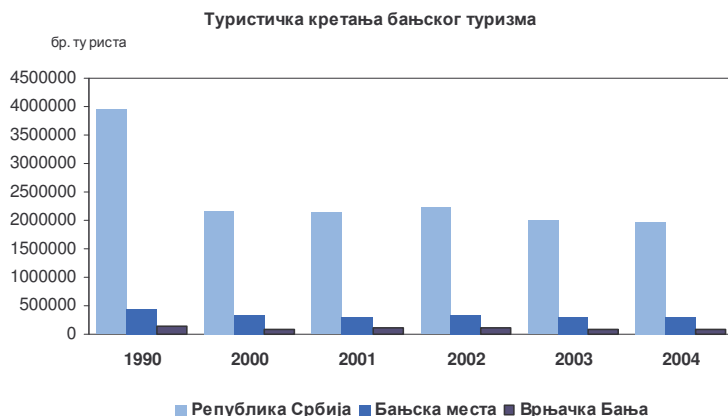
Врњачка Бања у својој понуди има око 5.000 смештајних капацитета у друштвеном сектору и око 10.000 постеља у приватном сектору. Према званичној евиденцији, категорисане рецептивне капацитете чине хотели (8), преноћишта са кафаном (8), одмаралишта (6), стационари (4), ресторани са преноћиштем (2), кућа за одмор (1). У структури капацитета хотели учествују са 37,9%, одмаралишта са 23,9%, преноћишта са 21,0% и стационари са 17,1%. Проблем је што Бања нема ни један свој смештајни објекат. Велики део у структури посетилаца чине радници предузећа који долазе на одмор у своја одмаралишта, као и ђачке екскурзије.

Приватни сектор је недовољно обухваћен, тако да се процењује да чак 50% промета овог сектора није званично регистровано. Разлог за «губитак» посетилаца из евиденције треба тражити у немотивисаности станодаваца да пријаве госте што доприноси да општински буџет буде мањи за исти проценат на име неуплаћених боравишних такси.

Постојање само једног хотела прве категорије, односно велика заступљеност хотела и одмаралишта треће (83,4%) и четврте категорије, као и некатегорисаних објеката у укупној понуди основних смештајних капацитета, не обезбеђује конкурентност у привлачењу страних туриста и велики је недостатак за будући излазак туристичко-угоститељских предузећа Бање на селективно туристичко тржиште Европске Уније. Међутим, разноврсни туристички мотиви и атрактивност богатства културно-историјских знаменитости омогућава будућу афирмацију туризма општине Врњачка Бања.

Неусклађеност између традиције и специфичних природних одлика Врњачке Бање с једне стране, и неодговарајућих инвестиционих улагања у туризам с друге стране, последица су транзитивних, економских и социјалних процеса, показатељи туристичке активности углавном зависе од домаћег туристе због чега је стопа попуњености капацитета ниска (нпр. 2001. године износила је 54,6%).

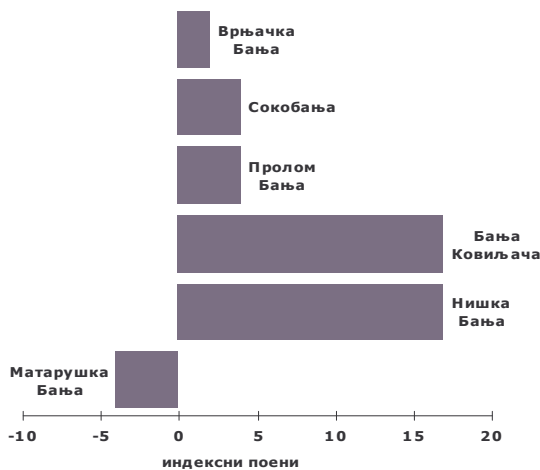
Графикон 11

Најбољи показатељ позиционирања Врњачке Бање као главне бањске дестинације на туристичкој мапи Србије је њено учешће у укупном броју туриста који су посетили бањске центре. Просторна дистрибуција туристичког промета указује да бањско-климатска лечилишта Србије своје учешће у туристичким токовима Републике свде на просечних 14%, а да у тој структури Врњачка Бања има и даље примат са просечних 30%.

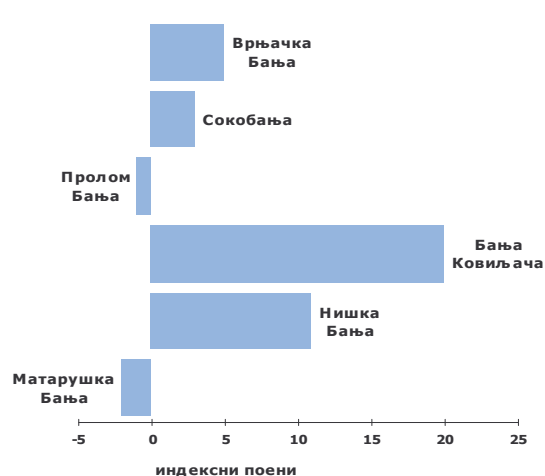
Графикон 12

Доласци у појединим бањама 2004/2003.

Графикон 13

Ноћења туриста у појединим бањама 2004/2003.

Регионални посматрано Врњачка Бања је и поред свих екстерних (политичка клима, недовољна стратешка усмереност туризма, инвестициони услови и сл.) и интерних недостатака (неодговарајући међусекторски односи, недефинисани економски критеријуми развоја туризма, кадровска лимитираност, неусклађеност урбанистичких и инфраструктурних решења и др.), успела да задржи високо учешће у туристичком промету Рашког округа (просечних 45% од 2000. године).

Табела 7: Учешће општине Врњачка Бања у туристичком промету округа

	Укупан број туриста							
	1990.	%	2000.	%	2001.	%	2002.	%
РАШКИ ОКРУГ	349403	100	198794	100	219549	100	262281	100
Врњачка Бања	139154	39,8	95232	47,9	101781	46,4	107984	41,2

На основу кретања параметара туристичке тражње закључак је да приоритетни циљ општине Врњачка Бања треба да буде допуна туристичке понуде програмима који прате трендове у Европи и обезбеђују јој статус елитног бањског места.

За реализацију овог стратешког циља акценат треба ставити на модернизацију постојећих смештајних објеката и промену њене структуре. Решење за веће инвестиције треба тражити у пружању повољних кредитних линија станодавцима, као и у коришћењу средстава других надлежних институција (Фонда за развој РС, Фонда за развој туризма, Програм за усмеравање и подстицање развоја туризма и сл.). Планска изградња или пренамена постојећих објеката (вила, пансиона и сл.) треба да иде у прилог очувању амбијенталне целине и специфичности Бање, што подразумева да Врњачка Бања у наредном периоду понуди мање пансионе (објекти са 50-60 кревета) као главне смештајне капацитете, што би био први корак у прилагођавању понуде туристичким трендовима у Европи.

Туристичко-спортски центар Врњачка Бања (ТСЦ) носилац је туристичке активности у општини. Јачање ТСЦ у свим сегментима – кадровско, организационо, материјално, информатичко – допринеће да организација постојећих бројних културно-спортских манифестација, као и осмишљавање нових програмских целина, перманентно обезбеди испуњавање високих стандарда квалитета и што је веома важно, информатичко-комуникациону подршку активностима ТСЦ. Први корак у том правцу је отварање INFO CENTRA, неопходне информационе основе о свим капацитетима Бање, обезбеђивање новог вида услуга свим заинтересованим посетиоцима Бање из земље и иностранства да резервишу смештај on-line, и сл.

Успешан маркетинг атрактивности биће онај који ће:

- концентрисати пажњу на одређене тржишне мете;
- диференцирати производ и услуге;
- применити конзистентно стратешко планирање;
- перманентно истраживати тржиште и природу захтева и потреба туриста;
- бити флексибилно организован и уважавати визију.

Узимајући у обзир туристичке потенцијале и основне тенденције у међународним туристичким токовима, Врњачка Бања има све предуслове за даљи развој следећих видова туризма:

SWOT АНАЛИЗА РАЗВОЈА ТУРИЗМА

Предности	Недостаци
<ul style="list-style-type: none"> ▪ географски положај ▪ рељеф, клима, природни потенцијали и веза са међународним транзитним правцима ▪ воде – разноврстност по хемијским и физичким карактеристикама; густина извора (висок медицински квалитет воде) ▪ традиција у области бањско-здравственог вида туризма ▪ лековити и здравствени потенцијали (бањско лечилиште првог реда) ▪ богати културни и историјски садржаји у општини и окружењу ▪ атрактивност природног окружења – залеђе шумско-планински комплекс Копаоник, планине Гоч, Јастребац, Жељин, Столови ▪ капацитети и кадрови који обезбеђују модерне медицинске услуге ▪ ценовна конкурентност ▪ релативно развијено предузетништво ▪ разноврсни смештајни капацитети (хотели, апартмани, одмаралишта, стационари, преноћишта, виле) ▪ квалитетни медицинско-терапеутски програми ▪ предиспозиције сеоског подручја за развој организованог излетничког и еко-туризма 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ обим и структура туристичког промета неповољна ▪ релативно мали девизни приход ▪ монолитна структура гостију ▪ мали буџет за промоционе активности ▪ скромно знање управљачке структуре о техникама и методама маркетинга ▪ недовољна квалификована радна снага ▪ недовољна понуда кредитних линија ▪ неизграђена туристичка марка ▪ недовољна свест о имиџу Бање ▪ слаба туристичка сигнализација ▪ недоступност атрактивних природних и културних атракција недовољна искоришћеност смештајних капацитета ▪ недостатак стручних кадрова ▪ ниска ванпансионска потрошња по туристи ▪ непотпуна евиденција туристичких кретања у приватном сектору ▪ недовршена категоризација смештајних објеката ▪ недостатак примене савремених видова комуникационо-информационих технологија ▪ еколошко-хигијенски услови ▪ близина зоне интензивног и умереног загађења земљишта многи објекти незадовољавају модерне стандарде ▪ недовољна присутност у медијима ▪ недостатак едукације ▪ недостатак стратегије већег укључивања сеоских домаћинстава у развој сеоског туризма ▪ неискоришћеност Гоча и Мораве

Шансе	Опасности
<ul style="list-style-type: none"> ▪ развој саобраћаја (максимално искоришћење путног и железничког саобраћаја као и активирање и повезивање авио саобраћаја) ▪ партнерства са страним компанијама ▪ развој кредитних линија за инвестиције у приватни смештај (бањски пансион) ▪ примена нових врста терапија за које постоје природни услови (медицински и рекреативни wellness и сл.); ▪ улазак једног светског хотелског ланца или изградња хотела са 4 звездице (подизање капацитета за ексклузивни смештај) ▪ развој информатичко-комуникационе технологије (ICT) ▪ едукација кадрова (из области физиотерапије, хотелијерства и сл.) ▪ развој централног регистра туриста, маркетинга и повезивања са великим туристичким оператерима ▪ стратегија очувања животне и природне средине ▪ изградња бањске тржишне нише ▪ развој регионалног идентитета ▪ усклађивање са основним смерницама националне стратегије развоја туризма ▪ развој туристичких кластера ▪ јаче повезивање и подршка туристичких носиоца на регионалном и локалном нивоу ▪ близина коридора 10 – Европска мрежа путева ▪ валоризација железничке пруге у нову туристичку атракцију ▪ развијање партнерских односа између различитих туристичких субјеката 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ непланска изградња и нарушавање амбијенталних специфичности Бање ▪ недовољно инвестирање у модернизацију постојећих објеката ▪ успорен процес приватизације ▪ неразумевање или лоше усмеравање на тржишту ▪ спора имплементација стратегије развоја туризма ▪ непостојање туристичког производа ▪ неусклађеност понуде са повећаном софистицираном тражњом посетилаца ▪ недовољна улагања у информациону инфраструктуру ▪ конкурентност земаља и региона из окружења ▪ мала усмереност на ино-тржишни сегмент ▪ непланско спровођење концепта одрживог развоја ▪ неефикасна заштита простора ▪ неразвијена сарадња између различитих актера туристичког сектора ▪ неизграђена свест о Бањи као водећем центру ▪ непланске и некоординиране активности релевантних туристичких и носиоца комплементарних активности

Варијабле туризма које су оцењиване у SWOT анализи, а које утичу на развој туризма су: ресурси (природни, антрополошки, културно-историјски), локација и доступност, смештајни капацитети, људски потенцијал, маркетинг и капитал.

Туристички ресурси и понуда

Основни потенцијали (инпути) туризма Врњачке Бање су природни, културно-историјско наслеђе и архитектонско-споменичка баштина. Иако Бања има широку лепезу ресурса, данашњу понуду ових ресурса карактерише неуједначен и необједињен маркетинг наступ, урбанистичка и еколошка неусаглашеност и ослањање на аутохтони доживљај туризма. Зато се стратешко опредељење за развој ових варијабли мора тражити у едукацији и подизању свести свих учесника у туристичкој «привредној» и «ванпривредној сфери»: обезбеђивање одговорности локалне власти за очување животне средине (безбедне и здраве), за обезбеђивањем адекватних (квалитетних) услуга и инфраструктуре, локалног јавно-комуналног предузећа, као и континуирано праћење тражишта по свим

варијаблама (профил туристе, ценовна и неценовна конкурентност, информисаност и партнерско повезивање туристичких посланика). Понуда туристичког производа и услуга мора стално да прати потребе савременог туристе кога карактеришу софистицираност, мобилност и динамичност.

Смештајни капацитети и услуге

Посебну атрактивност и личну карту Врњачке Бање представљају смештајни капацитети и то не у квантитативној одредници већ у њиховој разноврсности по врстама објеката. Предузетнички дух у области туризма присутан је већ више од једног века и није резултат «стратешких одређења» у периоду транзиције, већ одраз менталитета домицилног становништва овог поднебља. То је допринело да Бања израсте у административни, културни, духовни и економски центар шире регије са особеним амбијенталним квалитетом. Пораст броја и врсте смештајних капацитета и даље ће бити битна одредница за диференцираност на тржишту али уз знатно већу понуду различитих пратећих услуга које такви објекти могу понудити. То свакако мора бити праћено савременим начином пословања – информатичко, организационо и кадровско оспособљавање. Стратешки циљ треба да буде не само квантитативно повећање броја туриста, већ њихов дужи боравак у Бањи и тиме пораст стопе искоришћења капацитета.

Кључне детерминанте:

- структура рецептивних капацитета, иако разноврсна, није обезбедила неопходне инвестиције у циљу модернизације (одржавање, пренамена, реновирање, додатно опремање, понуда нове услуге);
- већина смештајних објеката није укључена у међународне асоцијације што има за последицу низ негативних ефеката на формирање цена, приступ тржишту (пре свега међународном), поштовање стандарда, приступ професионалном особљу – нарочито менаџменту (тржишту рада).

Дистрибутивни канали продаје и маркетинг

Уз већ изграђену материјану базу, туризам своју даљу развојну путању мора да тражи у ширењу канала продаје уз веће укључивање маркетинг компоненти. Тачније, једна од највећих недостатака и тиме претњи туристичкој индустрији Врњачке Бање је неприсуство, односно неукљученост у неки од великих иностраних ланаца хотела што би обезбедило сада већ посрнулим туристичким актерима у Бањи боље дистрибутивне и маркетиншке канале продаје.

Канали продаје и меркетинг оријентација треба да се фокусирају на већи прилив страних туриста и њихово дуже задржавање чиме ће иницирати већу ванпансионску потрошњу. Међутим, овај стратешки циљ мора бити праћен адекватним урбанистичко-комуналним капацитетима и мерама утолико пре што ће неконтролисан прилив туриста повећати притисак на општински буџет због решавања проблема који су настали услед нараслих захтева за јавним (комуналним) услугама. Остали могући негативни ефекти тичу се притиска на само окружење и непрестане потребе за инвестицијама у циљу заштите животне средине. Стратегија развоја туризма као индустријске гране мора да рачуна не само са позитивним ефектима (пораст прихода), већ и са трошковима. У том контексту, подршка немасовном туризму, искоришћење и вредновање локалних ресурса су широко препоручљиви.

Кластери, виртуелни кластери и туризам

Врњачка Бања је традиционални туристички центар. Историјат у области балнеологије омогућио је статус националног лидера у области бањског туризма. Искуство у здравствено-рехабилитационој сфери сврстава Бању у ред бања познате у широј регији Балкана.

Овај статус треба да буде искоришћен у наредном периоду у циљу стварања туристичког кластера. Основни циљ формирања кластера је интернационализација пословања, што подразумева и питања везана за могућности и опасности коришћења информационих и комуникационих технологија (ИСТ). Ова два питања су од круцијалне важности како за Врњачку Бању тако и за Србију у целини.

Кластери се не суочавају само са питањем интернационализације, већ такође, са могућностима и опасностима ИСТ (информационих и комуникационих технологија). Супротно од великих компанија, које искоришћавају ИСТ за редизајнирање њихових организационих модела у вези технологија, МСП и кластери (локални системи МСП), показују алтернативне и специфичне начине (путеве) прихватања и примене ИСТ. Концентрацијом организационе, кадровске и техничке помоћи у кластеру добила би се синергија која је већ сада неопходна како самим туристичким предузећима у Бањи, тако и свим «пратећим» субјектима из непосредног окружења (округа).

Виртуални кластер је група фирми (МСП) вертикално повезане које делују на истом специјализованом ланцу понуде који омогућава технолошкој мрежи да управља производњом и комуникацијским процесима и активностима на даљину. Анализа кластер модела као и развојни трендови кластера углавном се односе на системе предузећа која су специјализована за производну активност. Концепт ових кластера постаје такође користан за опис економског развоја специфичних области – региона, градова и урбаних области – који се односи на друге економске секторе као што су култура и туризам. Позитивни ефекти ширења индустријских кластера могу бити узети у обзир и у другим случајевима (градови и уметност).

Туризам је један од сектора у којем апликација електронске мреже за управљање унутрашњим бизнис пословним процесима и односима са потрошачима повећава ефикасност управљања и вредност. С обзиром на производне процесе туризам Врњачке Бање се заснива на информисању као главном делу понуде. Зато, путем ИСТ се може лакше повећати ниво приступа информацијама које се односе на специфичне области. Преко информационе и комуникацијске технологије – website, e-mail – могуће је проширити информације (on-line мултимедиа садржај) према широком спектру циљних група. Истовремено широк спектар текстова и флексибилност нових технологија омогућавају корисницима (потрошачима) да приме и дају своје информације и управљају. Шта више, интерактивна употреба још омогућава повећање размене искустава и знања о појединим специфичним питањима. У описаном сценарију, многе иницијативе ових портала могле би се односити на специјализоване области за промоцију на локалном (Врњачка Бања), регионалном (Рашки округ) и националном нивоу. Туристичке намере конзистентне су са идејом on-line англомерације (прикупљање информација о селективним областима, понуда, предузећа лоцирана у тој области, културни програми, хотелијерство...) са лаким приступом и употребом on-line окружења.

2.3. МСП и предузетништво

Развој МСП и предузетништва у протеклом периоду захтевао је изградњу институционалне основе и уклањање административних баријера у циљу успешног пословања малих и средњих предузећа и стварања конкурентне тржишне привреде.

Приватна својина након приватизације постаће доминантан облик власништва. Усвајањем Закона о привредним друштвима, Закона о регистрацији привредних субјеката и оснивањем Агенције за привредне регистре, измењена су и поједностављена законска решења у сфери регистрација предузећа, трошкова и трајања процедуре за добијање дозвола за рад и друго.

У периоду 2000-2004. година, број регистрованих и активних МСП и радњи у Републици Србији бележи динамику раста коју следе и Рашки округ и општина Врњачка Бања.

У Рашком округу регистровано је **10.605 предузећа** и **9.333 радњи**. Од укупног броја регистрованих предузећа 82,1% су у приватној својини.

У општини Врњачка Бања, у 2004. години регистровано је **1.335 предузећа** (12,6% укупно регистрованих предузећа Рашког округа) и **1.387 радњи** (14,9% радњи регистрованих у Рашком округу). Посматрано по областима, највећи број предузећа (62,4%) и радњи (59,3%) регистровано је у трговини и прерађивачкој индустрији.

У 2003. години у Рашком округу активно је **2.151 предузеће** (према подацима завршних рачуна за 2003. годину). У структури предузећа по величини доминирају мала предузећа са учешћем од 96,5%, а по својини предузећа у приватном власништву (89,4%). У општини Врњачка Бања послује **281 предузеће** (13,1% укупно активних предузећа Рашког округа), од чега 272 у привреди и 9 у друштвеним делатностима. Неповољан однос броја регистрованих и активних МСП (број активних предузећа је значајно мањи од броја регистрованих) указује да још увек недостају бројни друштвено-економски предуслови за пословно активирање регистрованих предузећа. Доградњом правног система и адекватном фискалном политиком у наредном периоду подстицаће се развој и отварање нових приватних МСП, која ће бити главни извор запослености и привредног раста.

Табела 8: Број предузећа по својини и величини

Округ/Општина	Број предузећа по својини			Број предузећа по величини		
	Друштвена	Мешовита	Приватна	Велика	Средња	Мала
Рашки округ	122	46	1924	13	62	2076
Врњачка Бања	18	3	248	5	4	272

Извор: РЗР на основу података НБС – завршни рачуни за 2003.

У структури активних предузећа општине Врњачка Бања, доминанто је учешће малих предузећа у приватној својини (245). У МСП запослено је 1.789 запослених, односно 49,9%, док пет великих предузећа запошљава 1.794 радника, од којих 28,1% ради у приватном предузећу *Тодор*.

У пет по величини малих и средњих предузећа је запослено више од 1/3 укупно запослених у МСП Врњачке Бање, а Фабрика гумених производа *Витојевац* запошљава 10,1% радника.

Табела 9: МСП са највећим учешћем у броју запослених општине Врњачка Бања

Привредни субјекти	Делатност	Број радника	Учешће	
1	<i>Витојевац</i>	Прерада каучука	180	10,1
2	<i>Црвена застава ТП</i>	Трговина: животне намирнице, алкох. пића и произ. за кућне потребе	154	8,6
3	<i>Шумадија</i>	Производња хлеба и пецива	94	5,3
4	<i>33 Врњци</i>	Сточарство	73	4,1
5	<i>Интерклима</i>	Постављање и оправка грађевинских инсталација	60	3,4
Свега (1-5)		561	31,4	
Укупно МСП општине		1.789	100	

Извор: РЗР на основу података НБС – завршни рачуни за 2003.

МСП Врњачке бање ангажују 33,3% основних средстава, остварују 61,6% укупног прихода, 38,5% прихода од извоза, 44,4% добити, 80,3% губитка и 87,5% кумулираног губитка општине.

Табела 10: Основни индикатори пословања предузећа у 2003. години, по величини у %

	Број предузећа	Број запослених	Основна средства	Укупан приход	Добит	Губитак	Приход од извоза
Мала	96,8	40,0	24,9	49,1	30,6	74,6	37,8
Средња	1,4	9,9	8,4	12,5	13,8	5,7	0,7
МСП	98,2	49,9	33,3	61,6	44,4	80,3	38,5
Велика	1,8	50,1	66,7	38,4	55,6	19,7	61,5
Укупно општина	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Извор: РЗР на основу података НБС – завршни рачуни за 2003.

Графикон 14

Табела 11: Основни индикатори пословања МСП у 2003. години, по величини у %

	Број предузећа	Број запослених	Основна средства	Укупан приход	Добит	Губитак	Приход од извоза
Друштвена	5,1	33,4	24,9	11,9	0,0	11,2	-
Приватна	89,5	56,8	64,1	84,4	98,6	87,2	94,1
Задружна	4,3	7,9	5,6	3,1	1,2	1,6	5,9
Остала МСП	1,1	1,8	5,4	0,6	0,1	-	-
МСП укупно	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Извор: РЗР на основу података НБС – завршни рачуни за 2003.

Приватна МСП доминирају по свим показатељима пословања. У укупном приходу општине учествују са 52,0%, добити 43,8% и запослености 87,9%. Најзначајнији допринос оствареним позитивним резултатима пословања МСП имала су следећа предузећа: *Бели бор*, *Омега*, *Интерклима*, *Бобан комерц* и *Minejo trade*.

Табела 12: Предузећа са највећим учешћем у укупном приходу приватних МСП

Привредни субјекти	Основна делатност	Број запослених	Укупан приход	Добит
1. "Омега"	Производња зачина, кавовина и осталих прехранбених производа	4,72	8,77	0,04
2. "Бобан комерц"	Разне животне намирнице, алкох. пића и произ. за кућне потребе	0,98	7,54	0,71
3. "Интерклима"	Постављање и оправка грађевинских инсталација	5,91	7,34	31,44
4. "Minejo trade"	Хемијски производи, боје и лакови	0,79	3,44	0,50
5. "Бели бор"	Производња галантерије од дрвета и плуте	3,54	3,35	8,69
Укупно (1-5)		15,94	30,44	41,37
Приватна МСП укупно		100,0	100,0	100,0

Извор: Подаци НБС - завршни рачуни за 2003. годину

2.4. Приватизација

На територији Рашког округа процесом приватизације обухваћено је 68 предузећа, од 122 предузећа у друштвеној својини. Доминантан метод приватизације је аукцијска приватизација.

Табела 13: Број предузећа обухваћених процесом приватизације

Округ/ општина	Друштвена предузећа	Приватизација					у току
		Укупно	Реструкту- рирање	Тендер	Аукција	Продато	
Рашки округ	122	68	1	4	63	32	36
Врњачка Бања	18	8	-	-	8	4	4

Извор: РЗР на основу података Агенције за приватизацију

Према подацима из завршних рачуна за 2003. годину у Врњачкој Бањи послује 18 предузећа у друштвеном власништву. Ова предузећа запошљавају 1.648 запослених, односно 45,2% укупног броја запослених, остварују 21,7% укупног прихода, 0,3% добити, 28,7% губитка и 24,6% кумулираног губитка општине.

Процесом аукцијске приватизације обухваћено је 8 предузећа. То су следећа предузећа: *Алумин ЕТЦ*, *Аутопревоз*, *Црвена застава*, *Енерготехник*, *Фонтана*, *Рад ГП*, *Витојевац* и *Шумадија*, која запошљавају 31,8% запослених општине, односно 70,5% запослених у друштвеним предузећима, а остварила су 15,8% укупног прихода, 0,04% добити и 26,3% губитка општине, или 72,5% укупног прихода, 13,6% добити и скоро целокупан губитак (91,5%) друштвених предузећа Врњачке бање.

Аукцијском приватизацијом (до априла 2005. године) продато је пет предузећа, чиме је остварен финансијски ефекат од 2,6 милиона ЕУР и обезбеђене су инвестиције од 1,2 милиона ЕУР, с тим што је због непридржавања обавеза поништена приватизација Аутопревоза.

Табела 14: Приватизована предузећа општине Врњачка бања

Предузеће	Делатност	Купац
АУТОПРЕВОЗ	Превоз путника у градском саобраћају	Физичко лице СЦГ
АЛУМИН ЕТЦ	Производња металних производа за грађевинарство	Физичко лице СЦГ
ШУМАДИЈА	Произв. хлеба, пецива	Физичко лице СЦГ
РАД ГП	Груби грађ. радови и специф.радови нискоградње	Физичко лице СЦГ
ВИТОЈЕВАЦ	Производња осталих производа од гуме	Физичко лице СЦГ

Извор: РЗР на основу података Агенције за приватизацију

Путем јавне понуде за преузимање, 2004. године предузеће Екстра пет д.о.о. из Београда је постало власник 52,4% фабрике *Вода Врњци*, трећег по величини произвођача минералне воде у Србији. У портфељу Акцијског фонда налази се 40,02% акцијског капитала ове фабрике за експлоатацију минералне воде, чијом продајом ће се у потпуности приватизовати *Вода Врњци*, што ће обезбедити даљи раст и развој предузећа.

Велики број предузећа, радњи и других правних лица на бањском подручју показује да је интензивирањем процес развоја приватног предузетништва, посебно у сектору трговине, индустрије, финансијских и других услуга, занатства, туризма и угоститељства, грађевинарства, пољопривреде и саобраћаја.

2.5. Рурални развој

Рурални развој је усмерен ка валоризовању пољопривредне производње, као и очувању и развоју природних и културних вредности подручја као предусловима развоја сеоског туризма. Реална су очекивања да ће пољопривреда у наредном периоду заузети значајно место у укупном развоју општине Врњачка Бања. Разлози за то су бројни, а један од основних је задржавање становништва на селу, јер сам општински центар, па и шире подручје, не може да прихвати вишак незапослене радне снаге са села. Сва насељена места имају потенцијал да буду носиоци руралног развоја општине Врњачка Бања, а посебну пажњу треба усмерити на развој брдско-планинског подручја – Вукушица, Гоч, Станишинци и Отроци.

На подручју ових насеља се објективно не може очекивати интензивна пољопривредна производња, али се могу уносити различити модалитети на

модернизацији пољопривредне производње, као што су разне фарме, сакупљање и производња лековитог биља, модернизација сточарства, интензивирање това јунади, развој и унапређење воћарства.

Чињеница је да су присутна извесна ограничења, као што је уситњеност поседа, слаба опремљеност механизацијом, недостатак воде, те стога наведени услови диктирају да се примарна производња хране стратешки усмери на производе који захтевају интензиван људски рад. У производњи хране на подручју ових насеља, акценат је на следећим производним линијама: воћарство (производња малина, јабука и шљива), повртарство са производњом лековитог и зачинског биља, пчеларство, производња и прерада меса и млека и остала производња хране у оквиру дамаћинстава. Инфраструктурна опремљеност је битна претпоставка не само модернизације привредне структуре, већ и обезбеђења равномернијег развоја општине.

Досадашњи концепт наглашене концентрације привреде у граду, која задовољава основне потребе и становништва са села, више није одржив. Потребно је више улагати у села и приградска насеља ради потпунијег активирања становништва, с тим да за то морају постојати минимални услови, као што је потребна инфраструктура.

Инфраструктурна опремљеност општине није достигла такав ниво да би се могла остварити равномерна подела рада на ширем општинском подручју. Као кључни намећу се проблеми необезбеђености ширег подручја општине основним садржајима комуналне и саобраћајне инфраструктуре.

Проблем је у неуредном и недовољном снабдевању водом, неадекватној повезаности села саобраћајном инфраструктуром, ниском покривеношћу канализационим водовима. Решавањем набројаних инфраструктурних проблема може се планирати интензивнији развој села и приградских насеља, а тиме и укупан развој општине.

Деконцентрација здравствених услуга изван једног центра такође иде у прилог развојној концепцији у наредном периоду, односно стварању уједначених услова за живот и рад становника села и приградских насеља, а посебно са аспекта очекиваних улагања и развоја сеоског туризма.

SWOT АНАЛИЗА ПРИВРЕДЕ

Предности	Недостаци
<ul style="list-style-type: none"> природни ресурси, плодно земљиште развијена производња и прерада хране изграђени капацитети фирме заштитни знак општине потенцијал за развој ловства еколошка средина	<ul style="list-style-type: none"> застарела технологија неедукованост неорганизованост пољопривредне производње недовољан извоз непостојање локалног «brand name» производа неодговарајућа старосна структура непостојање капацитета за прераду пољопривредних производа (хладњача)

Шансе	Опасности
<ul style="list-style-type: none"> ▪ интензивирање производње ▪ укрупњавање поседа (велики произвођачи) ▪ кредитирање, едукација, кластери ▪ пластеници ▪ наводњавање ▪ нова тржишта ▪ завршетак приватизације ▪ лековито биље и развој воћарства ▪ ревитализација сточарства ▪ млади фармери ▪ развој прерађивачких капацитета ▪ развој ловног туризма ▪ преорјентација на нове привредне делатности 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ неконтролисани увоз ▪ демографско пражњење сеоског подручја ▪ миграција становништва ▪ застарело знање ▪ загађење ▪ људски фактор – навике ▪ однос државе према селу ▪ законска регулатива

Улагање у пољопривредну производњу чини основу руралног развоја, ако се има у виду да село без пољопривреде губи идентитет.

Поред значаја који би кроз развој сеоског туризма добила пољопривредна производња, подстакао би се и развој низа делатности: прехранбена индустрија, мала привреда, занатство, домаћа радиност, трговина, саобраћај, грађевинарство и др, што би довело до друштвено-економског развоја села.

Карактеристика савременог туристе је трагање за посебностима, а посебности се налазе скривене у свим аспектима локалне културе само их треба открити – мир, тишина и спокој уместо гужве и буке у градовима, чист ваздух, еколошки здрава домаћа храна и све посебне врсте деликатеса које се праве у том крају, сеоски идилични пејзажи, посебне врсте биљака и животиња, специфична сеоска архитектура, скоро заборављени обичаји,... све то и много других могућности (креативне радионице – наивно сликарство, занатске вештине и сл.) стоји на дохват руке и треба да буде откривено.

Процеси индустријализације и урбанизације у нашој земљи, као да су заобишли или се периферно дотакли сеоских подручја у погледу начина живљења и социјализације људских потреба, што је довело до депопулацијских тенденција у већини сеоских насеља. Многа насеља, пре свега у планинским крајевима, убрзано нестају па су остала само као географски појам, само као знак да је тамо некад живот постојао.

Свестрани развој села омогућава излазак из привредне неразвијености, а туризам се исказује као једна од најбољих пропульзивних делатности за јачање привредне структуре региона.

Централни дугорочни проблем развоја општине представља демографско пражњење сеоског подручја, дакле развој треба усмерити према селу. То се пре свега огледа у њиховом укључивању у производне и услужне активности намењене снабдевању туристичко-угоститељских капацитета.

3. Људски ресурси

Општина Врњачка Бања обухвата простор од 239 км² на коме живи 26.492 становника или 111 становника на км², што је незнатно изнад републичког просека. У последње четири деценије присутан је благи тренд повећања густине насељености (1953. године износила је 72,8; 1971. године 91,8; 1981. године 102,4 и 2002. године 111 становника на км²).

Табела 15

Графикон 15
Пораст-пад становништва Врњачке Бање, 1948-2002.

Година	Број становника	Ланчани индекс	Индекс пораста (1948=100)
1948	15.916	-	100,0
1953	17.394	109,3	109,3
1961	18.820	108,2	118,2
1971	21.940	116,6	137,8
1981	24.768	112,9	155,6
1991	25.875	104,5	162,6
2002	26.492	102,4	166,4

Кретање становништва на подручју општине Врњачка Бања, поред апсолутног повећања становништва, карактеришу три основне детерминанте:

(а) механички прилив, (б) негативни природни прираштај и (в) демографско пражњење брдско-планинског подручја.

Период од 1948. године до данас карактерише позитиван тренд (са 15.916 у 1948. години број становника на подручју општине Врњачка Бања се повећао на 26.492 у 2002. години). Међутим, у последњим декадама 1971-1981. и 1991-2002. године општина Врњачка Бања бележи смањење стопе прираста укупног становништва (12,1 и 4,3 на 1.000 становника). Такође, вредности ланчаних индекса опадају (са 116,6 у 1971. на 102,4 у 2002.). Подручје општине Врњачка Бања обухвата општински центар Врњачка Бања и 13 сеоских насеља, тако да становништво према урбано-руралној структури чини 37,3 % градског и 62,7% сеоског становништва.

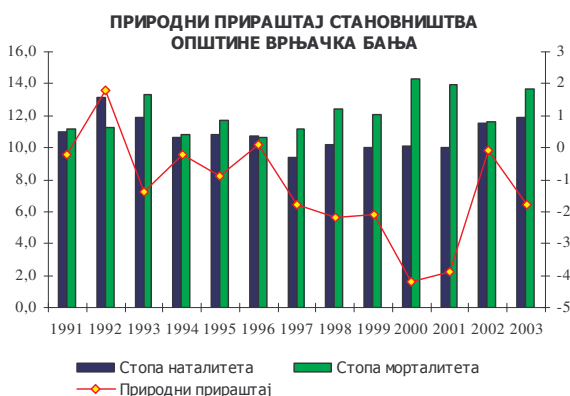
Уочљиво је повећање броја становника у појединим насељима, при чему сам општински центар бележи највећи пораст броја становника (са 2.355 у 1948. на 9.877 у 2002. години).

Највећи одлив становништва у периоду 1971-2002. године забележен је у насељима: Гоч (-70% са 224 на 68), Станишинци (-49% са 772 на 391), Отроци (-29% са 761 на 543) и Врњци (-26% са 2.729 на 2.025). Општина Врњачка Бања добија карактеристике моноцентричне општине, што потврђује и чињеница да је 1961. у седишту општине живело више од 26%, а у 2002. години више од 37% становника.

Основно обележје демографских кретања општине Врњачка Бања јесте низак природни прираштај, тако да више није осигурана ни проста репродукција становништва.

Ситуација је на граници која упозорава да се на овом подручју морају предузети одговарајуће друштвене мере и акције. Стопа природног прираштаја, бележи негативан тренд од 1991. године са изузетком 1992. и 1996. године када је она позитивна и износи $1,8^0/_{00}$, односно $0,1^0/_{00}$. У периоду од 1997. године стопа природног прираштаја константно опада са $-1,8^0/_{00}$ (1997.) на чак $-4,2^0/_{00}$ (2000), да би се 2003. године вратила на ниво од $-1,8^0/_{00}$. Негативна стопа природног прираштаја у дужем временском периоду указује на проблем депопулације, односно "беле куге". Механички прираштај је био врло значајан извор популационог раста.

Графикон 16

Овај крај је захваћен доста интензивним процесом имиграције становништва, посебно у међупописном периоду 1991-2002. године (3.375 досељеника), што показује да постоје одређени природни и створени услови за задржавање становника у општини. Међутим, овај закључак се односи само на неколико насеља у општини, што се одражава на општину у целини. Треба нагласити и то да су миграције углавном усмерене ка општинском и бањско-лечилишном центру Врњачкој Бањи. Највећи део селидбеног становништва у Врњачкој Бањи је са подручја Републике 55,6%, док је са исте општине 23,6%, а из других Република 20,8%.

Од изузетног економског значаја за становнике општине Врњачка Бања су и туристичке миграције. Националну структуру становништва чине Срби (96%), Роми (0,8%), Црногорци (0,6%), и лица која су се изјаснила као Југословени.

Графикон 17

На територији општине Врњачка Бања регистровано је око 877 (3,3%) избеглих лица, што се намеће као битан социјални проблем. Важно је истаћи да пописом нису обухваћена расељена лица са Косова и Метохије, а којих на подручју ове општине према последњој евиденцији има чак 2.816.

3.1. Старосна структура становништва

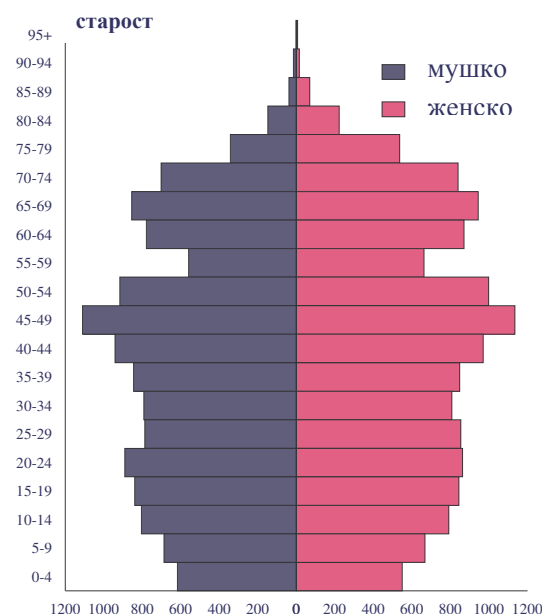
Старосна структура становништва општине Врњачка Бања све више има карактеристике «регресивног», односно старијег типа становништва, будући да се смањују фертилни и омладински контингент становништва, што се може уочити из облика старосне пирамиде за 2002. годину.

Табела 16

Полна и старосна структура становништва Врњачке Бање 2002

Старост	Укупно	Жене	Мушкарци	Број жена на 100 мушкараца
Укупно	100,0	100,0	100,0	107
0-4	4,4	4,8	4,0	89
5-9	5,1	5,4	4,9	97
10-14	6,0	6,3	5,8	98
15-19	6,4	6,5	6,2	100
20-24	6,6	7,0	6,3	97
25-29	6,2	6,1	6,2	108
30-34	6,0	6,2	5,9	102
35-39	6,4	6,6	6,2	100
40-44	7,2	7,3	7,1	103
45-49	8,5	8,7	8,3	102
50-54	7,2	7,1	7,3	109
55-59	4,6	4,4	4,8	118
60-64	6,2	6,1	6,4	112
65-69	6,8	6,7	6,9	110
70-74	5,8	5,5	6,1	119
75+	5,3	4,3	5,5	138
непознато	1,2	1,1	1,3	130

Графикон 18

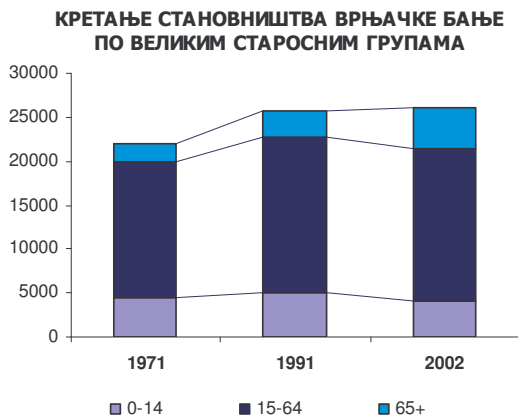
Такође, промене у броју становника по појединим старосним групама у међупописном периоду 1991-2002. указују на процес старења становништва, па се тако контингент старог становништва изнад 65 година у посматраном периоду повећао за око 54%.

Посматрајући становништво по великим старосним групама, закључак је да се иначе ниско учешће младог становништва и даље смањује. У складу с тим може се рећи да на 100 становника узраста до 15 година долази 115 становника старијих од 65 година.

Доминантан број становника спада у категорију радно способног становништва, што се може узети у обзир као значајан развојни потенцијал.

Пад наталитета и старење становништва су изазвали и промене у полној структури чија је основна одлика смањење удела мушког у укупном становништву (коэффициент феминитета 107).

Графикон 19

Графикон 20

3.2. Образовна структура становништва

Образовна структура становништва има посебан значај у демографским истраживањима, с обзиром на утицај који има на природно и миграционо кретање становништва.

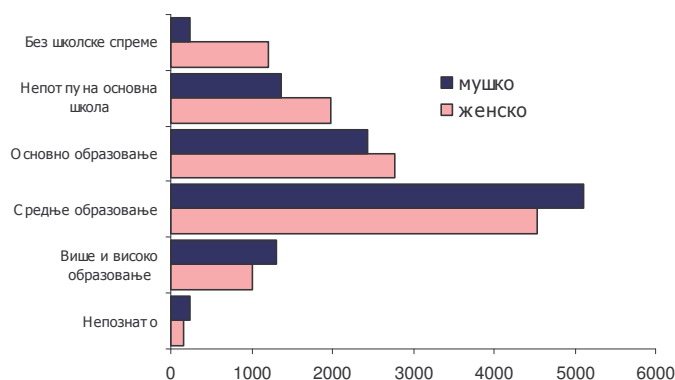
У образовној структури становништва старог 15 и више година на подручју Врњачке Бање (2002.), завршена средња школа је најчешћи вид образовања код оба пола (43% становника), на другом месту је основно образовање (23% углавном старијег слоја становништва), док је 10% (2.326) становништва општине са вишом и високом стручном спремом.

Значајно је напоменути да је скоро 50% становништва општине на нивоу основног и нижег образовања, што неспорно захтева веће ангажовање на образовању становништва кроз доквалификацију, преквалификацију и програме перманентног образовања.

Иако је забележен тренд смањења броја неписмених у последњих десет година и даље је присутан **значајан проценат неписменог становништва** (790 становника), посебно женског становништва (5,7% становништва старог 10 и више година).

Графикон 21

Становништво старо 15 и више година према полу и школској спреми, 2002.

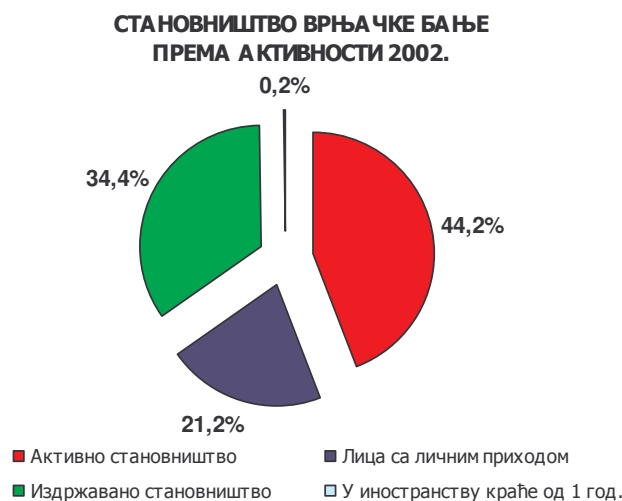
3.3. Економска структура становништва

Критична маса активног становништва општине Врњачка Бања износи 44,2% укупног становништва, при чему предњачи стопа активности мушког становништва са 50,5%, док је 34,4% издржаваног становништва.

Посматрајући кроз период од пописа 1971. године, евидентно је опадање удела издржаваног становништва, а пораст удела активних и лица са личним приходом. Наведене тенденције у кретању становништва ове општине према активности најбоље илуструје *коэффициент економске зависности* (однос броја лица са личним приходима и издржаваних и броја активних лица) који показује тенденцију смањења у посматраном периоду (са 129,2 у 1971. на 125,7 у 2002.).

Учешће пољопривредног у укупном становништву износи 5,1%, док је учешће његовог активног дела у укупном активном становништву 8%.

Графикон 22

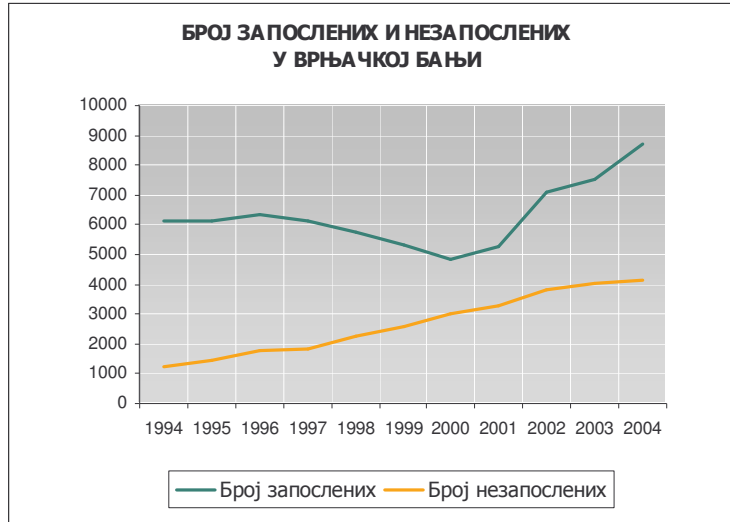
3.4. Запосленост, незапосленост

Људски ресурси и тржиште радне снаге кроз призму запослености и незапослености могу се посматрати вишеструко.

Радни контингент становништва, као израз старосне структуре и активног становништва (радна снага), као израз економске структуре становништва су квантитативни показатељи чији обим превазилази привредне могућности ове општине.

Степен запослености укупног становништва општине је **32,8%** и **радно-способног становништва 52,8%**. Високо је учешће запослених у прерађивачкој индустрији (36% запослених у привреди) и ванпривреди (27,5% радника). На бироу за запошљавање регистровано је **4.154 незапослених лица** и то углавном женске популације (2.258), а неспорно је да овај проблем може бити релативизиран само кроз економски развој.

Графикон 23

Негативан природни прираштај, пад стопе фертилитета, миграциони процеси, демографско пражњење брдско-планинског подручја, неповољна старосна структура активног становништва, односно дефицитарност младих генерација потребних за обнављање радног континента становништва, јасно указују да одређени аспекти радне снаге, у наредном периоду могу представљати један од проблема и једно од значајних ограничења развоју општине.

Тежиште развоја општине Врњачка Бања у наредном периоду неходно је ставити у функцију решавања ових проблема.

SWOT АНАЛИЗА ЉУДСКИ РЕСУРСИ

Предности	Недостаци
<ul style="list-style-type: none"> ▪ постојање жеље, ентузијазма и креативности потребних за позитивне промене ▪ млади образовани кадрови међу незапосленима ▪ искусна радна снага у одређеним областима ▪ доминантно учешће радно способног становништва ▪ презентација општине на Интернету 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ висока стопа незапослености ▪ неповољна квалификациона структура незапослених ▪ необученост радне снаге и менаџмента за савремена знања и вештине ▪ неповољна старосна структура ▪ недовољан број ускопрофилисаних стручњака ▪ прилив избеглих и интерно расељених лица ▪ значајан проценат необразованог и неписменог становништва
Шансе	Опасности
<ul style="list-style-type: none"> ▪ трансфер позитивних искустава из других земаља ▪ подршка приватној иницијативи ▪ програми за развој људских ресурса ▪ прихватање европских стандарда ▪ образовање кадрова у туризму ▪ јачање имица дестинације 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ одлазак високообразованих кадрова ▪ пад наталитета ▪ концентрација становништва у урбаној средини ▪ недостатак стручних кадрова

4. Инфраструктура

Саобраћајна, водопривредна и комунална инфраструктура највећи су проблеми општине Врњачка Бања. Они представљају кључно ограничење за валоризацију широке лезе развојних потенцијала Бање и за реализацију стратешког циља – формирање врхунског туристичког производа и интеграцију Врњачке Бање у европске туристичке токове.

4.1. Друмски саобраћај и путна инфраструктура

Територија општине Врњачка Бања покривена је мрежом путева чију структуру чине:

- ☉ Део магистралног пута М-5: Појате - Крушевац - Краљево – Чачак долином Западне Мораве
- ☉ Регионални путеви:
  - › **Р-222**: Врњци–Руђинци–Врњачка Бања–Станишинци–Александровац
  - › **Р-224**: Ново Село–Липова–Гоч–Ушће
  - › **Р-225**: Краљево–Гоч–Станишинци (Р-222)
- ☉ Локални путеви

Поред наведених категорисаних путева, на територији општине постоји знатан број *некатегорисаних* атарских и приступних сеоских путева, као и шумски путеви.

Табела 17: Дужина путне мреже према функционалним категоријама и врсти коловоза у 2003.

Територија	Категорисани путеви			Магистрални путеви			
	Укупно (км)	Савремен коловоз (км)	Савремен коловоз (%)	Укупно		Савремен коловоз	
				км	%	км	%
Република Србија	37514	23758	63,3	4681	12,5	4607	98,4
Врњачка Бања	283,760	179	63,0	15	5,3	15	100,0

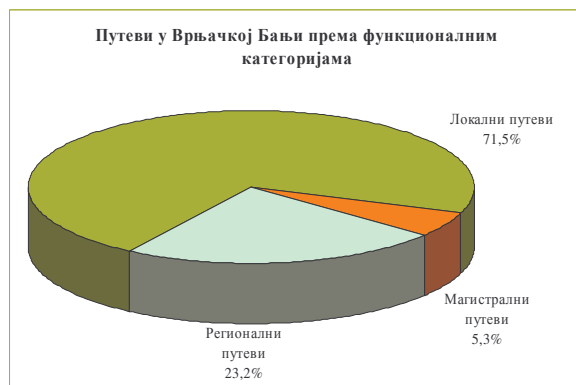
Територија	Регионални путеви			
	Укупно		Савремен коловоз	
	км	%	км	%
Република Србија	10394	27,7	8911	85,7
Врњачка Бања	65,760	23,2	32,870	50,0

Територија	Локални путеви							
	Укупно		Савремен коловоз		Туцаник		Земљани	
	км	%	км	%	км	%	км	%
Република Србија	22493	60,0	10240	45,5	7111	31,6	5088	22,6
Врњачка Бања	203	71,5	131	64,5	52	25,6	20	9,9

Извор: Републички завод за развој на бази података РЗС

Дужина путева општине Врњачка Бања износи 284 км. Са савременим коловозом је 63% путне мреже, што је на нивоу републичког просека. Када се анализира удео регионалних и локалних путева са савременим коловозом у укупној дужини регионалних и локалних путева, тада је ниво општине за 4,7% виши од просека Србије.

Графикон 24

Један од показатеља развијености путне мреже је број становника по километру пута. Према том показатељу на 1 км пута у Врњачкој Бањи долази 93,3 становника, док је у Србији 200 становника на 1 км пута.

Површина општине износи 0,27% површине Србије, али је удео дужине укупне путне мреже Врњачке Бање знатно већи и износи 0,76% дужине путне мреже у Републици. Може се констатовати да **општина Врњачка Бања има изграђену разгранату мрежу путева, која је у погледу густине у свим категоријама путева на вишем нивоу од просека Републике Србије.**

Табела 18: Густина путне мреже у 2003.

Територија	Густина категорисаних путева		Густина магистралних путева		Густина регионалних путева		Густина локалних путева			
	$\frac{\text{KM}}{\text{KM}^2}$	$\frac{\text{KM}}{\text{САВР.КОЛ. KM}^2}$	$\frac{\text{KM}}{\text{KM}^2}$	$\frac{\text{KM}}{\text{САВР.КОЛ. KM}^2}$	$\frac{\text{KM}}{\text{KM}^2}$	$\frac{\text{KM}}{\text{САВР.КОЛ. KM}^2}$	$\frac{\text{KM}}{\text{KM}^2}$	$\frac{\text{KM}}{\text{САВР.КОЛ. KM}^2}$	$\frac{\text{KM}}{\text{ТУЦИНИК KM}^2}$	$\frac{\text{KM}}{\text{ЗЕМЉАНИ KM}^2}$
Република Србија	0,425	0,269	0,053	0,052	0,118	0,101	0,255	0,116	0,080	0,058
Врњачка Бања	1,188	0,749	0,063	0,063	0,276	0,138	0,849	0,548	0,218	0,084

Извор: Републички завод за развој на бази података РСЗ

Графикон 25

Главни проблем представља стање и квалитет путева. Многи су грађени пре неколико деценија, од различитих материјала и не испуњавају предвиђене стандарде у погледу елемената пута, дебљине коловозне конструкције, носивости и сл. Услед недовољног улагања у путну мрежу општине, њено одржавање није било адекватно и редовно, због чега су многи правци у незадовољавајућем стању, са неодговарајућим елементима. Да би се сачувала њихова економска и функционална вредност, приоритетно је потребна рехабилитација, реконструкција и изградња појединих деоница. Посебно је неповољно стање код **регионалних путева**, од којих је само половина са савременим коловозом, док су осталих 33км са коловозним застором од туцаника и земљани, односно неизграђени. Пут Р-222 је са најинтензивнијим саобраћајем, дужине 22,5км, доста дотрајао и тежак за одржавање у зимском периоду. Пут Р-224 излази на планину Гоч, дужине 24,4км, асфалтирано је само 7,5км, док је остатак са земљаним коловозом. Пут Р-225 (дугачак 15,7км) који је важан за развој туризма јер се налази на планини Гоч, највећим делом није асфалтиран (12,9км). Изградњом бране "Селиште" предвиђено је корићење језера и околног терена за спорт и риболов.

Локални путеви, који чине део мреже категорисаних путева, повезују насеља и територије на подручју општине. Ови путеви су од примарног значаја за свакодневно функционисање, развој и активирање потенцијала општине као целине и насеља и сеоских подручја. Локални путеви врше функцију капиларне мреже, којом се остварује приступачност подручја општине са микро и са макро аспекта. Због тога су они од прворазредног значаја за развој туризма у Врњачкој Бањи, која представља дестинацију прворазредног националног значаја. Дужина локалних путева износи 203 км или 71,5% укупно категорисане мреже путева

општине, што је више од просека у Србији и развијеним државама (где је њихов удео око 60%). Са савременим коловозом је 64,5%, са туцаничким застором 25,6%, док су 9,9% земљани, што јасно указује у каквом се стању налазе ови путеви. Локални путеви препуштени су да о њима брине општина. Међутим, нема јединственог приступа у погледу стандарда (јединствена методологија, критеријуми), финансирања, грађења, експлоатације и одржавања у зависности од њиховог значаја, величине, структуре саобраћаја и др. Пошто се ради о значајном државном богатству, утицај Републике би требало да буде знатно већи.

Елементи локалних путева су веома оскудни јер су саграђени од материјала који не одговарају стандардима за изградњу путева. Заштита пута од површинских вода је углавном недовољна. Честе су појаве слегања насипа, нестабилности косина и настанак клизишта. Коловози су недовољне носивости. На локалним путевима и улицама првог реда у општини има 14 пружних прелаза у нивоу, који углавном нису обезбеђени браницима. То успорава саобраћај на локалним путевима и чини га недовољно безбедним. Због лошег стања локалних путева, трошкови експлоатације су велики.

Највећи проблем одржавања и изградње локалних путева су финансијска средства, која су недовољна. Када се ради о локалним путевима који у погледу привредног, туристичког, културног и другог развоја имају шири значај, Републичка дирекција за путеве партиципира у складу са могућностима.

Највећи удео комерцијалних возила је на **магистралном путу М-5**. На траси пута М-5 кроз општину, изузев малог дела кроз насељена места Врњци и Ново Село, не постоје изграђене пешачке стазе ни тротоари. Безбедност кретања пешака је угрожена све више, јер се насеља око магистрале интензивно урбанизују. Саобраћај камиона и аутобуса у Бањи највећим делом одвија на деоници регионалног пута Р-222 од раскрснице са путем М-5 до аутобуске станице. Добра је околност да су главни генератори саобраћаја тешких возила аутобуска станица и производни капацитети минералне воде смештени изван ужег подручја Бање. Претварањем Врњачке улице у оазу за пешаке условило је измештање саобраћајних токова на ободне саобраћајнице. Како ове саобраћајнице немају одговарајуће елементе попречног профила, опао је ниво квалитета и безбедности саобраћаја на основној **уличној мрежи**. Режимом саобраћаја на уличној мрежи Бање усмеравају се токови теретног и транзитног саобраћаја на уличну мрежу, што је неповољно са становишта експлоатације и због неповољног утицаја ових категорија возила на животну средину.

Због тога што није благовремено обезбеђен простор за паркирање приликом изградње објеката, у Бањи је **изражен проблем паркирања моторних возила**, нарочито у централној зони у којој су највећим делом смештени хотелски капацитети и комерцијални садржаји. Расположиве површине које су намењене за паркирање нерационално се користе и недовољне су, нарочито у туристичкој сезони. Возила се остављају на свим слободним површинама, најчешће на тротоарима, ометајући тако пешачки и моторни саобраћај.

Услови за одвијање **пешачког саобраћаја** изван пешачке зоне су веома неповољни, јер на знатном делу уличне мреже не постоје тротоари или су недовољне ширине.

Стање саобраћајних знакова је задовољавајуће, али је путоказна сигнализација у лошем стању. Путоказне табле су оштећене.

Међуградски јавни превоз путника у Бањи је добро организован. Аутобуска станица је одговарајућег капацитета и опремљена са свим потребним садржајима за путнике и превознике.

SWOT АНАЛИЗА ПУТНЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ

Предности	Недостаци
<ul style="list-style-type: none"> ▪ развијеност мреже магистралних, регионалних и локалних путева знатно боља од републичког просека ▪ добра повезаност са паневропским Коридором 10 преко магистралног пута М-5 ▪ постојање пешачке зоне ▪ постоје институције задужене за бригу о путној мрежи ▪ путарина се не наплаћује ▪ постојање решења у генералном плану Врњачке Бање 2005-2021 ▪ измештеност ван градског језгра 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ незадовољавајуће стање путне мреже ▪ елементи путева, квалитет материјала и изградње не одговарају европским стандардима ▪ неблаговремено и нередовно одржавање путева ▪ недостатак обилазница за транзитне саобраћајне токове ▪ само половина регионалне мреже путева је са савременим коловозом ▪ услови одвијања и стање техничког регулисања саобраћаја не одговарају плановима да Бања постане ексклузивна туристичка дестинација ▪ неодговарајућа саобраћајна сигнализација ▪ непостојања или недовољна ширина тротоара ▪ нерешено питање стационарног саобраћаја ▪ смањена безбедност саобраћаја ▪ повећани трошкови експлоатације ▪ неповољан утицај саобраћаја на животну средину
Шансе	Опасности
<ul style="list-style-type: none"> ▪ атрактивност Бање за инвестирање ▪ нова категоризација путева ▪ нов модел финансирања путева ▪ реконструкција постојећих путева и изградња нових путних праваца ▪ сарадња јавног и приватног сектора – ППП у одржавању и изградњи путева ▪ побољшање саобраћајне сигнализације ▪ издвајање пешачких токова од моторног саобраћаја ▪ обезбедити простор за паркирање становника, гостију и туриста ▪ подизање нивоа безбедности саобраћаја ▪ смањење негативног утицаја саобраћаја на животну средину и амбијенталне вредности Бање 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ недостатак средстава за редовно одржавање и реализацију планова модернизације путне мреже ▪ необезбеђена планска и пројектна документација ▪ лоше управљање путевима на општинском и републичком нивоу ▪ недостатак стандарда за пројектовање и изградњу путева ▪ крађа и уништавање вертикалне саобраћајне сигнализације ▪ политичка нестабилност у земљи и свету ▪ застој у привредном развоју, транзицији и приватизацији ▪ недостатак законске регулативе и њено споро хармонизовање са легислативом и стандардима ЕУ

Претходна разматрања и SWOT анализа указују да је изграђеност путне мреже у општини Врњачка Бања изнад просека Републике Србије, али да она по квалитету не задовољава европске стандарде, због чега **Бања има изражен саобраћајни проблем** у погледу услова одвијања саобраћаја и заштите животне средине од његовог негативног утицаја. Стога, да би Врњачка Бања задржала свој значај и реноме који има у мрежи бањских и туристичких места у земљи и постала привлачна дестинација у међународним размерама, неопходно је да имплементира нов концепт развоја саобраћајне мреже и регулисања саобраћаја у Бањи, који је дефинисан Предлогом генералног плана Врњачке Бање за период 2005-2021. На тај начин боље ће се организовати локални саобраћај, а теретни и транзитни саобраћај ће се обилазним саобраћајницама дислоцирати из централних делова Бање. Тиме ће се обезбедити виши ниво безбедности саобраћаја и боља заштита животне средине, смањење нивоа буке и интензитета загађивања ваздуха издувним гасовима моторних возила. То ће захтевати изградњу нових саобраћајница и реконструкцију постојеће путне и уличне мреже. Реализација ће захтевати дужи временски период и знатне инвестиције. При том, треба искористити све могућности финансирања тако амбициозног програма. За остварење појединих предвиђених решења, биће неопходна верификација са републичког нивоа, као и припремљена планска и пројектна документација.

Потребно је остварити путну везу Бање преко урађеног моста на Западној Морави са регионалним путем Р-217. На тај начин скратиће се веза са Крагујевцем и Баточином (Е-75).

Преко општине Врњачка Бања планирано је да прође нов ауто-пут Е-761: Појате (Е-75) - Крушевац - Краљево - Чачак - Ужице - Сјеница - Црна Гора.

Предлогом Генералног плана Врњачке Бање за период 2005-2021. предвиђен је **нов концепт саобраћајног решења** општине, чији је циљ да заштити централно језгро Бање од негативног утицаја моторног саобраћаја на развој туризма, деградацију животне средине и на свакодневне активности Бање. Суштина решења је да се стварањем система три концентрична прстена изврши дистрибуција саобраћајних токова на подручју општине.

Спољашњи прстен представља обилазницу шире урбане зоне Врњачке Бање. Њиме се врши дистрибуција саобраћајних токова са магистралног пута М-5 и основних уводних регионалних путних праваца Р-222 и Р-224 до ободних зона Бање. Приоритет има део прстена на источном делу подручја које обухвата Генерални план Врњачке Бање.

Унутрашњим прстеном врши се дистрибуција саобраћајних токова са спољашњег прстена до стамбених и радних подручја на ободу најужег градског језгра. Простире се на граници урбаног ткива Бање.

Централни прстен обухвата само језгро Врњачке Бање. Овај прстен штити историјско и природно наслеђе од саобраћајних токова, које представља јединствену пешачку оазу за посетиоце и туристе. Централним прстеном опслужују се основне централне функције. Ситуационе, нивелационе и елементе потречних профила реализоваће се детаљном разрадом планске и пројектне документације.

Посебна туристичка атракција рекреативног карактера је проширење централне пешачке зоне пешачко-бициклическим стазама према Морави и Гочу.

Саобраћајнице најнижег ранга које опслужују стамбене садржаје реконструисаће се са циљем умирења саобраћаја.

С обзиром да капацитет попречног профила пута који повезује Бању са магистралним путем М-5 задовољава саобраћајне потребе, остаје непромењена његова позиција у наредном планском периоду. Реконструкцијом магистрале у сектору општине треба изградити пешачке саобраћајне површине, ради повећања безбедности пешачких кретања. Због све веће урбанизације насеља око магистрале, потребно је на путевима М-5 и Р-222 изградити нова аутобуска стајалишта. Уређењем површине раскрснице у зони укрштања могуће је повећати ниво безбедности. Денивелација ове раскрснице извршиће се када се буде градио ауто-пут.

Све везе са регионалним путевима Р-222 и Р-224 задржавају свој положај, али је потребно побољшање елемената пута (попречни профил, ситуациона и нивелациона решења). Важно је и да се изврши модернизација регионалног пута Р-225, на деоници између путева Р-224 и Р-222. Тиме би планина Гоч добила веће приступне могућности, а цео регион побољшао туристичку понуду.

На локалним путевима и улицама првог реда треба, у складу с могућностима, смањити на што мању меру пружне прелазе у нивоу или их бар обезбедити браницима, са циљем повећања безбедности одвијања друмског и железничког саобраћаја.

Планирана реализација кружних концентричних саобраћајница на територији општине реализоваћа се у фазама, с тим што најпре треба комплетирати централни прстен.

Табела 19: Преглед планиране изградње и реконструкције саобраћајница општине Врњачка Бања

Врста саобраћајнице	Планирана изградња (км)	Планирана реконструкција (км)	Укупно (км)
Градске магистралне везе са Е-761	1,7	2,45	3,15
Магистрални пут М-5	-	3,7	3,7
Регионални пут Р-222	3,3	3,5	6,8
Регионални пут Р-224	1,2	5,2	6,4
Улице првог реда	9,6	5,8	15,4
Улице другог реда	6,2	8,4	14,6
Остале саобраћајнице	14,5	28,5	43,0

Извор: Предлог генералног плана Врњачке Бање 2005-2021.

Циљ је да се јачањем јавног превоза путника, повећањем ефикасности и побољшањем квалитета услуга интензивира његово коришћење, а да се кретања индивидуалним возилима задрже ван централног језгра Бање. Потребно је успоставити бољу везу овим видом саобраћаја на релацији од железничке станице Врњци до аутобуске станице. Аутобуска станица задовољава потребе у наредном планском периоду. Савременим мини електро-возом оствариваће се веза аутобуске станице са централним језгром и атрактивним садржајима Бање. Као

ексклузивна туристичка атракција, планирано је да се изградњом жичаре успостави веза са атрактивном зоном планине Гоч. Проблем стационарног саобраћаја решаваће се формирањем зона за паркирање на главним уводним правцима у централну зону. Према извршеним анализама, потребно је обезбедити око 4.000 места за потребе становања и око 3.000 у центру за потребе хотела, ресторана, администрација, посетилаца и др. Планирана је и градња паркинга гараже у зони аутобуске станице и садашње пијаце.

4.2. Железнички саобраћај

Преко територије општине Врњачка Бања пролази једноколосечна железничка пруга *Сталаћ-Краљево-Пожега*. Она се пружа попречно, дужином од 138,1км, између магистралних пруга Београд-Ниш-Скопље (паневропски Коридор 10) и Београд-Пожега-Бар.

Техничко-експлоатационе карактеристике ове пруге су веома скромне и испод европских стандарда. Сигнално-сигурносна постројења су дотрајала. Не постоје уграђена техничка средства за безбедно регулисање саобраћаја на отвореној прузи. Постоји велики број путних прелаза у нивоу ове железничке пруге, од којих су већина неосигурани, што угрожава безбедност одвијања саобраћаја на тачкама укрштања пута и пруге. Постојеће стање телекомуникационих постројења, ваздушних линија и телекомуникационих водова веома је лоше. Због нередовног одржавања, елементи пруге знатно одступају од пројектованих карактеристика. Нарочито је неповољно стање на деоници од Сталаћа до Краљева, на којој је највећа дозвољена брзина 50 км/час. На деоници Крушевац-Краљево највећи број путника је у локалном саобраћају, код којих се полазна и завршна станица путовања налази на овој деоници⁵.

Табела 20: Карактеристике пруге Сталаћ-Краљево-Пожега

Деоница	Службена места (км)	Највећа допуштена брзина (км/час)	Највеће допуштено оптерећење по осовини (t)
Сталаћ – Крушевац	14,6	30	18
Крушевац – Врњачка Бања	34,6	40	18
Врњачка Бања - Краљево	22,4	50	18
Краљево - Чачак	34	100	22,5
Чачак - Пжега	33,1	100	22,5

Извор: Саобраћајни институт - ЦИП

Као последице ниског нивоа стања и опремљености пруге Сталаћ-Краљево-Пожега су нередован саобраћај, низак интензитет саобраћаја, велики губитак времена због дугог времена путовања и лош квалитет услуге. Због тога је и железничка станица у насељу Врњци изгубила од свог некадашњег значаја, налази се у лошем стању и захтева значајну модернизацију.

⁵ Према резултатима Преинвестиционе студије модернизације пруга краљевачког чвора, ЦИП, 1991.

SWOT АНАЛИЗА ЖЕЛЕЗНИЧКОГ САОБРАЋАЈА

Предности	Недостаци
<ul style="list-style-type: none"> ▪ компаративне предности железничког саобраћаја ▪ регионални и шири економски и саобраћајни значај железничке пруге Сталаћ-Краљево-Пожега ▪ постојање новог Закона о железници, конципираног на новим основама и усклађеног са директивама ЕУ ▪ постојање решења у генералном плану Врњачке Бање 2005-2021.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ тежак положај железничког система, са озбиљним дугогодишњим проблемима ▪ лоше стање и опремљеност железничке пруге Сталаћ-Краљево-Пожега и станице у Врњцима ▪ елементи пруге не одговарају европским стандардима ▪ недостају адекватни превозни капацитети
Шансе	Опасности
<ul style="list-style-type: none"> ▪ развој железнице која ће обезбедити ефикасан и конкурентан превоз ▪ партиципација локалне самоуправе железници за набавку возова и вагона ▪ донације ▪ веће учешће у одлучивању и одговорности локалне самоуправе за локалне пруге на којима се одвија мали саобраћај ▪ удруживање више општина на основу заједничких интереса ▪ смањење негативног утицаја саобраћаја на животну средину	<ul style="list-style-type: none"> ▪ пруга Сталаћ-Краљево-Пожега не спада у главне приоритете модернизације железничке мреже Србије ▪ недостатак финансијских средстава за модернизацију Пруге, Станице у Врњцима и за набавку потребних гарнитура возова ▪ конкурентност друмског саобраћаја ▪ спорост реструктурирања железнице

SWOT анализа указује да железничка пруга Сталаћ-Краљево-Пожега има шири значај, да је у лошем стању, да нема адекватних превозних капацитета за одвијање саобраћаја на овом правцу, да недостају финансијска средства потребна за њену модернизацију, која могу да се једним делом обезбеде удруживањем више заинтересованих општинских управа са железницом.

Железничка пруга Сталаћ-Краљево-Пожега је значајна не само за регионални развој краљевачког региона, него много шире, због повезивања истока и југа Србије са Луком "Бар". Због тога се намеће потреба њеног ремонта, електрификације и модернизације.

Да би се успоставио квалитетан и интензиван локални путнички саобраћај, конкурентан друмском саобраћају, треба набавити више гарнитура лаких дизел моторних возова, с којима би се покрио читав регион. С тим у вези, потребно је извршити реконструкцију и модернизацију железничке станице у насељу Врњци и обезбедити њено боље повезивање коришћењем јавног саобраћаја са централним жезгром Бање.

4.3. Електроенергетска инфраструктура

Дистрибутивна мрежа Врњачке Бање напаја се преко два тронамотајна трансформатора 110/20/10 kV укупне инсталисане снаге 40 MVA. Трафостаница (ТС) 110/20/10 kV Врњачка Бања напаја четири извода на 10 kV, односно седам на 20 kV, са укупно 172 трафостанице X/0.4 kV (100 трафостаница 20/0.4 kV и 72 трафостанице 10/0.4 kV), са укупном инсталисаном снагом 48,035 MVA.

Табела 21: Дужина и стање мреже

Дужина	Мрежа 10 и 20 kV		Мрежа 0.4 kV	
	Надземна	Подземна	Надземна	Подземна
км	115	30,4	766	35,74
Укупно км	145,4		801,74	

Извор: ЕПС – ЈП "Електродистрибуција" Краљево – ЕД Врњачка Бања

Надземна мрежа је у укупној мрежи заступљена са 93%. Изводи 10 и 20 kV мреже су 5 % на бетонским и 95 % на дрвеним стубовима, док је код мреже 0.4 kV, 20 % на бетонским и 80 % на дрвеним стубовима. Мрежа за насеља на периферији градског подручја до сеоских насеља треба да је надземна на бетонским стубовима, што углавном није случај. Заштитна зона постојећих далековода (за далековод 110 kV и 220 kV износи 21м и 30м респективно), није свуда испоштована.

Подземна (кабловска) мрежа. Предвиђено је да се трасе постојећих подземних кабловских водова (20 kV, 10 kV и 0,4 kV) задрже и да се по постојећим трасама могу полагати нови водови, под условом да не угрожавају остале подземне инсталације. На ужем градском подручју, као и на комплексима друштвеног стандарда, здравствених центара, хотела, лечилишта, одмаралишта, школа, обданишта, спортско-рекреационих центара, индустрије, складишта, паркова, комуналних организација, мрежа је кабловска.

Процент електрификације у општини је 100%. Што значи да је свим домаћинствима и насељима у Врњачкој Бањи у потпуности доступна електрична енергија, због чега у наредном периоду нису потребни озбиљнији захвати.

Потрошња електричне енергије у Врњачкој Бањи од 1991. бележи благ раст. У 2004. години у општини је потрошено 106.021.000 kWh. Губици електричне енергије су близу 13%. У структури потрошње електричне енергије у општини највећи је удео широке потрошње. Највећи појединачни потрошачи у 2004. су: Хала 2 минерална вода, Меркур – нови, РО Фонтана – хотел Звезда, војно одмаралиште Бреза – хотел и Аутопревоз – нова аутобуска.

Графикон 26

Квалитет и поузданост у снабдевању електричном енергијом. Реализацијом пројекта уземљења мреже 10 и 20 kV преко нискоомске отпорности и пуштањем система у рад октобра 2003. године, дошло је до смањења пренапона у мрежи, што је условило смањење пробоја на постројењима дистрибутивних ТС 10(20)/0.4 kV, као и до драстичног смањења броја кварова на кабловској мрежи, чиме се број прекида у напајању електричном енергијом вишеструко смањило.

Гасификација

За грејање простора у Бањи користе се електрична енергија, угљь, нафта и делимично дрва. Велики број котларница на релативно малом простору емитују штетне гасове у централном делу града.

За будуће обезбеђење енергетских потреба Врњачке Бање као основно енергетско гориво предвиђен је *земни гас*. **На тај начин знатно ће се ублажити проблем загађења и побољшати квалитет ваздуха у зимском периоду, што је од изузетног значаја за развој бањског и зимског туризма.** Прикључак на гасовдну мрежу Србије је обезбеђен преко Гасовода високог притиска (10 бара). Предвиђен је прикључак на постојећи гасовод високог притиска Крушевац - Краљево са главном мерно регулационом станицом (ГМРС) "Врњачка Бања". Извођење гасоводне мреже и објеката енергетских постројења реализоваће се на предвиђеним коридорима за постављање магистралних и секундарних енерговода, уз поштовање предвиђених урбанистичко техничких услова градње. Завршен је магистрални гасовод од Краљева до Врњачке Бање у дужини од 21 км. Недостаје још део опреме. Из главне мерно-регулационе станице вршиће се снабдевање домаћинства и индустрије земним гасом. У току је израда пројектне документације за градску мрежу. Очекује се да се гасификација Врњачке Бање заврши за четири године. Од гасификације Бања ће имати вишеструке користи: еколошки чист енергент, знатно нижи трошкови грејања са могућношћу индивидуалне штедње према потребама.

Требало би утврдити стратегију и донети програм штедње енергије, енергетске ефикасности објеката и коришћења обновљивих извора енергије. Бројне су могућности рационализације и смањења потрошње енергије у Врњачкој Бањи -

пројектовање и изградња енергетско ефикасних објеката и реконструкција постојећих, постоје потенцијали за економски оправдану примену обновљивих извора енергије на подручју општине (енергија сунца, ветра, биомасе, геотермална енергија, енергија биогаса итд).

SWOT АНАЛИЗА ЕНЕРГЕТСКОГ СЕКТОРА

Предности	Недостаци
<ul style="list-style-type: none"> ▪ добра развијеност електроенергетске инфраструктуре ▪ сви станови и насеља општине у потпуности су обухваћени снабдевањем електричне енергије ▪ капацитети задовољавају потребе корисника ▪ постојање магистралног гасовода Краљево-Врњачка Бања (21км) ▪ постојање законске регулативе - нов Закон о енергетици и Стратегија развоја енергетике до 2015. године ▪ постојање решења у генералном плану Врњачке Бање 2005-2021. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ недостатак капацитета средњег и ниског напона ▪ мали удео кабловске мреже ▪ висока заступљеност и дотрајалост дрвених стубова ▪ стандарди нису у потпуности испоштовани ▪ неповољан утицај емисије гасова из котларница на животну средину у зимском периоду ▪ недостаје пројектна документација за мрежу градског гасовода
Шансе	Опасности
<ul style="list-style-type: none"> ▪ повећање енергетске ефикасности ▪ штедња и рационална потрошња енергије ▪ потпуна гасификација Врњачке Бање за четири године ▪ постоје потенцијали за шире коришћење разних видова обновљивих извора енергије ▪ смањење негативног утицаја штетних гасова на животну средину и амбијенталне вредности Бање 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ недостатак средстава за редовно одржавање и реализацију планова модернизације ▪ споро спровођење процеса реструктурирања енергетског сектора ▪ недоследна примена закона и спора имплементација стратешких одређења у сектору енергетике

На основу изнетих података и SWOT анализе може се констатовати да су у Врњачкој Бањи у погледу доступности електричне енергије достигнути високи стандарди. Одређени недостаци везани су за реконструкцију и отклањање постојећих недостатака мреже, побољшање квалитативних карактеристика и повећање поузданости снабдевања потрошача.

4.4. Водопривредна инфраструктура

Хидрографску мрежу општине Врњачка Бања карактеришу површинске и подземне воде. Од површинских вода најзначајнија је Западна Морава у коју се уливају Грачачка, Новоселска, Врњачка, Липовачка и Попинска река, а од подземних вода то су издани и извори (који служе за водоснабдевање). Седиште општине Врњачка Бања поседује три врсте воде: топлу и хладну минералну воду и планинску пијаћу воду доведену са више извора планине Гоч.

Од водопривредних објеката најзначајније су акумулације и брана «Селиште» на Гочу, систем одводних канала за спречавање плављења пољопривредних површина у насељима дуж Западне Мораве и Попинске реке, делимична регулација (у централној зони Бање) корита Врњачке и Липовачке реке.

На територији општине налазе се тзв. «Моравска језера» настала експлоатацијом шљунка (око 50 ха). Планира се њихово туристичко активирање, а сада је овај простор неуређен и инфраструктурно неопремљен.

4.5. Поштанска и телекомуникациона мрежа

На територији општине има четири поште: у општинском центру и насељима Врњци, Ново Село и Подунавци. Само у пошти Врњци присутни су проблеми у вези услова рада: недовољан простора за кориснике и запослене, недостају санитарне и просторије за доставу.

Телекомуникације углавном задовољавају садашње потребе општине. У Врњачкој Бањи има пет дигиталних и две аналогне телефонске централе са укупно инсталираних 12.344 телефонских прикључака⁶. Процент дигитализације износи 53%, док је удео ISDN прикључака 2,8%.

Табела 22: Размештај аутоматских телефонских централа

АТС	Покривена насељена места
Дубље	Штулац
Ново Село	Ново Село, Врњци, део Руђинаца
Подунавци	Подунавци, Вранешци, Доњи и Горњи Грачац, Отроци и Вукушица
Станишинци	Станишинци и Гоч
Врњачка Бања	Врњачка Бања, Липова и део Руђинаца

Извор: Телеком Краљево

Насеља покривена дигиталним централама немају проблема у обављању телефонског саобраћаја, док њихов капацитет омогућава повећање броја претплатника. Проблем у обављању телефонског саобраћаја имају делови територије који покривају аналогне централе. Њихов капацитет у потпуности је искоришћен, због чега ће се извршити проширење дигиталним централама.

⁶ Стање април 2005.

Ако се анализира број телефонских прикључака на сто становника, може се констатовати да их у Бањи има 37, што је у поређењу са осталим општинама у Србији сврстава на високо место. Према овом показатељу Бања за око 9,3% премашује републички просек.

На подручју општине је положено 20 км оптичког кабла, и то 10 км магистралног кабла Краљево-Крушевац и 10 км привода за аутоматске телефонске централе. Приликом извођења радова на подземној телефонској мрежи проблем представљају нерешени имовинско-правни односи, непостојање катастра мреже, недовољна синхронизација извођења радова с комуналним предузећима и сазнање о извршеним радовима различитих субјеката. Тешкоће су присутне код довођења телекомуникационе мреже до корисника у централном градском подручју.

Табела 23: Капацитет телефонских централа*

Назив	Тип	Бр. екв. линија	Аналогни	Директни	Двојник	2В+D	30В+D
ИНСТАЛИСАН КАПАЦИТЕТ							
Дубље (Штулац)	Дигитална	736	704	704	0	16	0
Ново Село	Дигитална	2224	2144	2144	0	40	0
Подунавци	Дигитална	640	576	576	0	32	0
Подунавци	Аналогна	800	800	632	168	0	0
Станишинци	Дигитална	672	640	640	0	16	0
В. Бања	Аналогна	5000	5000	4400	600	0	0
В. Бања	Дигитална	2272	1792	1792	0	240	0
Укупно		12344	11656	10888	768	344	1
Дигитално		6544	5856	5856	0	344	0
Аналогно		5800	5800	5032	768	0	1
УКЉУЧЕН КАПАЦИТЕТ							
Дубље (Штулац)	Д	699	689	689	0	5	0
Ново Село	Д	2132	2082	2082	0	25	0
Подунавци	Д	180	162	162	0	9	0
Подунавци	А	641	641	475	166	0	0
Станишинци	Д	595	595	595	0	0	0
В. Бања	А	3877	3877	3337	540	0	0
В. Бања	Д	1681	1277	1277	0	202	0
Укупно		9805	9323	8617	706	241	1
Дигитално		5287	4805	4805	0	241	0
Аналогно		4518	4518	3812	706	0	1

Извор: Телеком Краљево

*Стање април 2005.

4.6. Комунално-стамбена инфраструктура

Опремљеност општине објектима комуналне инфраструктуре је незадовољавајућа. Највећи комунални проблем општине је нерешен проблем водоснабдевања, неизграђеност канализационе мреже (атмосферске и фекалне), система за пречишћавање отпадних вода и депоније.

Преко јединственог водоводног система врши се **водоснабдевање** седишта општине Врњачка Бања и насељених места Руђинци, Врњци, Штулац и део Гоча. Остала насељена места на територији општине имају своје локалне водоводе. Највећи проблеми у водоснабдевању присутни су у насељима која се снабдевају водом из јединственог водоводног система. Изворишта овог водоводног система

непоуздана су са становишта квантитета и квалитета вода. Једино је вода из каптираних изворишта (Гоч - 49 и Станишинци - 17 каптираних изворишта) задовољавајућег квалитета за пиће. Захвати из живог тока - из Каменичке, Врњачке и Новоселске реке у Липову, због неадекватне техничко-технолошке опремљености филтерских станица, ван функције су у условима екстремне замућености вода. Што се тиче захвата вода из подземља, три урађена бунара у Угљареву су још увек у пробном раду (није урађен пројекат санитарне заштите изворишта и још увек се испитује квалитет воде), док су у Витојевцу два од три урађена бунара због лошег квалитета воде искључена из система. Укупни капацитети постојећих изворишта су недовољни (просечна количина питке воде која дотиче у Врњачку Бању је око 105 л/с), што нарочито долази до изражаја у шпицу туристичке сезоне. Постојећа разводна мрежа (дужине око 47 км) је стара и изграђена је од неадекватног материјала, и неодговарајућих пречника цеви због чега је око 25% губитака воде у систему водоснабдевања. Не постоји опрема за мониторинг система као и уређаја за прилагођавање течења (регулационих вентила, редуцира притисак итд.) којим би се систем довео у потпуну функцију.

Канализациона мрежа изграђена је само у насељу Врњачка Бања (прикључено преко 70% објеката) и у деловима насеља Врњци и Руђинци (куда је прошао главни колектор). Остала села на територији општине имају углавном септичке јаме, осим насеља Подунавци (локална канализациона мрежа недовољног капацитета и неодговарајућег квалитета и пречника цеви) и Новог Села (започета изградња канализационе мреже). Немогућност квалитетног сагледавања стања постојеће канализационе мреже отежава непостојање катастра подземних инсталација (за поједине цевоводе се не знају ни коте), непознавање стања цевовода за каналисање отпадних вода, неодговарајуће прикључење корисника са доста дивљих прикључака, непостојање мерења унутар система, прикључења евакуатора кишних вода на појединим локалитетима итд. Проблем чини још сложенијим **непостојање постројења за пречишћавање отпадних вода**, тако да се главним колектором отпадне воде одводе у лагуну поред корита Западне Мораве у којој се не врши никакав предтретман (велика еколошка опасност).

Посебан проблем представља неизграђеност **кишне канализације**, која практично не постоји ни у општинском центру Врњачка Бања (осим неколико локалитета урађених без усвојенох концепта интегралне заштите). Постојећи систем атмосферске канализације у Врњачкој Бањи је запуштен и ради на принципу да се сва пала вода, најкраћим путем одведе до природних рецепијената-речних токова Врњачке и Липовачке реке који пролазе кроз град.

Озбиљан санитарно-хигијенски проблем представљају и дивље **депоније** чврстог комуналног отпада. Депонија за насеље Врњачка Бања налази се на приобалном делу Западне Мораве (вештачке депресије напуштене након експлоатације шљунка и песка) и комунално је неопремљена. Поред насеља Врњачке Бање, организовано прикупљање и одношење смећа врши се и из центра села Врњци, Ново Село и Подунавци.

Стамбени фонд

Стамбени фонд општине Врњачка Бања представља углавном индивидуална изградња. Сви изведени показатељи услова и квалитета становања у општини (број становника и број домаћинстава на један стан, просечна величина стана, просечна величина стана по становнику и комунална опремљеност станова), повољнији су од републичког просека, и просека за Рашки округ. Врњачка Бања располаже јединственим фондом градитељског наслеђа са богатством архитектонских форми, типолошких карактеристика и по својој хетерогености и специфичности заузима истакнуто место у културно-историјском и архитектонском наслеђу Србије. Такви објекти су евидентирани и заштићени Законом о културним добрима (макро целина «Бањско језгро» и седам микро целина: «Сотировић», «Слатински венац», «Купатило», «Белимарковић», «Чајкино брдо» «Охрид» и «Меркур» као и 99 појединачних објекта). Међутим, неопходно је истаћи и негативне појаве у области стамбене изградње као што је дивља градња уз непоштовање основних прописаних урбанистичких и других услова изградње (ова појава регистрована је и у самом градском језгру Бање што је недопустиво са становишта њеног укупног, а посебно туристичког развоја).

SWOT АНАЛИЗА КОМУНАЛНО-СТАМБЕНЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ

Предности	Недостаци
<ul style="list-style-type: none"> ▪ постојећа изворишта водоснабдевања (изграђеност, опремљеност, испитаност) ▪ постојећа водоводна и канализациона мрежа (јединствен систем, локалне мреже) ▪ остала комунална опремљеност општине (парковске и друге зелене површине, пијаце, паркинг простори, улично осветљење, гробља и др.) ▪ постојање ЈКП «Бели Извор» ▪ урађени пројекти укупног и комуналног уређења најзначајнијих локалитета и туристичких потенцијала Бање ▪ постојећа водопривредна инфраструктура ▪ постојећи стамбени фонд 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ нерешен проблем водоснабдевања (недовољни капацитети постојећих изворишта, слаба покривеност општине водоводном мрежом, отсуство уређаја за мониторинг система и др.) ▪ неизграђеност канализационе (кишне и фекалне) мреже ▪ непостојање система за пречишћавање отпадних вода ▪ непостојање санитарно-технички уређене главне депоније и велики број дивљих депонија ▪ недовољна техничка опремљеност ЈКП ▪ дивља градња и нарушавање амбијенталног архитектонског наслеђа
Шансе	Опасности
<ul style="list-style-type: none"> ▪ изградња регионалног водоводног система Лопатница ▪ изградња и активирање бране и акумулације «Селиште» ▪ проширење и модернизација водовodne и канализационе мреже ▪ изградња система за пречишћавање отпадних вода ▪ међуопштинска сарадња на изградњи регионалне депоније ▪ кадровска и техничка оспособљеност ▪ уређења туристичких потенцијала Бање ▪ подстицање индивидуалне стамбене изградње (кадровски станови) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ нереализација постојећих програма ▪ измена утврђених приоритета ▪ неадекватна помоћ Републике ▪ неадекватна повезаност са научно-истраживачким институцијама ▪ одсуство капитала по конкурентним ценама

4.7. Организација и коришћење простора

Географски положај, рељеф и природне карактеристике општине Врњачка Бања детерминисали су повољне услове за различито организовање и коришћење простора. Катастарски општина Врњачке Бања захвата простор од 239 км² и простире се дуж долине Западне Мораве, планине Гоч, Столови и венац Гледићких планина природна су заштита са југа, запада и севера. Уже планинско подручје Врњачке Бање, с планином Гоч и Жељин, део је огромног шумско-планинског комплекса Копаоника које представља залеђе на јужној страни општине. Према последњем попису, територију општине насељава 26.492 становника, или 111 становника на км², који су просторно размештени у 13 насеља и једном општинском центру.

Геоморфолошки и климатски предуслови утицали су на богати биодиверзитет на територији општине. Тако на пример, плодна земља уз Западну Мораву омогућила је интензивно бављење пољопривредом и сточарством. С друге стране, разноврсна геолошка грађа утицала је на појаву већег броја минералних и термоминералних извора што је допринело развоју бањског туризма. Тиме је будућност Врњачке Бање била одређена у свим аспектима: демографским (привлачна за живот и одмор, миграциона кретања), економским (развој пољопривреде и туризма), инфраструктурним (доступност). Тако је настало неколико насеља где је концентрисано становништво. У општинском центру живи 37,3% становништа, док у још 5 насеља (Врњци, Руђинци, Ново Село, Подунавци и Грачац) живи осталих 43,2% популације општине.

Демографски, економски, природни и инфраструктурни потенцијали као и већ створени услови привређивања и животног стандарда, уоквирили су будуће смернице просторног размештаја и развоја општине. Наиме, Генералним урбанистичким планом (2005-2021.) обухваћени простор је подељен на четири зоне са по три подцелине.

Према Просторном плану Републике Србије, Врњачка Бања је бања првог степена, међународног ранга. Налази се у оквиру копаоничке регије и интегрално са Копаоником и Жељином спада у приоритетне развојне туристичке просторе до краја 2010. године.

Стратешка концепција развоја простора и уређења индустријских, пољопривредних и туристичко-рекреативних целина треба да испуни све одреднице следећих нових законских регулатива:

- Закона о процени утицаја на животну средину (Сл. гласник 135/2004);
- Закона о стратешкој процени утицаја на животну средину (Сл. гласник 135/2004)⁷;
- Закона о интегрисаном спречавању и контроли загађивања животне средине; (Сл. гласник 135/2004)
- Закона о заштити животне средине (Сл. гласник 135/2004).

---

⁷ Програм развоја општине Врњачка Бања и Извештај о Стратешкој процени утицаја ГП Врњачке Бање 2005-2021. на животну средину припремани су синхронизовано са усвајањем Генералног плана. Правни основ за израду Извештаја су Закон о стратешкој процени утицаја на животну средину и Закон о заштити животне средине.

4.8. Заштита и унапређивање животне средине

Општина Врњачка Бања је у својој основи очувано природно и еколошко подручје. Свој повољан климатски и географски положај општина је традиционално користила у туристичке и здравствене сврхе. Природне вредности на овој територији створиле су јединствене услове за развој бањског туризма који у понуди додатних активности има ловни и сеоски туризам, за производњу здраве хране и експлоатацију ресурса шума. Са својим даљим економским развојем општина Врњачка Бања суочена је са неопходном заштитом својих основних вредности које имају битан привредни значај али и значај за становништво које захтева здраво животно окружење.

Чињеница је да је заштита животног и природног окружења основна активност у свим областима одрживог развоја једне регије. Заштита животне средине је одређујући критеријум у одлучивању о просторној прерасподели, технолошким решењима и имплементацији нових технологија, даљем развоју индустријских, пољопривредних, туристичких и осталих привредних сектора, а велику улогу има у социјалном развоју сиромашних подручја. Питање еколошких решења у економском и друштвеном развоју постало је конструктивно, а не опозитно што је посебно корисно за редукацију трошкова развоја (који су већи ако се системи еколошке заштите не уводе и дуплирају се у случајевима санација) у економски слабо развијеним подручјима. О питању еколошких стандарда посебно се мора водити рачуна у процесима приватизације који у овој општини тек треба да се реализују, јер шире гледано имају исти циљ, а то је одрживи развој друштвено-економског подручја. Погрешно је на ова два задатка гледати као супротна и међусобно искључива.

У Извештају о Стратешкој процени утицаја Генералног плана Врњачке Бање 2005-2021. на животну средину (Агенција »ECOLOGICA«, Крагујевац), посебан акценат је дат интеграцији секторског и урбанистичког планирања простора, у контексту одрживог развоја. Неопходно је утврдити степен прихватљивости свих решења са аспекта одрживог развоја, потенцијалног загађивања и деградације животне средине са било ког аспекта. У Извештају се напомиње да принципи урбанистичког макропланирања са аспекта заштите животне средине треба да буду:

- (а) превентивно деловање кроз мере и услове,
- (б) санација затеченог стања кроз мере унапређења стања и,
- (в) еколошко-одговорно планирање кроз спречавање грешака при планирању простора.

Планирање развоја Врњачке Бање мора бити засновано на мерама заштите животне средине које обезбеђују прописане законске одредбе у погледу заштите од свих облика угрожавања или нарушавања стања живтоне средине.

У циљу ефективне и подједнаке експлоатације природних ресурса за потребе производње здраве хране, даљег развоја туризма и привреде полазне основе и приоритетни задаци су:

Заштита вода и изворишта

Високи квалитет воде за пиће, подземних вода и изворишта, а самим тим и вода у водоносном слоју, површинских и стајаћих вода је примарни задатак општине Врњачка Бања која као основну привредну делатност има туризам и здравствено-медицинске услуге базиране на лековитим и здравственим карактеристикама минералних и топлих извора. Заштита зона изворишта, лековитих минералних топлих и хладних вода и стабилан систем водоснабдевања заснива се на непрекидној, ригорозној контроли квалитета (хемијска, биолошка и бактериолошка контрола), формирању зона заштите око свих подручја водозавода, реконструкцији и замени водоводних линија због проблема постојећих губитака воде у самом систему водоснабдевања. Неопходна је изградња планираног постројења за пречишћавање отпадних вода из насеља, реконструкција и проширење канализационе мреже и оспособљавање и проширење атмосферске канализације на нова насеља и у циљу стабилности система у периоду повећања туристичких посета, као и реконструкција и чишћење постојећих одводних канала у насељима поред Западне Мораве. Као посебно значајан задатак у превенцији загађења воде као ресурса је забрана изградње привредних објеката са прљавом технологијом и објеката без уређаја за пречишћавање отпадних вода и забрана директног испуштања отпадних вода у канале и водотоке. У циљу одржавања квалитета пијаће воде и континуираног риболова посебно треба забранити формирање депонија дуж водотока што је у складу са новим нацртом *Закона о рибарству* (члан 35. Очување екосистема риболовних вода).

Као институционална подршка заштите вода Управа за заштиту животне средине у оквиру Министарства науке и заштите животне средине у току прошле године започела је неколико програма који могу убудуће бити одреднице у самосталним иницијативама општине и помоћ у решавању еко-проблема општине Врњачка Бање (Пројекат "Еколошка контрола предузећа у процесу приватизације"- Агенција за приватизацију и Министарство привреде, Пројекат "Финансирање заштићених подручја" - ГЕФ Република Србија, израда матрица о оствареном напретку за мере/стратегије/активности из стратегије за смањење сиромаштва који се односе на еколошке аспекте сиромаштва, Пројекат "Заштита животне средине и безбедност" као и израда и примена Оквирне директиве о водама Европске Уније на националном нивоу).

Заштита ваздуха

Општина Врњачка Бања због својих климатских одлика има повољне аеро карактеристике али због индустријског и туристичког развоја постоји оправдани разлог за превенцију аеро-загађења контролисањем свих извора загађења ваздуха (индустрија, комунални извори и саобраћај) и то преко мера: промена структуре и рационализација постојеће индустрије као и уградња филтера и пречишћивача и модернизација погона; дозвола за рад је условљена документацијом о утицају на животну средину и загађење; регулација теретног и транзитног али и градског саобраћаја поготово у сезони интензивног прилива туриста у бању; пројектовање саобраћајница са заштитним звучним и издувним баријерама (двореди и чврсте баријере) и постављање мерних пунктова за стално праћење емисија штетних

гасова и буке у најугроженијим зонама. Планским развијањем нових капацитета у оквиру индустријске зоне уз обавезну имплементацију одговарајућих мера заштите животне средине и обавезу озелењавања и подизања заштитног зеленила у просторном окружењу остварује се здрави однос привреде и средине. Повећање зелених површина у насељеним местима има вишенаменских користи (од здравствено-заштитног до рекреативно-излетишног). Велики значај у смањењу емисије штетних материја у ваздух има и акција замењивања класичних видова извора енергије (угаљ, нафта, мазут и дрво) изворима који су обновљиви (сунце, ветар, геотермална енергија, биогаз и др.) и планском гасификацијом где за то постоји могућност.

Заштита земљишта

Због дугорочне експлоатације овог природног ресурса од изузетног значаја је обезбедити трајну заштиту и решавања свих проблема везаних за одрживи квалитет земљишта. Заштита земљишта је зависна од доследно спроведених заштита других ресурса првенствено воде и ваздуха али и очувања биодиверзитета. Проблеми изворно везани за земљиште су: проблем депоновања отпада и формирање дивљих депонија и проблем прекомерног загађења пољопривредним средствима и неравномерне експлоатације и деградације земљишта.

Проблем одлагања и уништавања комуналног отпада није проблем само општине Врњачка Бања. Досадашња пракса (депоније у околини села Врњци) не даје одговарајуће и дугорочније решење овог проблема (квалитет живота у оваквим срединама је незадовољавајући због чињенице да неадекватна заштита може довести до зараза и трајног угрожавања здравља људи) па се мора приступити изради програма одлагања отпада по еколошким стандардима (разграничење отпадног материјала који се може рециклирати и материјала који због својих компоненти не подлеже рециклажи, односно који се одлаже на еколошко адекватан начин). Изградња депоније уз уважавање свих технолошко-хигијенско-еколошких услова уз коришћење технологија које су економски оправдане, спречавање формирања "дивљих" депонија и сакупљање секундарних сировина на територији општине је оптимално решење проблема депоновања отпада.

У циљу помоћи у имплементацији Националне стратегије управљања отпадом Министарство науке и заштите животне средине и Управа за заштиту животне средине је утврдила услове и критеријуме за суфинансирање пројеката (у прошлој години прихваћено је суфинансирање 30 пројеката, реализација санација и редиментације депонија у 4 општине, а приступило се изради пројектне документације за изградњу 7 регионалних депонија којима ће бити обухваћено 38 општина) у области управљања отпадом и на тај начин помаже решавању овог проблема.

Дугорочни план очувања обрадивог земљишта је основа за здраву пољопривреду и производњу врло конкурентне еко хране. Из тог разлога треба подстицати пољопривредне произвођаче да користе пестициде ниске токсичности и кратке резистенције као и ђубрива и биолошке методе која одговарају врсти и плодности земљишта. Посебан фактор који утиче на деградираност земљишта је и бесправна градња која повлачи многе друге основне еколошке проблеме.

Заштита природних система

Општина Врњачка Бања има очувани велики природни ресурс у облику шума (планина Гоч) и њен примарни задатак је заштита ове планине због привредног и развоја туризма. Системи паркова и зеленила који се налазе на територији општине такође морају бити објекти планског програма заштите због свог утицаја на човеково здравље и на саму климу општине. На овом подручју налазе се споменици природе који подлежу обавезној заштити (црни бор у парку Врњачке Бање, пет храстова на путу железничка станица-Врњачка Бања и два стабла храста лужњака у насељу Врњци, храст лужњак у Вранешима и буква-Прозорац). Мере заштите се односе и на пашњачко-ливадске комплексе на Гочу који поседују значајно природно богатство.

Заштита биодиверзитета природне средине општине значајна је из контекста развоја ловног туризма и очувања ловишта на њеној територији. На подручју општине установљена су два ловишта "Врњачка река" и "Бели извор" који са својим разноврсним врстама дивљачи представљају потенцијал од економско-туристичког значаја.

Пројекат "Финансирање заштићених подручја" је начин побољшања финансирања националних паркова и осталих заштићених подручја по принципима одрживог развоја биодиверзитета у којем велику улогу има Управа за заштиту животне средине.

Закони и одредбе

Активност државног органа Управа за заштиту животне средине је оријентисана на усклађивање закона и аката Републике Србије са европским законима и прописима у области заштите животне средине. У 2004. години донета су 4 закона и то Закон о заштити животне средине, Закон о процени утицаја на животну средину, Закон о интегрисаном спречавању и контроли загађивања животне средине и Закон о стратешкој процени утицаја на животну средину који својом имплементацијом повећавају обједињеност система заштите у овом делу континента.

Законом о процени утицаја на животну средину уређује се поступак процене утицаја пројеката који могу значајно утицати на животну средину. То су пројекти везани за промену технологије, реконструкције, проширење капацитета, престанак рада и уклањање пројекта који могу значајно утицати на животну средину, а из области су индустрије, рударства, енергетике, саобраћаја, туризма, пољопривреде, шумарства, водопривреде, управљања отпадом и комуналних делатности као и пројекти који се планирају на заштићеном природном добру или у заштићеној околини непокретног културног добра.

Закон о стратешкој процени утицаја на животну средину уређује услове, начин и поступак вршења процене утицаја одређених планова и програма на животну средину у циљу остваривања заштите животне средине и унапређења одрживог развоја интегрисањем основних начела заштите животне. Стратешка процена се врши за планове из области просторног и урбанистичког уређења или коришћења

земљишта, пољопривреде, шумарства, рибарства, ловства, енергетике, индустрије, саобраћаја, управљања отпадом, управљања водама, телекомуникације, туризма, очувања природних станишта и дивље флоре и фауне.

Закон о интегрисаном спречавању и контроли загађивања животне средине уређује услове и поступак издавања интегрисане дозволе за постројења и активности која могу имати негативне утицаје на здравље људи, животну средину или материјална добра, врсте активности и постројења, надзор и друга питања од значаја за спречавање и контролу загађивања животне средине.

Закон о заштити животне средине одређује систем заштите животне средине преко мера, услова и инструмената и то су: одрживо управљање, очување природне равнотеже, целовитости, разноврсности и квалитета природних вредности и услова за опстанак свих живих бића; спречавање, контролу, смањење и санацију свих облика загађивања животне средине. Ради обезбеђивања средстава за подстицање заштите и унапређивања животне средине оснива се Фонд за заштиту животне средине, а део средстава обезбеђује се преко буџета и међународне финансијске помоћи. Законом су одређене главне одредбе и сва правна дејства за све субјекте као и подстицајне мере за правна и физичка лица (пореске, царинске и друге олакшице) која примењују технологије, користе производе чији је утицај повољнији од других, користе обновљиве изворе енергије, опрему и уређаје који непосредно служе заштити животне средине и за потрошаче (субвенције, депозити или рефундирања) који организовано враћају коришћене и неупотребљиве уређаје или њихове делове и произвођаче који врше рециклажу или уклањање.

SWOT АНАЛИЗА ЕКОЛОГИЈЕ (ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ)

Предности	Недостаци
<ul style="list-style-type: none"> ▪ очувани природни ресурси ▪ разноликост природног богатства ▪ велики број изворишта воде и области под шумама ▪ општина нема класичне еколошке проблеме ▪ оријентација на развој туризма и укључивање нових потреба савременог туристе ▪ не постоје велика индустријска постројења и већи природни загађивачи	<ul style="list-style-type: none"> ▪ проблематично просторно решење насеља општине ▪ споро и недовољно водоснабдевање ▪ одводња и рециклажа отпадних вода, загађеност земљишта отпадним водама и чврстим отпадом ▪ општина нема трајно решење депоновања отпада и појава дивљих депонија ▪ деградираност земљишта због бесправне градње ▪ застарелост комуналне мреже ▪ недостатак капацитета за рециклажу чврстог отпада ▪ недостатак стратегије приоритета на нивоу општине

Шансе	Опасности
<ul style="list-style-type: none"> ▪ израда Просторног плана регионалне и посебне намене (Гоч, Западна Морава) ▪ рационализација потрошње воде и очување природних изворишта ригорозним мерама заштите, стална контрола отпадних вода од потенцијалних загађивача ▪ изградња акумулације и бране "Селиште" на Гочу ▪ изградња нове депоније, завршетак регулације Врњачке и Липовичке реке ▪ завршетак гасификације и већа примена обновљивих извора енергије ▪ доношење Програма уређења и заштите пољопривредног земљишта општине ▪ проширење и реконструкција канализационе мреже општине ▪ доношење Програма заштите Централног Бањског парка, Чајкиног брда и шумских комплекса Гоча ▪ сарадња са регионалним капацитетима за рециклажу отпада и други видови кооперације	<ul style="list-style-type: none"> ▪ загађење вода, ваздуха и земље услед непланске контроле развоја туризма, индустрије и пољопривреде ▪ неконтролисана експлоатација шума и земљишта ▪ непланска изградња, просторно лоша решења изградње индустријске зоне у општини и расипање простора ▪ одсуство контроле еколошких стандарда код приватизације и развоја привреде ▪ селективна примена и кршење постојећих закона заштите природне средине ▪ недовољно укључивање у националне и међународне пројекте заштите животне средине

5. Друштвене делатности

Једна од основних карактеристика савремене друштвене теорије је стављање акцента на перманентни развој образовања, науке, културе, здравствене, социјалне и дечије заштите, као примарне покретаче развоја модерног друштва. Овим ставом се предност даје *информацији* као опредељујућем економском фактору развоја, то јест *знању* као иницијатору друштвене трансформације савременог окружења. Даљи развој друштва, засниваће се на развоју науке, сложених технологија и информатике, што ће захтевати већи ниво образовања и кадрова и бољу организацију цивилизованог друштва, уз веће респектовање етичких стандарда. То конкретно значи и будући слободан приступ европским пројектима привредног, образовног, здравственог, културног и другог карактера. Тиме ће се постићи већа комуникација људи, знања, услуга и капитала, што су начини за бржи укупан развој општине и Републике у целини.

Посматрајући квантитативне показатеље по пописним годинама, забележен је релативно мали пораст броја ђака основних и средњих школа у општини Врњачка Бања у односу на укупно становништво. С друге стране, посматрајући расходе основног образовања по ученику (са 82,9% у 1990. години на 79,3% у 2002. години), приказан је пад укупног ученичког стандарда.

Табела 24: Број ђака ОШ и СШ 1990-2002.

	1990.	% у ук. стан.	2000.	% у ук. стан.	2002.	% у ук. стан.
<i>Република Србија</i>						
Број ђака ОШ	847557	8,6	726578	9,4	691334	9,2
Број ђака СШ	299186	3,0	330947	4,3	306411	4,0
<i>Расходи основног об. по ученику у дин.</i>	<i>1.624</i>		<i>6.743</i>		<i>23.706</i>	
<i>РС = 100</i>	<i>100</i>		<i>100</i>		<i>100</i>	
<i>РАШКИ ОКРУГ</i>						
Број ђака ОШ	37024	12,3	34139	10,9	33662	11,5
Број ђака СШ	11369	3,8	13245	4,2	12555	4,3
<i>Расходи основног об. по ученику у дин.</i>	<i>1.281</i>		<i>5.334</i>		<i>20.326</i>	
<i>РС = 100</i>	<i>78,9</i>		<i>79,1</i>		<i>85,7</i>	
<i>ВРЊАЧКА БАЊА</i>						
Број ђака ОШ	2631	10,1	2674	10,1	2566	9,7
Број ђака СШ	668	2,5	1384 *	5,2	1284	4,9
<i>Расходи основног об. по ученику у дин.</i>	<i>1.347</i>		<i>6.035</i>		<i>18.808</i>	
<i>РС = 100</i>	<i>82,9</i>		<i>89,5</i>		<i>79,3</i>	
* Разлика између броја ђака СШ у 1990. у односу на 2000. год је због новоформиране Угоститељске школе						

С друге стране, постојеће културне и здравствене институције, спортски и други објекти, могу да представљају реалну основу за развој општине. Од брзине улагања у њихову модернизацију, школовања кадрова и сарадње с привредом, зависиће брзина развоја општине и њено укупно приближавање међународним трендовима. У том смислу, можемо се руководити следећом оријентацијом у развоју појединих друштвених делатности.

5.1. Образовање

Образовни систем мора одговорити економским и друштвеним императивима које пред њега ставља нов економски поредак и слободно тржиште. Даљи развој нашег друштва, све више ће се заснивати на развоју науке, сложених технологија и информатике, што ће захтевати већи ниво образовања кадрова и бољу организацију цивилизованог друштва. Да би образовање постало снажан инструмент економског, демократског и културног развоја, потребно је креирати фундаменталне промене у образовном систему, које се пре свега односе на промену метода, садржаја и квалитета наставног процеса. Едукатори су наравно кључна тачка наставног процеса и према томе један од стубова промене.

Мрежу установа основног и средњег образовања у Врњачкој Бањи чине четири основне школе и две средњошколске установе:

Табела 25:

ОСНОВНО ОБРАЗОВАЊЕ			
	Број ученика	Број наставника	Степен опремљености
ОШ "ПОПИСКИ БОРЦИ"	1414	74	35%
ОШ "МЛАДОСТ"	284	22	35%
ОШ "БАНЕ МИЛЕНКОВИЋ"	388	28	50%
ОШ "БРАНКО РАДИЧЕВИЋ"	480		30%
СРЕДЊЕ ОБРАЗОВАЊЕ			
ГИМНАЗИЈА	474	37	45%
УГОСТИТЕЉСКО-ТУРИСТИЧКА ШКОЛА	810		
ПРЕДШКОЛСКО ОБРАЗОВАЊЕ			
	Број деце	Број запослених	
РАДОСТ КОЛИБРИ МЛАДОСТ	790	83	
Обухватност деце предшколског узраста 44%			
ВИСОКО ОБРАЗОВАЊЕ			
Економски факултет Универзитета у Крагујевцу – једно одељење 400 студената			

Постојеће образовне институције представљају реалну основу за развој квалитетног образовног система и стварања услова за укључивање у Европски образовни простор. У том контексту примарну улогу имају школе, у којима ће се помоћу нових наставних метода стицати савремена знања која имају директну примену у пракси. Истовремено, разноврсна и флексибилна мрежа образовних програма омогућиће да се предшколско, основно, средње (опште и професионално) и универзитетско образовање уклопи у промене које настају у окружењу. Зато се од школа очекује квалитетан и иновативан пренос знања које ће омогућити његову креативну примену у пракси.

Посматрајући период између два последња пописа, односно негативних померања у контингенту деце до 14 година (смањење од 3,7%), неопходно је већу пажњу посветити подизању нивоа и квалитета задовољавања потреба становништва у сфери образовања.

Табела 26: Број деце предшколског и школског узраста 1991-2002.

	БРОЈ ДЕЦЕ ПРЕДШКОЛСКОГ И ШКОЛСКОГ УЗРАСТА /ДО 14 ГОД./	БРОЈ ДЕЦЕ ОД 15-24 ГОД.
1991.	4983	3220
2002.	4118	3437
+ / -	-865	+217
	Учешће у укупном становништву општине	Учешће у укупном становништву општине
1991.	19,2%	12,4%
2002.	15,5%	12,9%
+ / -	-3,7%	+0,5%
	<i>Републички просек</i>	<i>Републички просек</i>
1991.	22,7%	14,6%
2002.	15,7%	13,4%
+ / -	-3,5%	-1,2%

Просторни, организациони, технички и менаџмент услови за рад већине школа су неповољни. Недостају учioniце за редовну наставу, кабинети за практичну наставу, физкултурне сале, опрема и интернет прикључак. Такође недостају квалификовани кадрови који би организовано сарађивали са другим школама, факултетима и локалном привредом у целини.

Такође је веома битно повезивање образовних институција (кроз програме, реализирајући их самостално или у сарадњи са локалним властима) са европским едукативним, научним и финансијским центрима како би се креирао амбијент за укључење у европске међународне програме и пројекте.

5.2 Здравство

Анализа здравствених потреба, која је кључни део процеса планирања здравствене заштите, је систематска анализа здравствених проблема становништва на одређеном подручју која има за циљ да одреди приоритете и алокацију ресурса који ће довести до побољшања здравља становништва. Нова здравствена политика, имајући у виду стандарде Светске здравствене организације подразумева оптималну ефикасност система здравствене заштите, укључење приватне праксе у систем здравственог осигурања, уједначавање услова пружања здравствене заштите и побољшање стручног рада запослених у овим установама. У складу с тим, приоритет треба да буде заштита здравља мајки и деце, што је, између осталог, и саставни део националне здравствене стратегије за смањење сиромаштва.

Здравствене услуге у општини Врњачка Бања пружају Дом здравља и Интерно одељење са стационаром при Здравственом центру "Студеница" Краљево и Специјална болница.

Дом здравља се налази у насељу Врњачка Бања и према њему гравитира око 20.000 становника из насеља Врњци, Руђинци, Штулац, Станишинци, Гоч, Липова, Рсовци и јужног дела Новог Села. Здравствене станице се налазе у насељу Подунавци и Ново Село, а амбуланте су смештене у удаљеним насељима Рсовци и Вранешци. Интерно одељење је од посебног значаја, како за кориснике здравствених услуга са територија општина Врњачка Бања, Трстеник и Александровац, посебно је важно и за посетиоце Бање у току туристичке сезоне.

Специјална болница за лечење и рехабилитацију болести органа за варење и шећерне болести «Врњачка Бања», је једна од најсавременијих медицинских установа за дијагностику, превенцију, лечење и рехабилитацију болести органа за варење и шећерне болести, са високим квалитетом смештајних објеката, ресторана и велнес центра. У саставу установе су сви бањски паркови и четири извора минералне воде: *Топла Вода 35,3°C, Језеро 26,4°C, Слатина 14,3°C и Снежник 17,4°C*. Медицинске услуге пружају се у амбулантно-поликлиничком одељењу са специјалистичким службама. Медицински тим чине 13 субспецијалиста (ендокринолога, дијабетолога, кардиолога, гастроентеролога и реуматолога), 32 специјалиста (интерниста, офталмолога, физијатара, неуропсихијатара, педијатара, уролога, гинеколога, специјалиста спортске медицине и медицине рада), лекари опште праксе, биохемичари и фармацеути, професори са Медицинског факултета у Београду и остали здравствени радници (350).

Рецептивни капацитети Специјалне болнице - Меркур нови, Меркур стари, Шумадија, Мирко Томић и Романија - располажу са 897 лежаја, базеном, сауном, салом за конгресе капацитета 350 места, салама за семинаре, ресторанима, кафеима и баштама, што представља реалну основу носиоца здравственог туризма у општини. У том смислу, неопходна је промена законске регулативе у делу који се односи на смештајне капацитете Специјалне болнице.

Табела 27: Здравствена заштита

	Број лекара	Број техничара
ДОМ ЗДРАВЉА	45	72
ИНТЕРНО ОДЕЉЕЊЕ	11	29
СПЕЦИЈАЛНА БОЛИЦА	45	

Генерално, за обе здравствене установе неопходна је адаптација и замена дотрајале медицинске опреме и апарата. У кадровском погледу неопходно је допунско екипирање, имајући у виду разне облике интеграције здравствене превентиве и бањског туризма. Показатељ као што је број становника на једног лекара, који се од почетка деведесетих стално повећава (1991. – 267, 2002. – 312) указује на неопходност мењања функционисања система здравствене заштите.

Табела 28: Број становника на 1 лекара

	1991.	2002.
Република Србија	396	375
Рашки округ	421	437
Врњачка бања	267	312

Савремена сазнања која промовишу институције међународне здравствене службе указују на потребу стратегије заштите здравља становништва. Значајан део ових стратегија чини опредељење да се тежиште активности усмери на подручје превенције и промоције здравља. Здравстеном политиком неопходно је обухватити здравствено превентивне програме, као што су програми исхране, програми здравствене едукације, програми за заштиту здравља деце, који ће обогатити здравствену понуду. Тиме се постиже боља здравствена заштита становништва и побољшава стручни рад запослених у здравственим установама. Новим програмима постиже се боља искоришћеност здравствених кадрова, ресурса и капацитета.

5.3. Социјална заштита

Најважнији део социјалне политике, која је једна од битних корективних елемената неједнакости, је подизање општег социјалног благостања, а посебно побољшање положаја и интеграције појединаца и група који су услед различитих околности доспели у неповољан социјални и економски положај. Решавање озбиљних и дуготрајних социјалних реструктурација, као проблема социјалне искључености, битно се ослања на акцијама социјалних радника и промовисању интеграције маргинализованих и рањивих група. У том смислу, као циљеви социјалне политике наводе се повећање запошљавања, побољшање услова рада, примарна социјална заштита, социјални дијалог и сузбијање изолације социјално рањивих група.

Једина установа и носилац послова у области социјалне заштите у општини је Центар за социјални рад, који има 11 запослених.

Промене у старосној структури становништва, односно повећање броја најстаријег становништва (просечна старост је од 40-43 године), великог броја избеглих лица, као и пораст незапослених лица (4.155 лица), доводи до повећаног броја корисника социјалне заштите. То захтева адекватне и ефикасне промене у организационој и материјалној снази Центра за социјални рад.

Према укупном броју становништва општине, глобални показатељ за 2004. годину за све три групације (деца и омладина, одрасла и стара лица) који су евидентирани као корисници социјалне заштите процентуално износи 10,7% укупне популације.

Табела 29: Корисници социјалне заштите општине Врњачка Бања

СТАРОСНА ГРУПА	2003.		2004.		Индекс 2004/2003.
	број	%	број	%	
Деца и омладина	615	28,8	740	25,3	1,03
Одрасла лица	921	43,2	1474	50,3	1,60
Стара лица	597	27,3	714	24,4	1,43
Укупно	2133	100,0	2928	100,0	1,37

Чињеница да у општини живи 25,3% старих лица, више од 3000 избеглих лица и 90 ромских породица, намеће потребу ефикаснијег организованог социјалног рада на заштити породице, деце, адолесцената, старих и маргиналних група. Нарасли социјални проблеми делом би били решени изградњом Дома за старе и стамбених капацитета за социјално најугроженија лица, као и промовисањем активних и атрактивних садржаја за децу и омладину. Такође, акценат треба дати новим формама институционалног и ванинституционалног решавања проблема социјално угрожених слојева становништва.

Улога Центра за социјални рад биће посебно важна у спровођењу активности и мера везаних за спровођење Стратегије смањења сиромаштва Србије, као и других стратешких докумената којима се регулише ова обалст.

5.4. Култура

Улагање у развој културе као незаобилазног фактора у развоју савременог друштва у целини, представља изражавање најразличитијих естетских опција, с циљем обликовања различитих културних локалних и регионалних идентитета. Нова сазнања, развитак насеља, као и број и квалитет културних садржаја по којима градови и народи постају познати, намећу појачану потребу за реафирмацијом наслеђених историјских вредности и културне баштине. Валоризација културно-историјског наслеђа и ефикасније укључивање културних добара у културни производ Врњачке Бање, подразумева многобројне активности на заштити, ревитализацији и уређењу споменичких локалитета из различитих епоха. С обзиром да Врњачка Бања носи печат националне бање првог ранга, култура уз туризам добија посебно место и улогу. То подразумева осмишљавање разноврсног културног и изнијансираног садржаја општине.

Културни центар Врњачка Бања, у чијем су саставу Замак културе и биоскоп, на професионалан начин организује културну делатност, кроз одржавање културне манифестације *"Врњачке културне свечаности"*, са следећим програмским целинама: Позоришни дани српског театра, Књижевно лето, Фестивал ликовног стваралаштва Србије, Фестивал филмског сценарија, Међународни фестивал класичне музике, Вечери класике, Вајарски симпозијум, Графички центар, Променадни програм. У склопу Културног центра је и Амфитеатар на Чајкином брду, у којем се одржавају музичко-сценске и естрадне приредбе. У *Замку културе*, који је смештен у Дворцу генерала "Белимарковића", приређују се концерти, изложбе слика, графика, скулптура, археологије и историје. Културну делатност промовише и библиотека «Др. Душан Радић», која организује поетско-књижевне вечери, сусрете са писцима, културне трибине, промоције и сличне манифестације.

Као посебно богатство треба напоменути ризницу *средњевековних културно-историјских споменика* који се налазе у непосредном окружењу Бање: Манастир "Студеница" (1196.), Манастир "Жича" (1208.), Манастир "Градац", Манастир "Ђурђеви ступови" (1168.), Манастир "Сопоћани", тврђаве Рас, Маглич, Брвеник и Козник, као и манастири Љубостиња, Каленић и Лазарица, као и црква "Рођења пресвете богородице" (1834.) на подручју општине.

Од *споменичких вредности* треба издвојити виле "Мишић", "Белви", "Сарајево", "Горица", "Снежник", "Југославија", "Триглав", "Радошевић", "Савка", "Хортензија", "Мир", "Шумадија", "Златибор", замак генерала Белимарковића, зграду Радио «Охрид», Поштански дом и летњу позорницу.

Пред културним установама у општини предстоји даље неговање, поштовање и представљање културе, традиције и духовности овог краја, које подразумева пословање по законитостима културног маркетинга и максималну едукацију кадрова у култури. Поред ревитализације и реконструкције објеката традиционалне архитектуре, отварања и опремања депоа за уметничке вредности у Замку културе, проширења простора за библиотеку и уређење бископа, неопходна је и модернизација рада у установама културе кроз увођење савремене опреме.

5.5. Физичка култура

Спортска рекреација и здрав начин живота аутентична су потреба сваког човека и значајан фактор његове биолошко-здравствене и социо-психолошке равнотеже. Спорт и програми спортске рекреације обезбеђују позитиван имиџ Врњачке Бање, а инвестиције у изградњи и одржавању спортских објеката доводе до бољег коришћења смештајних капацитета и квалитетније ванпансионске потрошње. Осим ових ефеката, спорт омогућава задовољење физичких (кондиција), менталног (опуштање), социјалних (тимски рад) и социолошких (смањење криминала) потреба резидената општине као и посетиоца.

Спортско-рекреативни центар "Рај" са три травната фудбалска терена и атлетском стазом, отворени терени за мале спортове "Коцка", фискултурне сале при Гимназији и школи "Попински борци", затворени базени у оквиру врњачких хотела и отворени олимпијски базен, као и спортски клубови (преко 30 клубова), омогућавају бављење спортом током целе године. Организовање спортских активности обogaђују: шумско-планински комплекси (Гоч, Копаоник, Жељин, Столови), Моравска језера на Западној Морави, сеновити паркови, микро-клима и близина друмско-железничког саобраћаја. Проблем у пружању адекватних услова за квалитетнију спортско-рекреативну понуду повезан је са недостајућом спортском халом у општини, као и фискултурним салама при матичним школама. С обзиром да су спорт и рекреација један од услова подизања физичке и духовне кондиције страновништва и туриста, неопходна је њихова просторна и садржинска организација.

Нови програми спортске рекреације, којима би се обезбедило потпуније задовољење интереса становника и гостију, могу постати високопрофитабилни садржаји савремене спортске понуде. Маркетинг у спорту, чији је циљ да се на савремен начин обликују програми различитих врста спортова, омогућава њихову ефикасну реализацију у пракси. Новим програмима као што су: програм организованих рекреативних шетњи, едукативни програми у спорту, програми за одмор и припрему спортиста, програм школе у природи као и разне смотре, унапређује се спортска понуда општине. Да би општина Врњачка Бања успешно реализовала савремено конципиране спортско-рекреативне програме, потребна је одговарајућа комуникација са образовним и друштвеним спортским организацијама, научним институцијама и осталим субјектима у општини.

5.6. Информисање

Друштвена одговорност медија заснива се на функцији подизања културног нивоа најширих слојева становништва. Концепт информисаног друштва као средства убрзаног и одрживог развоја и инструмента за отварање друштва према окружењу, мора да се заснива на транспарентности културних и квалитетних програма. У том контексту активности на пољу информисања треба да укључе обезбеђивање стручних кадрова различитих професија и примену савремених метода промоције и пропаганде. Развој сателитских веза и повезивање компјутера (Интернет), омогућује праћење програма из других културних средина и развој интерактивних медија. У циљу бољег и потпунијег информисања грађана на територији општине неопходно је унапредити постојећи систем информисања кроз побољшање чујности и видљивости ТВ и радио програма.

SWOT АНАЛИЗА ДРУШТВЕНИХ ДЕЛАТНОСТИ

Предности	Недостаци
<ul style="list-style-type: none"> ▪ кадровски потенцијал ▪ схватање значаја едукације и равноправни приступ ка образовном процесу ▪ институције из области образовања, здравства и социјалне заштите ▪ подршка едукативним пројектима ▪ богато културно-историјско наслеђе за развој ▪ природни потенцијали за развој различитих медицинских балнеолошких програма и третмана, ▪ дугогодишњи углед у бањском туризму 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ социјална осетљивост ▪ недовољна информисаност маргинализованих група ▪ немогућност запослења ▪ миграција ▪ слаба заступљеност модерне информационе технологије ▪ недовољна материјална опремљеност ▪ неусклађеност наставних програма са европским процесима хармонизације
Шансе	Опасности
<ul style="list-style-type: none"> ▪ реформа образовног система кроз осавремењивање наставних програма ▪ развијена школска мрежа ▪ покретљивост наставника и ученика на регионалном и међународном нивоу ▪ сарадња са невладиним организацијама ▪ партнерство са привредом ▪ on-line библиотека 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ недовољна повезаност школа и тржишта рада ▪ слабе материјалне могућности општине ▪ пораст броја сиромашних

Досадашња искуства показују да се најбољи резултати постижу када се наставни програми концентришу на струковно образовање и стицање професионалних вештина кроз активну сарадњу са локалном привредом. Да би се ученици оспособили за суочавање са захтевима тржишне привреде у наставне програме неопходно је укључити предмете као што су: комуникације, енглески језик, предузетништво, демократија, образовање о људским правима, информатичка технологија, заштита животне околине.

Инвестиција у образовање може бити најважнија друштвена инвестиција у будућности и централни предуслов за одржавање и побољшање животног стандарда. Стално обучавање и усавршавање као и отвореност, наметнуто је брзим технолошким променама. Нови наставни програми, усклађивање образовних профила и капацитета са правцима развоја општине, коришћење савремене технике на атрактивним курсевима и настави, увођење комплементарних активности /менаџерски кадрови у култури, хотелијерству.../ у оквиру школа могу стимулисати покретљивост радне снаге и њихово укључивање у модерне токове.

Превентивна медицина и унапређење здравља као основа савремене медицине мора бити на брз и лак начин доступна свим категоријама становништва. Виши ниво здравствених услуга подразумева: праћење развоја медицинске технологије, примена нових дијагностичких и терапеутских метода, перманентна едукација здравствених радника, с обзиром на брз развој медицинског знања и технологије лечења, научно-стручна истраживања у домену базичних медицинских наука као и израда разноврсних програма у смислу очувања здравља.

Социјално старање и борба против сиромаштва треба да буде предмет локалне заједнице и усклађена са локалном иницијативом. Посебна ставка у социјалним напорима треба да буде изградња станова и комунална обнова локалне заједнице.

Култура као израз критичке интеракције појединца у односу на животне услове треба да омогући развијање и остварење стваралачких способности. Посебну пажњу треба посветити култури за младе, као значајној инвестицији за будућност. Културне институције у сарадњи са високошколским и научним установама, грађанским удружењима и привредом морају да се старају о културним добрима, њиховој заштити, истраживањима и коришћењу културне баштине.

II SWOT АНАЛИЗА

SWOT анализа као савремен опште прихваћени стандардизован методолошки поступак и инструмент стратешког планирања, намењен је идентификацији свих релевантних карактеристика општине, изведених на основу детаљне анализе појединих области. Овим путем долази се до главних обележја и специфичности општине (посматрани кроз преглед унутрашњих предности и недостатака, односно шанси и опасности), чиме се утврђују главни инпути и генератори даљег развоја. SWOT анализа заједно са детаљном Ex post анализом области привредне и непривреде даје основне елементе за дефинисање стратешких усмерења и програмских приоритета, мера и циљева за унапређење целокупног развоја општине Врњачка Бања. SWOT анализа, базирана на статистичким подацима, допуњена је синтетичким анализама и оценама указујући подједнако на снаге и недостатке развоја.

Интегрална SWOT Анализа општине

Фактори	ПРЕДНОСТИ	СЛАБОСТИ
<i>Природни ресурси</i>	Повољан гео-стратешки потенцијал Природни коридори Биодиверзитет Плодно земљиште за гајење повртарских култура и развој сточарства Водени потенцијал Шумске и зелене површине Атрактивно-рурално подручје	Загађеност животне средине на појединим важним локацијама (Морава) Неискоришћеност Гоча и Мораве Еколошко-хигијенски услови на зеленим површинама и воденим токовима
<i>Демографија</i>	Раст броја запослених у приватном сектору Млади образован кадар Доминанто учешће радно-способног становништва	Процес депопулације у руралном подручју Концентрација у општинском центру Тенденција даљег старења популације Раст незапослености Недостатак стурчних кадрова
<i>Привреда</i>	Изграђена материјална основа Велики учешће МСП Релативно развијено предузетништво Релативно добра заступљеност свих важих сектора у укупној привреди Лидер у области туризма Добра повезаност са окружењем Ценовна конкурентност туризма Изграђени туристички капацитети	Необезбеђени услови одрживог развоја Незавршена приватизација и реструктурирање привреде Ситни поседи и слаба организованост сељачких газдинстава Лимитираност привредне структуре
<i>Инфраструктура</i>	Добри природни потенцијали водоснабдевања у већини подручја. Постојење јавно-комуналног предузећа Развијеност свих врста путне инфраструктуре Развијена електроенергетска инфраструктура	Нерешен проблем водоснабдевања Слаба опремљеност и одржавање путне и железничке инфраструктуре Низак ниво дигитализације фиксне телефонске мреже Депонија
<i>Култура и образовање</i>	Мрежа установа прилагођена потребама становништва Окружење богато историјско-споменичком баштином	Степен неусклађености образовног система са новим захтевима тржишне привреде
<i>Социјална заштита</i>	Асимилација великог броја избеглих и прогнаних лица обезбедила је смањење броја социјално угрожених лица	Економска несигурност и пораст незапослености утицаће на пораст броја и врста корисника социјалне помоћи
<i>Општи услови</i>	Предузетничка локална управа Сарадња јавног и приватног сектора Позитивна померања у области економије и екологије Историјски, етнолошки, амбијентални и антрополошки ресурси	Ниска заступљеност електронског пословања Недовољно изграђен имиџ Недовољне инвестиције Недовољна међународна сарадња на заштити природе

Фактори	ШАНСЕ	ОПАСНОСТИ
<i>Природни ресурси</i>	Искоришћавање извора топле минералне воде за развој нових рекреативних програма Копаник, Гоч, Морава	Еколошка «неедукованост» домицилног становништва Дивље депоније на Морави Недовољна заштита биодиверзитета
<i>Демографија</i>	Бројност стручног кадра Примена занања и вештина из других земаља	Депопулација Недовољна едукованост Одлазак високообразовних кадрова
<i>Привреда</i>	Развој прерађивачких капацитета Укрупњавање поседа Ширење туристичких потенцијала (капацитети и пратеће услуге) Увођење савремене технологије и организације производа и услуга Кластер туризма	Недовољна брзина увођења нових стандарда Недостаци у образовању менаџера Неразвијена предузетничка култура Незавршена приватизација
<i>Инфраструктура</i>	Аеродроми (Ниш, Краљево) Саобраћајна доступност и инфраструктурна опремљеност туристичких локалитета Обезбеђење потребних материјалних input-а за инфра и супраструктуру	Непланска изградња и нарушавање амбијенталне целине Непоштовање урбанистичко-просторне специфичности дефинисаних Зона развоја Брзина решавања програма водоснабдевања и депонија
<i>Култура и образовање</i>	Едукативни туристички центар Усмереност на примену нових метода рада у образовним установама Партнерство са приватним сектором Отварање Балканског института за специфичне болести	Материјална и кадровска девастација образовних и културних институција Програмска неприлагођеност савременим тенденцијама и потребама туризма као главног «извозног» производа Бање
<i>Социјална заштита</i>	Примена нових програма за социјално збрињавање угрожених социјалних група Кадровски потенцијал у области здравства и социјалне заштите	Пораст броја сиромашних Недоследност у спровођењу реформи
<i>Општи услови</i>	Јачање свих носиоца развоја Имплементација програмских решења Атрактивност и имиџ Врњаче Бање Управљање бањским маркетинг менаџментом Реформа установа јавних служби у складу са развојем тржишне економије Сарадња са страним партнерима, институцијама Јачање невладиних сектора Јачање духа заједништва	Неспровођење стратешких смерница развоја Политичка нестабилност Неусклађеност и недовољно искоришћавање капацитета свих носиоца развоја Стихијно и непланско решавање привредних, инфраструктурних и социјалних проблема Непостојање програмске и пројектне документације Угрожавање одрживости развоја

III Стратешка усмерења развоја

1. Визија, циљеви и стратегије

Визија развоја општине Врњачка Бања базира се на анализи постојеће ситуације и на постојећим ресурсима општине. Визија развоја представља основу будућег развоја. На основу визије дефинисани су стратешки циљеви, стратешки приоритети и мере развоја општине.

Визија развоја општине Врњачка Бања

Врњачка Бања, економски развијена општина интегрисана у глобалне токове, атрактивна за живот и рад, коју карактерише флексибилно тржиште рада, конкурентни људски ресурси и богат туристички идентитет.

СТРАТЕШКИ ЦИЉЕВИ

Да би се остварила визија потребно је достићи следеће *стратешке циљеве*:

- повећање запослености;
- побољшање економске инфраструктуре општине;
- стварање повољних услова за развој предузетништва и конкурентности општине.

Индикатори за мерење достигнутоги ових циљева су:

- број радних места;
- народни доходак;
- обим инвестиција;
- девизни туристички прилив.

Ослонац развоја општине Врњачка Бања чине:

- развој људских ресурса;
- економски развој и развој малих и средњих предузећа;
- развој инфраструктуре;
- развој туризма;
- рурални развој и развој пољопривреде.

ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ

Претпоставке које треба испоштовати у току процеса успостављања визије развоја општине:

- оптимално искоришћење природних ресурса општине;
- повезаност традиционалних сектора са модерним тржишним захтевима;
- подржавање развоја иновација и информационих технологија;
- подржавање развоја малих и средњих предузећа и предузетништва;
- урбано планирање;
- заштита животне околине;
- успостављање општинских и регионалних партнерстава;

- пружање подршке развоју индустрије здраве хране и пића, туристичке понуде засноване на традицији и природним ресурсима, информационим технологијама и интелектуалним услугама.

На развој Врњачке Бање имаће утицај више различитих фактора: ентузијазам и предузетништво локалог становништва, регионална тражња и општи привредни оквир у регији и држави, јачање капацитета локалне администрације и институција друштвеног стандарда. Све активности, напори и мере треба да буду усмерене на остваривање три основна стратешка циља:

**Стратегија 1:
Коришћење унутрашњих
потенцијала општине**

**Стратегија 2:
Унапређење оквирних услова
за привредних развој**

**Стратегија 3:
Унапређење људских ресурса**

Њиховом реализацијом треба да се обезбеди:

- усклађивање бањско-здравствених капацитета са пратећим комплементарним садржајима;
- избалансиран развој бањско-лечилишног и спортско-рекреативног туризма са осталим видовима туризма;
- решавање инфраструктурних диспропорција.

Табела 30:

Стратегија 1			Стратегија 2			Стратегија 3	
Коришћење унутрашњих потенцијала општине			Унапређење оквирних услова за привредни развој			Унапређење квалитета и коришћење људских ресурса	
Подстратегија 1.1.	Подстратегија 1.2.	Подстратегија 1.3.	Подстратегија 2.1.	Подстратегија 2.2.	Подстратегија 2.3.	Подстратегија 3.1.	Подстратегија 3.2.
Развој туризма и МСП	Повећање конкурентности пољопривреде и капацитета за прераду хране	Побољшање квалитета живота у руралним подручјима	Развијање инфраструктурне приступачности (мреже комуникација)	Побољшање заштите животне средине и квалитета комуналних услуга	Унапређење оквира за привлачење страних инвестиција	Повећање запослености кроз подршку развоја терцијарног сектора	Професионалне обуке у области савремених технологија, а посебно информисања
<i>Програм</i>	<i>Програм</i>	<i>Програм</i>	<i>Програм</i>	<i>Програм</i>	<i>Програм</i>	<i>Програм</i>	<i>Програм</i>

2. Приоритети, циљеви и мере за унапређење

Полазна основа за дефинисање стратешких приоритета је SWOT анализа, социо-економска анализа и визија општине Врњачка Бања. На основу ових полазних основа дефинисани су стратешки приоритети као развојни оквир, чија реализација значајно доприноси остваривању визије. Достижање циљева је једино могуће уколико се сви проблеми идентификују и групишу по приоритетима, на основу којих се дефинишу мере и активности којима се проблеми решавају. Задовољење приоритета је неизбежан корак у процесу реализације стратегије развоја општине. Сваки приоритет је фокусиран на групу међусобно повезаних препознатљивих проблема, тако да је веома битно координирати процес реализације свих приоритетних циљева.

Стратешки приоритети развоја општине Врњачка Бања су:

1. *Конкурентна, извозно оријентисана привреда заснована на иновацијама и развијеним брендovima;*
2. *Реструктурирање и диверсификација пољопривредне производње са широком тенденцијом повећања прерађивачких капацитета као и развијена рурална средина привлачна за живот;*
3. *Развој инфраструктурних система и урбаног планирања за подршку економском развоју уз заштиту и унапређење животне средине;*
4. *Промоција развоја туризма у Врњачкој Бањи заснованог на концепту одрживости а у складу са међународним стандардима квалитета;*
5. *Повећање запослености и развој људских ресурса уз увођење принципа доживотног учења.*

2.1. Привреда

Приоритет 1: *Подршка развоју конкурентности привреде и предузетништва заснованим на иновацијама, извозу и развијеним брендovima.*

Кључна претпоставка овог приоритета је завршетак процеса приватизације и реструктурирања друштвених фирми у што краћем временском периоду.

Специфични циљеви у оквиру приоритета су:

- успостављање јаког МСП сектора, са одговарајућом техничком и институционалном помоћи (бизнис инкубатор, технолошки парк);
- унапређење пословне инфраструктуре;
- унапређење финансијског сектора у циљу успостављања гарантног и развојног фонда као и микрокредитних линија за развој предузећа и предузетништва;
- унапређење рада пословних мрежа (кластери, удружења, инкубатор);
- ефикасна локална администрација и развијена подршка за инвеститоре.

Индикатори за мерење очекиваних резултата у оквиру приоритета могу бити:

- структура народног дохотка;
- број запослених у сектору малих и средњих предузећа;
- девизни прилив.

Мере за остварење циљева

Мера 1.1. Подршка технолошком развоју и расту МСП сектора

Као последица дугогодишњег пада технолошког заостајања, у смислу застарелости опреме али и застарелости у смислу коришћења нових знања, вештина и технологија, очигледан је пад квалитета производа, губитак ино-тржишта и низак ниво иновација у привреди. Превазилажење ових проблема указује на потребу за пружањем подршке расту МСП сектора кроз програме обуке и образовања, консултација, истраживања тржишта и маркетинг, подизањем квалитета.

Циљеви и очекивани резултати:

- реструктурирање привреде;
- пораст броја извозно оријентисаних предузећа и пораст извоза;
- развој иновација;
- повећан трансфер знања, вештина и технологија;
- повећан ниво техничко-технолошке опремљености МСП сектора.

Могуће активности:

- оснивање технолошког и инкубатор центра (ICT, агроиндустрија, туризам, текстилна, дрвна индустрија итд) за технолошки трансфер, размену искустава и пословну комуникацију и оснивање нових предузећа;
- финансијско-техничка подршка технолошком развоју и побољшању техничке опремљености МСП и помоћ новооснованим МСП;
- подршка извозно оријентисаним предузећима (консултације, истраживања тржишта, маркетинг и обука);
- специјализовани програми обуке за предузетнике и запослене из области менаџмента, управљања квалитетом, развоја предузећа, маркетинга, односа са јавношћу;
- формирање информационо-документационог центра (информације о донаторским и кредитним програмима, информације о тржишту, банка експерата и консултаната за развој МСП сектора итд).

Мера 1.2. Стварање повољних услова за економски развој и инвестиције

Ова мера се односи на потребу да се локалне институције активно укључе у стварање повољнијих услова за пословање а самим тим и стварање повољнијег пословног окружења за привлачење инвестиција, а с обзиром да ће будући развој у многоме зависити и од привлачења страних инвеститора.

Циљеви и очекивани резултати:

- смањивање бирократских баријера;
- развој индустријске зоне;
- оснивање бизнис инкубатора и повећање стопе преживљавања бизниса;
- побољшање приступа капиталу;
- привлачење инвестиција.

Могуће активности:

- редуковање бирократских баријера у локалној администрацији путем обуке запослених и оснивањем »one stop shop« центра;

- оснивање бизнис инкубатора и развој програма и документације за оснивање технолошког парка;
- развој стратегије и програма за привлачење страних директних инвестиција у општину Врњачка Бања;
- саветодавно-техничка помоћ предузетницима за раст и инвестирање.

Мера 1.3. Подршка умрежавању свих привредних и пратећих структура и развој општинског привредног идентитета

У условима отворене конкуренције, либералног тржишта и процеса глобализације умрежавање привредних субјеката и стварање општинског (регионалног) идентитета преставља важан фактор за економски развој општине (округа). Заједнички наступ на тржишту, смањење трошкова набавке и производње као максимизација постојећих ресурса представљају основне разлоге за умрежавање предузећа.

Циљеви и очекивани резултати:

- јачање компаративних предности општине;
- организовање производње и услужних активности кроз концепт развоја кластера;
- удруживање предузетника у кооперативе и асоцијације предузетника;
- развој и промовисање општинских и регионалних брендова.

Могуће активности:

- припрема стратегије увођења кластера, едукација привредника и увођење пилот кластера (нпр. агроиндустрија, текстилна индустрија, дрвна индустрија);
- оснивање и развој ефикасности и ефективности асоцијација предузетника;
- развој брендова;
- заједнички наступ на домаћим и међународним сајмовима.

2.2. Рурални развој

Приоритет 2: Реструктурирање и диверсификација пољопривредне производње са широком тенденцијом повећања прерађивачких капацитета као и развијена рурална средина привлачна за живот.

Кључни проблеми у области пољопривреде и руралног развоја могу се поделити у три сегмента:

- Рурална инфраструктура – неизграђена комунална инфраструктура, недовољан ниво квалитета здравствене заштите, непостојање културно-забавних садржаја и отежан приступ капиталу;
- Производња и прерада хране – нерегулисано тржиште/пласман пољопривредних производа, низак ниво организованости и повезаности пољопривредника, застарела механизација, недостатак прерађивачких капацитета у близини села, уситњеност пољопривредних поседа, нерегулисано тражиште пољопривредног репроматеријала, слаба контрола квалитета;

- Људски ресурси – неповољна старосна структура, низак ниво образованости пољопривредних произвођача, недостатак мотивације за рад на селу.

Рурална насеља ће и даље свој развој остварити у оквиру пољопривредне (примарне) производње засноване на домаћинствима (породици). Међутим, неопходно је пружање разнородних помоћи кроз пољопривредне кластере и различите центре (техничка, ветеринарска, образовна, финансијска, итд.), како би се побољшале производне могућности. У ту сврху треба користити МСП инфраструктуру како би се остварили већи економски ефекти кроз бољу организацију пласмана.

Специфични циљеви:

- унапређење квалитета пољопривредне производње у складу са стандардима ЕУ;
- развој руралног амбијента атрактивног за живот;
- повећање запослености на селу.

Индикатори:

- број новооснованих фарми и предузећа на руралном подручју;
- број нових прерађивачких објеката;
- број домаћинстава ангажованих у сектору сеоског туризма;
- проценат повећања обима пољопривредне производње;
- број новостворених радних места на руралном подручју;
- проценат повећања народног дохотка пољопривреде;
- проценат смањења миграција из сеоских насеља.

Мере за остварење циљева

Мера 2.1. Инвестирање у пораст пољопривредне производње и прераде према стандардима ЕУ

- инвестирање у оснивање и развој фарми;
- развој кластера пољопривредних произвођача (воће, поврће, мед, лековито и ароматично биље и шумски плодови, млека и млечних прерађевина, узгајивача стоке, произвођача меса и месних производа);
- изградња хладњаче за прикупљање вишка пољопривредних производа;
- развој кооператива и асоцијација у циљу боље организације откупа пољопривредних производа за пласман на локалном и ширем подручју;
- развој локалног брэнда (шљива, ракија, сушено воће, мед, кајмак и сл.);
- обука и подизање свести за производњу «органске хране».

Мера 2.2. Развој руралног туризма

- промовисање и неговање старих заната као атракција села;
- укључивање села (домаћинстава) у укупну туристичку понуду општине.

Мера 2.3. Инвестирање у инфраструктуру и подршка запошљавању у руралним насељима

- побољшање путне инфраструктуре (прилазних путева);
- инвестиције у комуналну и информациону инфраструктуру;
- развој предузетничких вештина пољопривредних произвођача.

2.3. Инфраструктура и заштита животне средине

Приоритет 3: Развој инфраструктурних система и урбаног планирања за подршку економском развоју уз заштиту и унапређење животне средине.

Специфични циљеви:

- равномеран просторни развој у складу су са потребама и могућностима општине;
- унапређење урбаног и просторног планирања на локалном нивоу;
- системско управљање отпадом;
- приближавање стандардима Европске Уније у области заштите животне средине.

Индикатори:

- број нових инфраструктурних инвестиција;
- смањење загађења животне средине.

Мере за унапређење:

Мера 3.1. Подршка унапређењу система просторног планирања и правне регулативе за инфраструктуре и заштита животне средине

Циљеви и очекивани резултати:

- унапређење просторног планирања на локалном/регионалном нивоу;
- унапређење ефикасности локалних институција укључених у развој инфраструктуре и урбано планирање;
- стварање савремених информационих система;
- подизање свести становништва о значају животне средине.

Могуће активности:

- побољшање и прилагођавање општинских прописа за развој инфраструктуре и просторно планирање стандардима ЕУ са циљем побољшања управљања просторним планирањем и заштите животне средине;
- обука запослених у општински службама и јавним предузећима из области ефикасног управљања и планирања инвестиција, управљања квалитетом у заштити животне средине и ЕУ стандардима,
- укључивање грађана у процес инфраструктурног развоја и просторног планирања;
- организовање кампања за подизање свести становништва из области заштите животне средине.

Индикатори:

- побољшани локални прописи;
- скраћени поступак за издавање грађевинских дозвола;
- број нових инфраструктурних инвестиција;
- смањење загађења животне средине од стране становништва;
- заступљеност потреба и интереса грађана у процесима инфраструктурног развоја и просторног планирања.

Мера 3.2. Подришка инвестицијама у јавнокомуналне системе и заштиту животне средине

Циљеви и очекивани резултати:

- побољшање производње и дистрибуције воде;
- решавање проблема прикупљања и одлагања отпада;
- заштита животне средине од отпадних вода.

Могуће активности:

- инвестиције у производњу и дистрибуцију воде;
- инвестирање у интегрисање система за управљање отпадом;
- инвестиције у гасификацију и топлификацију;
- евидентирање и заштита споменика од културно-историјског значаја.

Индикатори:

- број километара реконструисаног цевовода;
- број километара новоизграђене канализационе мреже;
- број километара новоизграђених гасовода и топовода;
- изграђеност депоније;
- постројења за прераду отпадних вода;
- број нових прикључака на гансу топоводну мрежу;
- ефикасност употребе средстава од наплаћених комуналних услуга од становништва.

Приоритетни радови у области саобраћаја

- Обезбедити квалитетно, ефикасно и безбедно одвијање свих видова саобраћаја (јавни, индивидуални и теретни) ради задовољавања свакодневних потреба грађана, посетилаца, туриста и привреде.
- Укомпоновати саобраћај на оптималан и функционалан начин у просторни размештај осталих целина.
- Максимално искористити капацитете путне и уличне мреже, као и простора за паркирање ради оптималног одвијања спољног и локалног саобраћаја, смањења временских губитака, експлоатационих трошкова.
- Транзитни и теретни саобраћај кроз централно језгро Бање свести на најмању меру.
- Развој свих видова туристичке понуде уско је повезано са еколошком заштитом. Због тога приоритет треба дати јавном путничком саобраћају. Повећањем капацитета, проточности и другим мерама повећати квалитет услуге и атрактивност овог вида саобраћаја.
- Успоставити одговарајући систем паркирања и обезбедити оптималан број места за паркирање, нарочито у туристичкој сезони.
- Побољшати услове одвијања пешачког саобраћаја.

Приоритетни радови у области енергетике

Основни циљеви развоја енергетског сектора су повећање квалитета и поузданости у снабдевању корисника електричном енергијом, шире коришћење здравих и обновљивих извора енергије ради очувања животне средине и укупног развоја разноврсних видова туризма Врњачке Бање током читаве године.

Најважнији приоритети у области електроенергетске инфраструктуре су:

- прелазак са 10 kV на 20 kV напонску мрежу;
- изградња нових дистрибутивних трафо станица са изводима на 24 kV;
- формирање додатних кабловских водова у централном делу Врњачке Бање;
- формирање прстенова двостраног напајања;
- изградњу две гасоводне мерне станице за стварање предуслова прикључења корисника са сеоског подручја.

- Реконструкција дела далековода 10 kV Дубрава од ТС Шумска управа до ТС Грачац 1
- Реконструкција дела далековода 10 kV од реке Западна Морава до ТС 10/0.4 kV Лозна 1 у Лозни, дужине 700м
- Реконструкција далековода 20 kV Штулац на делу трасе дуж магистралног пута Краљево - Крушевац
- Изградња далековода 20 kV на бетонским стубовима од ТС Подови до ТС Башић дужине 1245м
- Изградња прикључног далековода 20 kV на бетонским стубовима за ТС 20/0.4 kV Дубоки поток дужине 1300м
- Изградња прикључног далековода 20 kV на бетонским стубовима за ТС 20/0.4 kV Руђинци Моравска;
- Изградња прикључног далековода 20 kV на бетонским стубовима за ТС 20/0.4 kV Подунавци- Кланица дужине 880 м
- Замена два постојећа тронамотајна трансформатора 110/20/10 kV снаге 20 MVA, са два нова трансформатора 110/20/10 kV снаге 31.5 MVA у напојној ТС Врњачка Бања.
- Реконструкција вода од почетка надземне трасе иза ТС Железничка станица до одвајања за Лозну и Врње – укупна дужина 1059м.
- Нови вод на 20 kV изводу Штулац од ТС Катић до одвајања за ТС Руђинци дом - укупна дужина 900м.
- Реконструкција вода на изводу Подунавци, деоница од одвајања за ТС Ново Село 2 до одвајања за ТС Ново Село Муша - укупна дужина 203м.
- Нов кабловски вод ТС Поштански дом – ТС Црквено брдо поред ТС Слатина – ТС Србија – поред ТС Мирко Томић - ТС Стамбено насеље Видиковац поред ТС Сунчани брег – ТС Пахуљица – укупна дужина 3,1км.
- Реконструкција вода од ТС Снежник до ТС Река Станчић – укупна дужина 1,06 км.
- Нов кабловски вод ТС Брђовић – ТС Фонтана радионица
- Нов кабловски вод ТС Здравље – ТС Апартмани Триглав

Приоритетни радови у области водопривреде

У области **водопривредне инфраструктуре** најзначајнији радови везани су за:

- (1) изградњу акумулације «Селиште» на планини Гоч чиме ће се решити проблем водоснабдевања Врњачке Бање;
- (2) одржавање речних корита (чишћење) у циљу заштите од поплава пољопривредних површина (Подунавци, Грачац, Вранеша, Штулац);
- (3) изградњу преграда са регулационим уставима на кориту Врњачке реке у функцији наводњавања бањског парка (29 ха) и активирање постојећих и изградња нових бунара на десној обали Западне Мораве за наводњавање око 300 ха пољопривредних површина;
- (4) регулацију целог тока Врњачке (узводно и низводно од каналисаног дела);

- (5) израду ретензија на Новоселској и Врњачкој реци као главним реципијентима кишних вода;
- (6) каналисање Липовачке реке и Липовачког потока;
- (7) водопривредне радове на будућој туристичкој локацији «Моравска језера» (чишћење бара од водене флоре, продубљивање бара, њихово међусобно повезивање у зависности од планиране намене и друго);

Приоритетни радови у области телекомуникација

Постојеће поште у општини задовољавају све потребе за пружањем поштанских услуга. У наредних десет година у поштанској мрежи се не предвиђа даље ширење мреже у руралним подручјима. У градским насељима, у зависности од њиховог даљег ширења и тржишних услова отвараће се нове јединица поштанске или издвојени шалтери

Поштански саобраћај и телекомуникације представљају основну инфраструктуру сваког савременог друштва и предуслов друштвено-економског развоја. Наравно, без развијених ових саобраћајних подсистема није могуће ни пружање квалитетне и комплетне туристичке услуге Врњачке Бање.

Генералним планом Врњачке Бање 2005-2021. планирано је да се прошири капацитет аутоматске телефонске централе "Врњачка Бања" за 5.000 нових телефонских прикључака, тако да их на крају планског периода буде укупно 10.000.

Полагањем оптичког кабла од наставка на магистралном воду Краљево-Крушевац, реконструисаће се спојни пут између чворне телефонске централе "Врњачка Бања" и главне централе "Краљево".

Планирано је да се у наредном периоду, полагањем оптичких и коаксијалних каблова, реконструишу спојни путеви између чворне телефонске централе "Врњачка Бања" и крајњих телефонских централа на територији општине. Телефонска мрежа у насељу градиће се као кабловска.

Постојећа кабловска телефонска мрежа у централном делу Бање наставиће се ка насељу Врњци.

Завршити започете радове на подземној мрежи у селу Подунавци и пребацили све бројеве на дигиталну централу и исте радове извести у насељеним местима Вранеша и Вукушица (истурени степен у Вранешима) и Грачац и Отроци (истурени степен у Грачацу).

Приоритетни радови у области комуналне инфраструктуре

Унапређење комуналне инфраструктуре општине је основни предуслов њеног укупног, а посебно туристичког развоја, што пре свега, подразумева потпуну комуналну опремљеност седишта општине Врњачка Бања, подручје планине Гоч, центара месних заједница и села погодних за развој сеоског туризма.

Приоритетни радови су решење проблема водоснабдевања, наставак изградње канализационе мреже и изградња нове депоније.

Дугорочно решење **водоснабдевања** Врњачке Бање, према Просторном плану Републике Србије је из акумулације Бела стена на реци Лопатници и резервисане зоне за акумулацију Студеница и Дубочица. До реализације овог система неопходни су радови на тзв. прелазним решењима:

- (1) завршетак изградње бране и коришћење воде из акумулације на планини Гоч («Селиште» на Гочкој реци). У првој фази, из акумулације користило би се 20-50л/с, а системом пребацивања воде из акумулације у слив Новоселске реке (постоје водозахвати и филтерска постројења) решио би се проблем несташице воде у летњем периоду овог изворишта;
- (2) унапређење техничко-технолошке опремљености филтерских станица на захватима живог тока (Каменичке, Врњачке и Новоселске реке у Липову);
- (3) захватање воде из алувијума Западне Мораве изградњом бунара, а пре свега проширењем капацитета постојећих изворишта у Угљареву (до 25 л/с) и наставак истражних радова на могућим извориштима на потезу Бобова. Изградњом акумулације «Селиште», реконструкцијом доводних система и уличне водоводне мреже као и изградњом водовода за трећу висинску зону, решиће се проблем водоснабдевања, пре свега, седишта општине Врњачка Бања. Поред тога, приоритетно решавање проблема водоснабдевања требало би да имају сва насељена места (прикључењем на јединствену водоводну мрежу или изградњом нове, реконструкцијом и проширењем постојеће локалне водоводне мреже);
- (4) реконструкција и замена водоводне мреже која је стара преко 30 година у општини и свим сеоским подручјима.

Основни радови на реконструкцији постојеће и изградњи нове сепаратне **канализационе мреже** (кишне и фекалне), утврђени су по фазама приоритета у годишњим програмима рада ЈП «Бели извор». Решење проблема канализационе мреже неопходно је за седиште општине Врњачка Бања, као и за сва насеља у општини Врњачка Бања. Дугорочно решење проблема је у изградњи новог главног колектора ф 400 и система за пречишћавање (на локацији према Трстенику) - у првој фази са технологијом механичког и биолошког пречишћавања воде, са одлагањем муља у коморе за сушење, а у другим фазама и комплетан третман муља као и санација постојеће лагуне и рекултивација земљишта. Приоритетни радови на изградњи кишне канализације, због очувања реципијента, су уградња сепаратора уља и филтера за задржавање крупнијих честица у сливницима. Решавање проблема канализационе мреже према утврђеним подсистемима предвиђено је и у Предлогу плана ГУП Врњачка Бања 2005-2021.

Дугорочно решење проблема депоновања смећа је у изградњи регионалне депоније у својој најближој околини за коју општина процени да ће се прва реализовати. При секундарним центрима планирају се мање, уређене санитарне депоније због удаљености ових центара од планиране општинске санитарне депоније. Од осталих комуналних радова неопходно је извршити потпуно комунално опремање постојеће пијаце, гробља, паркинг простора, као и изградња специјализоване пијаце (ауто, сточна, кванташка и др.) на локацији Мезграје.

Од посебног значаја за Врњачку Бању је уређење и комунално опремање **парковских површина** према урађеним пројектима: *Главни пројекат*

реконструкције централне зоне парка у Врњачкој Бањи, Генерални пројекат уређења парк шуме «Борјак», Генерални пројекат уређења парк шуме »Рај» и Главни пројекат уређења парка на Чајкином брду у Врњачкој Бањи.

У циљу унапређења укупне туристичке понуде општине, од посебног је значаја инфраструктурно и комунално опремање и других туристичких локалитета *планина Гоч; «Моравска језера», коридор дуж ауто-пута М-5, села погодна за развој сеоског туризма и друго.* Потпуније туристичко активирање ових локација, поред изградње одговарајућих спортско-рекреативних садржаја, подразумева и њихово потпуно инфраструктурно опремање (путеви, струја, телефони, вода, канализација и друго) и обухваћено је како *Програмом развоја туризма општине Врњачка Бања*, тако овим Програмом у оквиру развоја појединачних инфраструктурних области.

Приоритетни радови у области стамбене инфраструктуре

Будућа стамбена изградња на територији општине мора бити у складу са свим сегментима организације и уређења простора подручја општине, са посебним освртом на насеље Врњачка Бања као најзначајнијег туристичког центра Републике. С тим у вези, од посебног значаја је, да се пре свега, заустави нелегална изградња, а да будућа стамбена изградња у насељу Врњачка Бања не угрожава и нарушава наслеђена урбанистичка и архитектонска решења, посебно оних целина и појединачних објеката која су евидентирана и заштићена према Закону о културним добрима (конзерваторско - рестаураторски и санациони радови на овим објектима извршити уз сагласност и надзор Службе заштите).

Основно одређење за територију општине је да се у седишту општине Врњачка Бања и околним насељима будућа стамбена изградња организује типа бањских вила, а центри месних заједница, посебно значајни за развој сеоског туризма, поприме карактеристике урбаног становања са свим пратећим садржајима - објекти друштвених делатности (здравства, школства, социјалне и дечје заштите, културе и информисања управе, трговине, угоститељства и туризма и услужног занаства).

На подручју општине Врњачка Бања од значаја је планирање и усмеравање изградње **викенд насеља**. Локација постојећих и нових викенд насеља превасходно је усмерена на најатрактивније туристичко-рекреативне просторе општине или на приградско пољопривредно земљиште ради допунског бављења пољопривредом. У оба случаја ова се појава мора строго контролисати и дозвољавати само у оквиру подручја обухваћених одговарајућим урбанистичким и просторним плановима.

Приоритети у области Организација и коришћење простора

Према дугорочној концепцији уређења и организације простора основни потенцијал даљег развоја Бање представљаће квалитетне лековите воде, стратешка одређења развоја туристичке привреде (посебно развој висококомерцијалног туризма). Основна карактеристика даљег развоја Врњачке Бање односи се на стварање услова који ће допринети успоравању механичког демографског раста и структурне трансформације привредне активности (са претежно привредно-индустријских на доминантно производно-услугне и комерцијалне делатности).

У циљу урбанистичког и просторног уређења, а према дефинисаним концепцијама и циљевима развоја привредне, саобраћајно-комуналне и друштвене инфраструктуре, неопходно је донети детаљне регулационе планове за ЗОНУ 1, ЗОНУ 2, ЗОНУ 3 и ЗОНУ 4, а за поједине комплексе у оквиру појединих подцелина и урбанистичке пројекте. Наиме, ГУП Врњачке Бање у погледу просторне организације производних делатности, поделио је општинску територију на зоне за туристичку намену и зону за производну/индустријску намену која се налази периферно у односу на ужу бањску и стамбену зону.

Зона 1 са својим подцелинама чини централно језгро Бање. Све просторе дефинисане у овој зони у наредном периоду треба унапредити а нарочито укупни амбијент у оквиру кога треба да се уклопе нови садржаји туризма и угоститељства, реконструисати зелене површине, пешачке стазе и рекреативне садржаје.

Зона 2 је такође подељена на три подцелине. Зона обухвата део «Зеленог прстена» који треба да се формира око Бање и на тај простор је планиран као локација за комерцијалне и допунске центре. Цела зона предвиђа се да има више функција: као пољопривредно земљиште, простор за стамбене и спортско-рекреативне активности, зелене површине, локација објеката јавних служби, комерцијални и пословни простор.

Зона 3 је највећа и у оквиру које надовезују се међусобно још три подцелине. Ову зону сачињавају индустријска и појас пољопривредног земљишта, простор око Врњачке реке са парком и приобалним зеленим комплексом. Простор је вишенаменски предвиђен за уређење: као стамбени простор, установе друштвеног стандарда, спортско-рекреативних садржаја, хотела, зеленило, комуналне делатности, паркинг простора и евенутално хиподрома.

Зона 4 обухвата простор између магистралног пута и Западне Мораве и као таква подељена је на четири подцелине. Од пута према реци шири се зелени појас а затим се предвиђа простор за индустрију, пољопривреду и становање. Даље се надовезује простор предвиђен за пољопривреду и сеоско становање а приобални део чинио би појас за туристичке садржаје, простор резервисан за здравство, спортско-рекреативни комплекс и етно село.

2.4. Туризам

Приоритет 4: Промоција развоја туризма у Врњачкој Бањи заснованог на концепту одрживости а у складу са међународним стандардима квалитета.

На основу пресека стања, што је била основа за дефинисање «личне карте» Врњачке Бање кроз примену SWOT анализе, закључак је да атрактивност представља важан фактор од кога зависи успех једне дестинације. Развој атрактивности подразумева примену маркетинг технике и метода што је услов успеха дестинације као туристичког производа. Узимајући у обзир туристичке потенцијале и основне тенденције у међународним туристичким токовима, Врњачка Бања има све предуслове за даљи развој следећих видова туризма:

- здравствено-рекреативни,
- ловни,
- транзитни,
- туризам на водама (спортско-рекреативни),
- конгресно-културно-манifestациони,
- рурални (етно-еко),
- излетничко-боравишни туризам.

Да би се подстакла нова предузетничка иницијатива на пољу туризма у локалној заједници, неопходно је дефинисати стратегију будућег развоја и створити повољне услове за рад индивидуалних предузетника. Баланс у оцени међусобног утицаја између туриста и окружења мора да узме у обзир ефекте и користи интереса туриста у форми прихода који се остварује и издатака за заштиту и унапређење туристичких подручја (атрактивности).

Успешан маркетинг атрактивности биће онај који ће:

- концентрисати пажњу на одређене тржишне мете,
- диференцирати производ и услуге,
- применити конзистентно стратешко планирање,
- перманентно истраживати тржиште и природу захтева и потреба туриста,
- бити флексибилно организован и уважавати визију.

Специфични циљеви:

- развој туризма као индустријске гране;
- укључивање туристичког потенцијала општине у промоцију шире регије као јединствене туристичке целине;
- унапређење квалитета услуга у складу са међународним стандардима.

Индикатори:

- годишњи пораст укупног броја туриста и њихова структура;
- девизни прилив;
- учешћа дохотка од туризма са 20% у дохотку општине;
- број новостворених радних места у сектору туризма;
- број нових туристичких атракција;
- висина инвестиција у развој смештајних капацитета;
- број уређених стаза;
- процена повећања броја страних посетилаца и ноћења;
- процена повећања просечног задржавања и просечне потрошње туриста.

Мере за остварење циљева

Мера 4.1. Измена структуре туристичког промета

- унапредити у складу с тржишним домаћим и међународним трендовима у туристичкој тражњи;
- ускладити с постојећим инфраструктурним и смештајним капацитетима;
- обезбедити заштиту простора од растућег броја посетилаца;
- подршка већем укључивању приватног сектора у званичне туристичке токове.

Мера 4.2. Развој постојећих и нових туристичких садржаја

- ускладити спортско-рекреативне садржаје;
- обезбедити комплементарност и интегрисаност туристичких, културних, спортско-рекреативних понуда;
- валоризација железничке пруге у нову туристичку атракцију;
- информатичка подршка тржишном пласману кроз савремене видове комуникација;
- профилизација Врњачке Бање као елитног бањског туристичког центра;
- осмислити најмање једну масовну манифестацију у току сезоне која треба да привуче у једном дану најмање 50.000 посетилаца.

Мера 4.3. Ширење лезе туристичких капацитета

- укључивање у светске туристичко-хотелијерске ланце;
- модернизација и реконструкција постојећих рецептивних капацитета;
- подизање и ширење «асортимана» услуга и садржаја у самим објектима смештаја (пораст степена искоришћења капацитета);
- јачање понуде смештаја у сеоским на једној и у вилама на другој страни (контраст понуде – рурални versus ексклузивни смештај);
- изградња или модернизација постојећих бањских пансиона.

Мера 4.4. Максимирање туристичких токова у свим сезонама

- проширење атрактивних садржаја за већу ванпансионску потрошњу;
- осмишљавање понуде (посете и активности) сезонске специфичности;
- излазак на реку и веће коришћење планина у окружењу;
- укључивање Врњачке Бање у туристичке токове суб-регије Копаоник-Жељин за интегрисани развој зимско-спортско-рекреативног вида туризма - повезивање са Националним парком «Копаоник»;
- спортски комплекс у Руђинцима;
- «излазак» Бање на Мораву и Гоч.

Мера 4.5.: Просторна, урбанистичка и инфраструктурна усклађеност

- подстицај развоју еколошке инфраструктуре и сервиса у заштићеним подручјима;
- заустављање урбанизације ужег градског језгра;
- проширење зелених површина;
- искоришћавање потенцијала 2 аеродрома у близини Бање;
- опремање саобраћајном и туристичком сигнализацијом општине и туристичких локалитета;
- веће искоришћавање путне инфраструктуре у циљу повезивања с околним културно-историјским, рекреативним потенцијалима у залеђу општине (округа).

2.5. Људски ресурси и социјална питања

Приоритет 5: Повећање запослености, развој људских ресурса и унапређење квалитета локалних социјалних установа.

Људски ресурси су покретачка снага развоја и варијабле које се процењују су знање, вештине, компетенције и други атрибути који утичу на економско, социјално и лично благостање. Друштво (општина, регија, држава) које свој развој заснива на знању мора своју стратешку политику усмерити на људски ресурс као најважнији инпут. У том контексту, Врњачка Бања са свим својим прерогативима не сме занемарити ову важну компоненту конкурентности.

Специфични циљеви:

- високо адаптивни и прилагодљиви људски ресурси;
- доборо организовано тражиште рада и повећана запосленост;
- ефективно образовање и обучавање у циљу стицања нових знања и вештина;
- повећана свест о предузетништву.

Индикатори:

- стопа запослености;
- број нових радних места;
- примена савремених програма и метода обуке;
- број школа у којима постоји предмет омладинско предузетништво;
- број запослених који су после обуке пронашли запослење;
- број покренутих микро-бизниса.

Мере за остварење циљева

Мера 5.1. Стварање институционалног оквира за стимулисање запослености

- оснивање локалног савета за запошљавање;
- умрежавање локалних институција са регионалним и националним институцијама које се баве образовањем и запошљавањем;
- отварање клубова за тражење послова;
- анализа потреба тржишта рада по знањима и вештинама;
- развој предузетничког знања међу младима.

Мера 5.2. Унапређење квалитета локалних социјалних установа и промоција социјалног укључивања

- унапређење здравствене заштите, модернизација сервиса социјалног осигурања (технологије, знање, процедуре);
- подршка курсевима за самозапошљавање;
- подршка едукативним пројектима за интеграцију маргинализованих група на тржишту рада.

» **Приоритетни радови у области Образовања**

ЦИЉЕВИ
<ul style="list-style-type: none">
▪ Повећање одговорности свих који су укључени у образовни процес;
▪ Јачање заједничке школске културе;
▪ Стручно усавршавање наставника;
▪ Повећање флексибилности образовања планирањем програма, проширењем изборних предмета и комбиновањем различитих метода учења и подучавања;
▪ Интезивирање учења страних језика;
▪ Увођење нових технологија, ON-LINE програма у школама;
▪ Укључивање локалних учесника у менаџмент школе (родитељи, невладине организације, локалних заједница);
▪ Осигурање чвршћих веза између општег и струковног образовања (комбинација школске наставе са струковним образовањем);
▪ Повезивање знања, вештина и вредности у поучавању и учењу;
▪ Укључивање регионалних и међународних димензија (унапређење повезивања и размене ученика и наставника на локалном, регионалном и међународном нивоу);
▪ Боље коришћење резултата истраживања и унапређење трансфера знања од научних установа до школа;
▪ Промовисање друштва знања и културе сталног образовања.
<ul style="list-style-type: none">
▪ Проширење свих осмогодишњих школа као и објеката у којем су смештене Гимназија и Угоститељско-туристичка школа;
▪ Израда концепције опремања основних и средњих школа (израда пројеката за опремање школа - кабинети, лабораторије, радионице, физкултурне сале – Врњци, Подунавци, Ново село);
▪ У циљу унапређења квалификоване структуре запослених у Бањи, неопходна је едукација кадрова из области хотелијерства у угоститељства према плановима и програмима који прате савремене трендове у овим областима који ће бити примењени или у оквиру постојећег одељења Економског факултета из Крагујевца или његовим издвајањем у други блик организовања;
▪ Израда плана за перманентно стручно методичко усавршавање наставника;
▪ Иновирање наставних планова и програма за стручна занимања у привреди;
▪ Израда нових наставних планова и програма у складу са техничко-технолошким развојем и потребама тржишта;
▪ Укључивање младих перспективних ученика, посебно иноватора и матураната у пројекте малог предузетништва;
▪ Израда плана за укључивање предузећа у процес оспособљавања ученика са посебним нагласком на извођење практичне наставе у школовању;
▪ Пружање информативне и саветодавне помоћи ученицима приликом доношења одлука о њиховом професионалном развоју;
▪ Разрада концепције и програма рада у Ученичком дому и њихова имплементација у пракси;
▪ Израда плана за перманентна такмичења и сусрете (наставне и ваннаставне активности).

» **Приоритетни радови у области Здравства**

ЦИЉЕВИ
<ul style="list-style-type: none">
• Приватизација дела смештајних капацитета Специјалне болнице,
• Повећање одговорности свих који су укључени у процес здравствене заштите;
• Јачање заједничке здравствене културе;
• Јачање здравствених кадрова;
• Појачано праћење здравствених потреба маргиналних група;
• Развијање сарадње са другим здравственим установама;
• Сарадња и повезивање здравства са другим секторима привреде;
• Унапређење трансфера знања од научних до здравствених установа.

- Пројекат адаптације здравствених капацитета;
- Адаптација објекта Романија и отварање првог хотела за спортисте у Србији;
- Отварање Геријатријског центра у објекту «Мала Шумадија»;
- Израда концепције опремања лабораторија и допунско екипирање у селима Подунавци и Врњци;
- Израда плана за перманентно стручно усавршавање лекара;
- Израда плана за увођење нових здравствених програма;
- Прерастање Специјалне болнице за превенцију, лечење и рехабилитацију «Врањачка Бања» у Балкански институт специјализован за лечење шећерних болести;
- Израда плана у циљу јачања сарадње са међународним организацијама.

» **Приоритетни радови у области Социјалне заштите**

ЦИЉЕВИ
<ul style="list-style-type: none">
• Социјална помоћ као првенствена обавеза и одговорност локалне заједнице;
• Проширење капацитета установа социјалне заштите;
• Јачање кадрова (патронажна служба и служба за негу старих);
• Појачано праћење социјалних потреба различитих група (незапослени, стара лица, роми, хендикепирани);
• Подстицање добровољног рада грађана;
• Развијање сарадње са другим здравственим установама;
• Сарадња и повезивање центра са другим секторима привреде;
• Јавно-приватно партнерство у развијању социјалне инфраструктуре и услуга.

- Пројекат изградње дома за стара лица;
- Пројекат изградње садржаја за децу и омладину (дом омладине, спортски терени);
- Израда плана за увођење нових програма за децу и омладину (клубови, секције);
- Израда плана за увођење нових програма за стара лица (у току је пројекат "клуб за старе");
- Едукативни пројекти за укључивање маргинализованих група на тржиште рада;
- Израда плана за формирање удружења родитеља деце ометене у развоју;
- План унапређења информисања корисника социјалне заштите;

- План ширења хуманитарне мреже у сарадњи са међународним донаторима;
- Програм повременог упошљавања лица у стању социјалних потреба.

» **Приоритетни радови у области Културе**

ЦИЉЕВИ
<ul style="list-style-type: none">
▪ Проширење капацитета установа културе;
▪ Ревитализација и реконструкција објеката традиционалне архитектуре;
▪ Јачање кадрова у култури;
▪ Афирмација културног потенцијала;
▪ Подстицање добровољног рада грађана;
▪ Развијање сарадње са другим културним установама;
▪ Сарадња и повезивање културног центра са другим секторима привреде, домаћим и страним донаторима.

- Израда пројекта за изградњу комплекса у којем би био смештен завичајни музеј, позоришна сцена и галерија;
- Организационо преиспитивање рада Културног центра и подизање нивоа квалитета услуга коришћењем нових технологије и трендова у циљу обезбеђивања услова за савремени начин организовања и извођења бројних манифестација;
- Укључивање у европску мрежу културног наслеђа;
- Укључење у мрежу Виртуелне библиотеке Србије;
- План израде нових атрактивних садржаја у култури (Чајкино брдо – врњачки Монмартр");
- План перманентне културне едукације кадрова, као и локалног становништва;
- План активног ширег информисања о културним садржајима.

» **Приоритетни радови у области Физичке културе**

ЦИЉЕВИ
<ul style="list-style-type: none">
▪ Завршетак изградње и опремање Спортске хале;
▪ Завршетак свих започетих спортских објеката;
▪ Изградња садржаја на Моравским језерима и развој спортског риболова;
▪ Ревитализација фудбалског терена СРЦ "Рај" у Врњачкој Бањи;
▪ Афирмација спортског потенцијала (уређење шеталишта, трим стаза, стаза за бициклисте, терена за мини голф, купалишта на Морави, излетишта на Гочу, тениских терена, жичара и сл.);
▪ Унапређење услова за рекреацију, отварањем и комплетирањем излетишта;
▪ Развијање сарадње са другим спортским установама;
▪ Сарадња и повезивање спортског центра са другим секторима привреде, домаћим и страним донаторима.

- Пројекат проширења и модернизација постојећих спортских капацитета;
- План унапређења колективних и појединачних спортова републичког и регионалног ранга;
- План израде нових атрактивних програма у спорту (програм школе у природи, едукативни програми о спорту, програми гимнастике, програми развоја нових спортова – хокеј на трави, параглајдинг...);
- План перманентне едукације кадрова у спорту;
- План активног ширег информисања о спортским садржајима.

IV Имплементација програма

Развој општине представља дугорочан процес чији резултат треба да буде остварење стратешких приоритета и низа мера. У току спровођења развојног програма треба поштовати **основне принципе имплементације**:

- *Укљученост локалних актера* – све релевантне локалне институције/актери треба да буду укључени како у припрему тако и у имплементацију развојног програма.
- *Партнерство* – развојни програм је могуће остварити и реализовати једино партнерским деловањем институција/актера. Снажни партнерски односи треба да се развију између локалне самоуправе, јавних предузећа и приватног сектора како на локалном тако и на регионалном и међурегионалном нивоу.
- *Одрживост* – Развојним програмом општине ће се подржавати пројекти и програми који дају трајну економску и друштвену корист. Треба имати у виду три нивоа одрживости: финансијску, институционалну и политичку одрживост⁸.
- *Квалитет* – потреба за постизањем највиших стандарда квалитета ће се наглашавати у свим активностима развојног програма општине.
- *Иновације* – све активности развојног програма подржаваће развој и промовисање нових начина задовољења потреба општине.
- *Промовисање једнаких шанси за све* – ни једна група становништва не треба да буде искључена из могућности да ужива користи развоја општине. Целокупну заједницу треба охрабрити да се укључи у развој општине. Програм развоја промовише једнаке шансе за све у оквиру идентификованих приоритета.
- *Максимизирање локалних ресурса* – обзиром на ограничености локалних финансијских и људских капацитета све активности ће се спроводити у координацији са локалним и међународним програмима и иницијативама.

У периоду имплементације кроз доношење годишњих оперативних програма треба дефинисати опште и посебне циљеве за сваку област посебно, али који ће дугорочно посматрани, бити интегрисани у тематске приоритете.

Главни циљ стратешког плана развоја општине Врњачка Бања је повећање конкурентности. Очекивани резултати које план треба да обезбеди су раст бруто домаћег производа, пораст уплива директних страних инвестиција и стратешких партнера, већи проценат туристичких кретања и потрошње, односно, девизног прихода од туризма.

---

⁸ Финансијска одрживост – како ће се активности финансирати на дужи рок.

Институционална одрживост – да ли постоје структуре и партнерства која омогућавају спровођење активности на дужи рок.

Политичка одрживост – да ли активности које се спроведе могу довести до побољшања законодавства, правила рада, метода итд.

1. Институционална решења

1.1. Нови инвестициони оквир

Стабилан привредни, финансијски и политички систем (макроекономска стабилност), као и обезбеђена правна сигурност имовине и улога, најважнији су предуслови за стварање повољног амбијента за инвестирање. У периоду 2001-2004. године доследном применом стабилизационе политике, као и одлучним спровођењем свеобухватних реформи стваран је инвестициони амбијент који је знатно привлачнији за домаће и стране инвеститоре.

Порески систем обезбеђује значајне олакшице инвеститорима, чиме је сврстан међу најподстицајније фискалне системе у земљама у транзицији. Концепт приватизације је тржишно и инвестиционо оријентисан и омогућава прилив страног капитала кроз директне инвестиције у предузећа. Почетком 2002. донет је нов Закон о страним улагањима, којим је поједностављена процедура страних улагања у Србију. Основане су Агенција за страна улагања и промоцију извоза и Агенција за развој малих и средњих предузећа, које ће допринети оживљавању инвестиционе активности. У 2003. и 2004. години већим делом је заокружен институционални оквир, који се односи на инвестиције, доношењем Закона о планирању и изградњи, Закона о концесијама, Закона о заложном праву на покретним стварима уписаним у регистар, Закона о финансијском лизингу, Закона о гаранцијском фонду, усвајањем Акционог плана за отклањање административних препрека за страна улагања. Још један корак ка даљем побољшању инвестиционе климе је оснивање Савета страних инвеститора, који се састоји од светски угледних компанија са циљем да се створе бољи услови привлачења страних инвестиција.

Раст домаћих и страних инвестиција покренуће модернизацију укупне привреде, а нарочито инфраструктуре, чиме ће се поставити здрави темељи привредног раста у наредним годинама. Реформом финансијског тржишта обезбедиће се успостављање нових финансијских институција, као што су инвестициони фондови, осигуравајућа друштва и приватни пензиони фондови, са циљем већег прикупљања и ефикасније алокације штедње и капитала.

Закон о страним улагањима (Сл. лист СРЈ, 3/2002 и 5/2003), који је донет почетком 2002. године, уређује страна улагања у предузећа и друге облике за обављање делатности ради стицања добити, утврђује гарантована права страних улагача и подстицаје страних улагача.

Страни улагач може сам или са другим страним или домаћим улагачима:

- (а) основати предузеће,
- (б) купити акције или уделе у постојећем предузећу.

Као посебни облици страног улагања дефинисани су концесија и Б.О.Т. аранжман, који су ближе одређени Законом о концесијама.

Законом су гарантована следећа права страних улагача:

- Слобода страног улагања - Страни улагач може основати, односно улагати у предузећа за обављање свих врста делатности, ради стицања добити (осим у области производње и промета оружја, као ни на подручју које је у складу са законом одређено као забрањена зона.)
-

- Национални третман – Страни улагач, у погледу свог улога, ужива једнак положај, права и обавезе, као и домаћа физичка и правна лица.
- Правна сигурност – Страни улагач ужива пуну правну сигурност и правну заштиту у погледу права стечених улагањем. Права страног улагача стечена у моменту уписа страног улагања у судски регистар не могу бити сужена накнадном изменом закона и других прописа.
- Конверзија и слобода плаћања – Страни улагач може, у погледу сваког плаћања везаног за страну улагање, слободно конвертовати домаћу валуту у страну конвертибилну валуту.
- Право на вођење пословних књига - Поред обавезе вођења пословних књига у складу са домаћим прописима, страни улагач има право вођења пословних књига у складу са међународно прихваћеном рачуноводственим и ревизорским стандардима.
- Право на трансфер добити и имовине - Страни улагач може, по измирењу обавеза у складу са домаћим прописима, слободно и без одлагања, у конвертибилној валути, трансферисати у иностранство сва финансијска и друга средства у вези са страним улагањима (добит, износе од продаје акција и др.).
- Повољнији третман - На страна улагања у земљи примењује се домаће право. Уколико међународни или билатерални споразум предвиђа третман, који је повољнији за страног улагача, од третмана предвиђеног овим законом, примењује се третман предвиђен таквим споразумом.

Дефинисани су подстицаји страних улагача:

- ▶ *Слобода увоза* - Увоз ствари које представљају улог страног улагача је слободан, под условом да задовољава прописе који регулишу заштиту животне средине.
- ▶ *Пореске и царинске олакшице* - Страни улагач и предузеће са страним улогом уживају пореске и царинске олакшице у складу са законом.
- ▶ *Царинска ослобођења* - Увоз опреме по основу улога страног улагача, осим путничких моторних возила и аутомата за забаву и игре на срећу, ослобођен је од плаћања царина и других увозних дажбина.

Влада Републике Србије усвојила маја 2004. *Акциони план за отклањање административних препрека за страна улагања*, који има за циљ да дефинише мере које је могуће предузети, како би се унапредила клима за стране инвестиције. У оквиру Акционог плана ближе се уређују следеће области: (1) оснивање предузећа са страним улогом, (2) развој инфраструктуре, (3) рад предузећа и (4) остале системске мере, реформа државне управе и реформа судства.

Законом о гаранцијском фонду (Сл. гласник РС 55/2003, 43/2004) отварају се могућности за подстицање развоја малих и средњих предузећа и предузетника. Гаранцијски фонд ће подржати развој, односно улагања у мала и средња предузећа, кроз давање гаранције за банкарске кредите. Изменама Закона је предвиђено да се гаранције издају и индивидуалним пољопривредним произвођачима.

Законом о заложном праву на покретним стварима уписаним у регистар (Сл. гласник РС, 57/2003) уређује се залога, без предаје у државину, покретних ствари и права ради обезбеђења потраживања повериоца, уговор о залози, права и обавезе уговорних страна, упис заложног права у регистар, намирење заложног повериоца и престанак заложног права. Овим Законом дефинисана је правна регулатива за јачање пословног промета, који ће допринети развоју финансијског тржишта.

Законом о порезу на добит предузећа (Сл. гласник РС 25/2001, 80/2002, 43/2003, 84/2004) одређено је да је стопа пореза на добит предузећа пропорционална и једнообразна и износи 10%. Снижењем пореске стопе на добит са 14%, на 10%, омогућиће се привлачење страног капитала, с обзиром да је ово најнижа стопа у односу на земље у региону и земље чланице ЕУ. Ради остваривања циљева економске политике у погледу стимулсања привредног раста, развоја малих предузећа, концесионих улагања, запошљавања радника и побољшања еколошке ситуације, обвезницима се пружају порески подстицаји који се односе на убрзану амортизацију, пореска ослобођења, пореске кредите и подстицаје код улагања.

Подстицаји код улагања:

- ▶ Порески обвезник, који уложи у своја основна средства, односно у чија основна средства друго лице уложи више од 600 милиона динара, који та средства користи у регистрованој делатности у Републици и у периоду улагања додатно запосли на неодређено време најмање 100 лица, ослобађа се плаћања пореза на добит предузећа у периоду од 10 година, сразмерно том улагању.
  - ▶ Порески обвезник који, обавља делатност на подручју од посебног интереса за Републику, ослобађа се плаћања пореза на добит предузећа за период од 5 година, под условима: (1) да уложи у своја основна средства, односно у чија основна средства друго лице уложи више од 6 милиона динара, (2) да користи 80% вредности основних средстава у регистрованој делатности на подручју од посебног интереса за Републику, (3) да запосли на неодређено време, у периоду улагања, најмање 5 лица, (4) да најмање 80% запослених на неодређено време има пребивалиште и боравиште на подручју од посебног интереса за Републику.
-

Законом о планирању и изградњи (Сл. гласник РС, 47/2003) уређују се: услови и начин планирања и уређења простора, уређивања и коришћења грађевинског земљишта и изградње објеката; оснива се Републичка агенција за просторно планирање; уређује вршење надзора над применом одредаба овог закона; уређују и друга питања од значаја за планирање и уређење простора, коришћење грађевинског земљишта и изградњу објеката. Законом је дефинисано просторно планирање, урбанистичко планирање, грађевинско земљиште, изградња објеката, стручни испит и лиценце за одговорног планера урбанисту, пројектанта и извођача радова, инжењерска комора Србије.

Законом о концесијама (Сл. гласник РС, 55/2003) уређују се услови, начин и поступак давања концесије за коришћење природног богатства, добара у општој употреби за које је законом одређено да су у својини Републике Србије и за

обављање делатности од општег интереса, предмет концесије, рок трајања концесије, уговор о концесији, концесиона накнада, остваривање концесионих права и обавеза, оснивање и пословање концесионог предузећа. Концесија јесте право коришћења природног богатства, добара у општој употреби или обављање делатности од општег интереса, које надлежни државни орган, уступа домаћем или страном лицу, на одређено време, под условима прописаним овим Законом, уз плаћање концесионе накнаде. Под концесијом се подразумева и концесија по Б.О.Т. (изгради-користи-предај) систему, која се заснива на изградњи или реконструкцији и финансирању комплетног објекта, уређаја или постројења, његовом коришћењу и предаји у својину Републике Србије у уговореном року. Концесија се може дати лицима која испуњавају услове предвиђене овим законом, концесионим актом и јавним тендером. Концесија се може дати на рок до 30 година. Примена Закона о концесијама треба да обезбеди додатни прилив инвестиција у националну и локалну инфраструктуру.

Законом о финансијском лизингу (Сл. гласник РС, 55/2003) уређује се посао финансијског лизинга, уговор о финансијском лизингу, права и обавезе субјеката у послу финансијског лизинга и регистар финансијског лизинга. Законом се омогућава прибављање савремене опреме без ангажовања сопственог капитала или узимања кредита и омогућава привремено коришћење опреме за чијом куповином не постоји трајни интерес.

Закон о регистрацији привредних субјеката (Сл.гласник РС, 55/2004) Овим законом уређују се услови, предмет и поступак регистрације у Регистар привредних субјеката, као и начин вођења Регистра привредних субјеката.

Закон о агенцији за привредне регистре (Сл.гласник РС, 55/2004) Агенција има својство правног лица и послује у складу са прописима о јавним службама. Агенција води законом утврђене регистре као јединствене централизоване базе података: 1) Регистар привредних субјеката; 2) Регистар заложног права на покретним стварима и правима; 3) Регистар финансијског лизинга.

Закон о стечајном поступку (Сл.гласник РС, 84/2004) Овим Законом уређују се услови и начин покретања и спровођења стечајног поступка. Стечајни поступак, у смислу овог закона, обухвата банкротство односно реорганизацију. У оквиру овог Закона регулисане су: основне одредбе, надлежност и органи стечајног поступка, основне процесне одредбе, странке и учесници у поступку, покретање стечајног поступка и претходни стечајни поступак, стечајна маса, утврђивање потраживања, побијање правних радњи стечајног поступка и реорганизација. Закон обезбеђује краће трајање стечајног поступка и потпуну заштиту интереса поверилаца.

Закон о привредним друштвима (Сл. гласник РС, 125/2004) Овим законом уређује се оснивање привредних друштава и предузетника, управљање друштвима, права и обавезе оснивача, ортака, чланова и акционара, повезивање и реорганизација (статусне промене и промене правне форме привредних друштава, реорганизација), престанак предузетника и ликвидација привредних друштава.

1.2. Обавезе и надлежности локалне самоуправе

Основне ингеренције локалне самоуправе (општине) дефинисане су *Законом о локалној самоуправи* из 2002. године као и низом других закона. Измењена је структура општина, проширене су надлежности и уведен је нови систем финансирања послова из делокруга општина. Локална самоуправа је добила поузданију законску основу за несметано функционисање и развој, као и гаранције у односу на акције државних органа власти према општини.

Законом о локалној самоуправи (Службени гласник Републике Србије број 9/2002) прецизно је утврђен изворни делокруг надлежности општине као основне територијалне јединице у којој се остварује локална самоуправа. Посебно се истичу следеће функције: (1) **доноси програме развоја**, (2) доноси урбанистичке планове, (3) доноси буџет и завршни рачун буџета (4) уређује и обезбеђује обављање и развој комуналних делатности, као и организационе, материјалне и друге услове за њихово обављање, (5) доноси програме уређења грађевинског земљишта, уређује и обезбеђује вршење послова и коришћења грађевинског земљишта и утврђује висину накнаде за уређивање и коришћење грађевинског земљишта, (6) стара се о заштити животне средине, доноси програме коришћења и заштите природних вредности и програме заштите животне средине, (7) уређује и обезбеђује коришћење пословног простора и врши надзор над коришћењем пословног простора, (8) оснива установе и организације у области основног образовања, културе, примарне здравствене заштите, физичке културе, спорта, дечје и социјалне заштите и туризма, прати и обезбеђује њихово функционисање, (9) организује вршење послова у вези са заштитом културних добара од локалног значаја, подстиче развој културно-уметничког аматеризма и ствара услове за рад музеја и библиотека и других установа културе чији је оснивач, (10) доноси основе заштите, коришћења и уређења пољопривредног земљишта и стара се о њиховом спровођењу, одређује ерозивна подручја, (11) стара се и обезбеђује услове за очување, коришћење и унапређење подручја са природним лековитим својствима, (12) **подстиче и стара се о развоју туризма на својој територији и утврђује висину боравишне таксе**, (13) стара се о развоју и унапређењу угоститељства, занатства и трговине и (14) образује органе, организације и службе за потребе општине и уређује њихову организацију и рад. Нова решења предложена су у области финансирања локалне самоуправе. Јединицама локалне самоуправе остајаће значајан део средстава од пореза и доприноса, а имаће право на увођење одређених дажбина. Највеће промене предлажу се у оквиру припадности прихода, посебно у делу јавних прихода које Република уступа општинама и градовима. Значајно за развој туризма је то што боравишна такса у пуном износу остаје општинама и градовима.

Поред овог основног (матичног) закона, постоји и већи број других закона од непосредног значаја за рад општине, као што су Закон о локалним изборима, Закон о територијалној организацији Републике Србије, а донешени су и закони који се односе на поједине области у којима општина има сопствене или поверене надлежности (комуналне делатности, буџетски систем, образовање, здравствена заштита и др.).

Један од првих и најважнијих послова у изворном делокругу општине је **доношење програма развоја**. Стратешко управљање које се дефинише кроз

развојне програме је савремени начин управљања јавним пословима. Његовом применом уведе се флексибилност, кооперативни систем односа, хоризонталне линије организовања, већа иницијативност и подстицање учешће грађана и различитих организација и интересних група у процесу одлучивања. Стратешко управљање помаже властима и другим актерима да се прилагоде околини, променљивим условима пословања и живота, али оно што је важније је да општине саме креирају квалитет и промену.

1.3. Активности и мере општине

Локални економски развој је тесно повезан са стратешким управљањем, просторним и урбанистичким планирањем, одржавањем инфраструктуре и са реформом пружања јавних услуга на локалу. Имајући у виду сва системска решења и институционалне могућности организовања, локална администрација у општини Врњачка Бања своје активности и мере треба да усмери на реализацију следећих приоритета:

- Подизање кадровског, организационог и техничког капацитета општинске администрације;
- Формирање Оперативног тела (савета, агенције, стручног тела) за развој и имплементацију стратешких смерница дефинисаних у Програму развоја општине Врњачка Бања за период 2005-2015. година;
- Израда посебних програма општине према методологији Локалне Агенде 21;
- Модернизација општинских служби увођењем е-управе;
- Изградња локалне инфраструктуре (путна и ПТТ мрежа, водоводи, комунални и објекти социјалне заштите и др.) у оквиру материјалних могућности општине Врњачка Бања уз помоћ надлежних фондова Републике а у складу са овим Програмом;
- Отварање инкубатор бизнис центра као први подстицај економског развоја;
- Формирање фонда за развој општине у циљу улагања у локалне произвођачке секторе и развој технологије;
- Оперативна разрада и утврђивање повољнијих услова за развој мале привреде и приватног предузетништва, пре свега у производним секторима и делатностима заснованих на коришћењу природних ресурса (пољопривреде, мали производни погони, развој ловног туризма, прерађивачки објекти, и сл.);
- Смањивање или ослобађање инвеститора за дужи период од обавезе плаћања земљишне ренте за програме којима се највише доприноси убрзаном и свестранијем развоју општине;
- Отварање INFO CENTRA Врњачке Бање;
- Формирање услужних центара за савете и помоћи (техничка, технолошка, стручна, и др.) за обезбеђивање нових знања, информација и савета;
- Израда еколошког акционог плана у циљу заштите животне средине;
- Организовање семинара, курсева и обуке у области туризма и пољопривредне производње;
- У области инфраструктуре општинске власти треба да подстичу конкуренцију укључивањем приватног сектора у пружање јавних услуга путем конкурса, јачањем пословног амбијента, економском политиком цена и другим мерама којима се јача предузетнички дух;

- Спровођење реформе у области комуналних услуга кроз модернизацију организације менаџмента, афирмацију професионализма и стручности, увођењем правила и принципа рада у тржишним условима, што је основа да јавно-комунална предузећа (која сада могу бити приватна предузећа или физичка лица) послују поштујући принципе продуктивности, економичности и рентабилности рада и обезбеђујући виши ниво услуга грађанима;
- Покретање код Министарства трговине, туризма и услуга и Републичког фонда за развој захтева за реализацију приоритетних програма из области туризма;
- Покретање код Завода за заштиту споменичке културе у Краљеву захтев за доношење програма заштите и ревитализације објеката под заштитом државе на територији општине Врњачка Бања;
- Јавно предузеће «Борјак» ће успостављати сарадњу са ЈП «Србија шуме» ради предузимања ефикаснијих мера заштите и подизања шума на читавом простору територије општине Врњачка Бања;
- Доношење новог Генералног плана и детаљних регулационих планова општине односно појединих зона и подцелина којима ће се прецизно утврдити концепт развоја основне инфраструктуре, локације привредних, стамбених и комерцијалних објеката, уз сагледавање угрожености животне средине и поштовања еколошких стандарда.

Стратешке програмске активности општине Врњачка Бања усклађене су са активностима и мерама стратешких републичких докумената: Стратегијом сиромаштва, Националном стратегијом запошљавања и Стамбеном стратегијом Србије.

Визија развоја општине Врњачка Бања развијаће се у складу са усвојеном Декларацијом о одрживом развоју у градовима и општинама Србије и Стратегијом локалног одрживог развоја усвојеном маја 2005. године. Програмом развоја општина Врњачка Бања ускалдила је са мерама и активностима појединих привредних и социјалних сегмената са Миленијемским циљевима:

<i>Инфраструктура:</i>	Циљ 7: Осигурати одрживост животне средине Циљ 8: Развијати глобално партнерство за развој
<i>Просторно и урбанистичко планирање</i>	Циљ 7: Осигурати одрживост животне средине Циљ 8: Развијати глобално партнерство за развој
<i>Економски развој</i>	Циљ 1: Искоренити крајње сиромаштво и глад Циљ 7: Осигурати одрживост животне средине Циљ 8: Развијати глобално партнерство за развој
<i>Друштвени развој</i>	Циљ 2: Остварити универзално основно образовање Циљ 7: Осигурати одрживост животне средине Циљ 8: Развијати глобално партнерство за развој
<i>Заштита животне средине</i>	Циљ 7: Осигурати одрживост животне средине Циљ 8: Развијати глобално партнерство за развој
<i>Смањење сиромаштва</i>	Циљ 1: Искоренити крајње сиромаштво и глад Циљ 2: Остварити универзално основно образовање Циљ 3: Промовисање једнакости међу половима и побољшање положаја жена Циљ 7: Осигурати одрживост животне средине Циљ 8: Развијати глобално партнерство за развој

У области планирања одрживог развоја, одговорност локалне власти огледа се у имплементацији највећег броја параграфа Агенде 21. Овим документом, који представља одређење Републике Србије да у свим областима развоја донесе стратешка документа усклађена са документима Европске Уније, позивају се локалне власти да припреме Локалну Агенду 21 – локалне стратегије за одрживи развој. У том циљу општина Врњачка Бања израдиће годишње Акционе планове према методологији Агенде 21 који ће према утврђеним циљевима садржати конкретне задатке, носиоце, финансијски оквир и динамику извршавања.

2. Систем програмског мониторинга и оцене програма развоја

Основни задатак у процесу имплементације је спровођење програмског мониторинга и оцене извршених планских (оперативних, годишњих) задатака утврђених програмом. Овај задатак биће у ингеренцији формираног Оперативног тела (савета, агенције, стручног тела) за развој општине Врњачка Бања. Реализација програмског мониторинга подразумева да ово тело доноси и спроводи многобројне оперативне задатке и мере (материјалне, кадровске и организационе), сарађује са републичким министарствима, органима и организацијама, домаћим и иностраним инвеститорима и донаторима.

На основу овог Програма, СО Врњачке Бање ће у сарадњи са Републичким заводом за развој, сваке године (у децембру) доносити **Акционе планове** за нареду годину као и за дужи временски период, са конкретним задацима, носиоцима и неопходним финансијским планом.

Скупштина општине ће на крају сваке календарске године, уочавајући све актуелне економске, социјалне, развојне и друге специфичности, а на основу предлога одборника, радних тела општине и грађана, у овај Програм развоја уградити свако побољшање за које сматра да ће допринети бржем и квалитетнијем развоју читаве општине Врњачка Бања.

Главни статистички извори:

- Републички завод за статистику, *Годишњази Општина (1990-2002)*
- Републички завод за статистику, *Завршни рачуни предузећа (2003)*
- Републички завод за статистику, *Саопштење: Туристички промет (2000-2004)*
- Републички завод за статистику, *Саопштење: Друштвени производ и народни доходак (2000-2004)*
- Републички завод за статистику, *Саопштење: Запосленост и незапосленост (2000-2004)*
- Народна банка Србије
- Турстичко-спортски центар Врњачка Бања
- Национална служба за тржиште рада Врњачка Бања
- ГУП Врњачке Бање 2005-2021 (предлог)
- Интерна документација Републичког завода за развој
- Извештај о Стратешкој процени утицаја Генералног плана Врњачке Бање 2005-2021. на животну средину*, Агенција ECOLOGICA, Крагујевац, 2005.
- Стратегија локалног одрживог развоја*, Програм заштите животне средине и одрживог развоја у градовима и општинама Србије 2004-2006., Београд, 2005.
- Локална Агенда 21*, Увод у планирање одрживог развоја, Др Слободан Милутиновић, Програм заштите животне средине и одрживог развоја у градовима и општинама Србије 2004-2006., Београд, 2004.
- Публикације, извештаји рада и друга интерна документација институција из области туризма, културе и образовања, здравствене и социјалне заштите

Списак табела

Табела 1:	Просечне годишње стопе раста основних макроекономских показатеља у % (стр.7)
Табела 2:	Основни индикатори пословања великих предузећа (стр. 14)
Табела 3:	Одлике туристичких потенцијала (стр. 18)
Табела 4:	Показатељи туристичке активности у општини Врњачка Бања (стр. 20)
Табела 5:	Агрегати туристичке привреде (стр. 21)
Табела 6:	Број предузећа и радњи (стр. 21)
Табела 7:	Учешће општине Врњачка Бања у туристичком промету округа (стр.24)
Табела 8:	Број предузећа по својини и величини (стр. 29)
Табела 9:	МСП са највећим учешћем у броју запослених општине Врњачка Бања (стр. 30)
Табела 10:	Основни индикатори пословања предузећа у 2003., по величини % (стр. 30)
Табела 11:	Основни индикатори пословања МСП у 2003., по величини у % (стр. 31)
Табела 12:	Предузећа са највећим учешћем у ук. приходу приватних МСП (стр. 31)
Табела 13:	Број предузећа обухваћених процесом приватизације (стр. 31)
Табела 14:	Приватна предузећа општине Врњачка Бања (стр. 32)
Табела 15:	Пораст-пад становништва Врњачке Бање, 1948-2002. (стр. 35)

Табела 16:	Полна и старосна структура становништва Врњачке Бање према попису становништва за 2002. годину (стр. 37)
Табела 17:	Дужина путне мреже према функционалним категоријама и врсти коловоза у 2003. (стр. 41)
Табела 18:	Густина путне мреже у 2003. години (стр. 42)
Табела 19:	Преглед планиране изградње и реконструкције саобраћајница општине Врњачка Бања (стр. 47)
Табела 20:	Карактеристике пруге Сталаћ-Краљево-Пожега (стр. 48)
Табела 21:	Дужина и стање мреже (стр. 50)
Табела 22:	Размештај аутоматских телекомуникационих мрежа (стр. 53)
Табела 23:	Капацитет телефонских централа (стр. 54)
Табела 24:	Број ђака ОШ и СШ 1990-2002. (стр. 64)
Табела 25:	Основно, средње, предшколско, високо образовање (стр. 65)
Табела 26:	Број деце предшколског и школског узраста 1991-2002. (стр. 66)
Табела 27:	Здравствена заштита (стр. 67)
Табела 28:	Број становника на 1 лекара, 2002. година (стр. 67)
Табела 29:	Корисници социјалне заштите општине Врњачка Бања, 2004. (стр. 68)
Табела 30:	Стратегије и програми развоја (стр. 77)

Списак графикана

- Графикон 1: Концентрични кругови одрживог развоја Врњачке Бање (стр.3)
- Графикон 2: Кретање народног дохотка по становнику (стр.10)
- Графикон 3: Структура НД општине по секторима (стр.11)
- Графикон 4: Структура броја предузећа по секторима привреде (стр.11)
- Графикон 5: Структура предузећа по величини (стр.12)
- Графикон 6: Структура предузећа по својини (стр.12)
- Графикон 7: Основни индикатори пословања у 2003. по секторима (стр.12)
- Графикон 8: Структура пољопривредне површине према начину коришћења (стр. 14)
- Графикон 9: Структура прерађивачке инд.према оствареном приходу подсектора (стр. 16)
- Графикон 10: Промет туриста у Врњачкој Бањи (стр. 21)
- Графикон 11: Туристичка кретања бањског туризма (стр. 23)
- Графикон 12: Доласци у појединим бањама 2004/2003. (стр. 23)
- Графикон 13: Ноћења туриста у појединим бањама 2004/2003. (стр. 23)
- Графикон 14: Основни индикатори пословања у 2003. години по својини (стр. 30)
- Графикон 15: Пораст/пад становништва Врњачке Бање, 1948-2002. (стр. 35)
- Графикон 16: Природни прираштај становништва општине Врњачка Бања (стр. 36)
- Графикон 17: Становништво досељено у В.Бању у међупописним периодима (стр. 36)
- Графикон 18: Полна и старосна структура становништва према попису 2002. (стр. 37)
- Графикон 19: Кретање становништва В.Бање по великим старосним групама (стр. 38)
- Графикон 20: Пораст/пад становништва по старосним групама 1991-2002. (стр. 38)
- Графикон 21: Становништво Врњачке Бање старо 15 и више година према полу и школској спреми, 2002. (стр. 38)
- Графикон 22: Становништво Врњачке Бање према активности, 2002. (стр. 39)
- Графикон 23: Број запослених и незапослених у Врњачкој Бањи (стр. 40)
- Графикон 24: Путеви у Врњачкој Бањи према функционалним категоријама (стр. 42)
- Графикон 25: Густина путне мреже у 2003. години (стр. 42)
- Графикон 26: Структура потрошње електричне енергије у 2004. години (стр. 51)